

**ECONOMIC
RESEARCH**
Research Reports

**EKONOMISK
FORSKNING**
Undersökningar

EU:n laajentumisen vaikutukset maatalous- ja elintarvikemarkkinoilla

Ari Peltoniemi
Minna Teivonen

Taloustutkimus (MTTL)

TUTKIMUKSIA 254

EU:n laajentumisen vaikutukset maatalous- ja elintarvike- markkinoilla

Ari Peltoniemi
Minna Teivonen

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
Agrifood Research Finland
Economic Research (MTTL)
RESEARCH REPORTS 254

ISBN 951-687-132-1
ISSN 1458-2988

Copyright
MTT Taloustutkimus (MTTL)
Kirjoittajat

Julkaisija
MTT Taloustutkimus (MTTL), PL 3, 00411 Helsinki
<http://www.mtt.fi/mttl>

Jakelu ja myynti
MTT Taloustutkimus (MTTL), PL 3, 00411 Helsinki
puh. (09) 504 471, telekopio (09) 563 1164
e-mail: teija.johansson-laitio@mtt.fi

Painatus
Vammalan Kirjapaino Oy 2002

Esipuhe

Neuvottelut Euroopan unionin laajentumisesta ovat käynnissä kymmenen Keski- ja Itä Euroopan (KIE) valtion kanssa. Göteborgin huippukokouksessa kesäkuussa 2001 hyväksytyn haasteellisen aikataulun mukaan ensimmäiset KIE-maat olisivat EU:n jäseniä jo vuoden 2004 alussa. Maatalous on yksi laajentumisen tärkeimpiä kysymyksiä, koska useat KIE-maista ovat voimakkaita maatalousmaita. Maatalouden työllisten lukumäärä EU:ssa kaksinkertaistuu ja viljelykelpoinen peltoala tulee olemaan yli puolet nykyistä suurempi laajentumisen jälkeen. Maatalouden kehityksellä ja elintarvikkeiden hinnoilla on jäsenyyttä hakevissa maissa myös suuri kokonaistaloudellinen merkitys. Maatalouden osuus kokonaistuotannosta on KIE-maissa keskimäärin yli kaksinkertainen EU:n tasoon nähden.

EU:n tavoitteena on vahvistaa jäsenmaiden yhteinen virallinen kanta maatalousneuvotteluihin kesällä 2002, jotta loppusuoran neuvottelut voitaisiin viimeistellä vuoden 2002 loppuun mennessä. Neuvotteluista odotetaan tiukkoja. EU:n komissio esitteli tammikuussa 2002 oman tarjouksensa uusien jäsenmaiden liittymisehdoista maatalousneuvottelujen lähtökohdaksi. Komission esitys ei herättänyt tyytyväisyyttä hakijamaissa, koska komissio päätyi esittämään porrastettuja siirtymäaikoja maataloustukiin. Esityksen mukaan uusille jäsenmaille tulisi kymmenen vuoden siirtymäaika, jonka kuluessa maataloustuet nousisivat asteittain nykyisten jäsenmaiden tukien tasolle. Komissio tarjoaa EU-jäsenyyttä hakeville maille aluksi vain neljänestä siitä maataloustuesta mitä nykyiset jäsenmaat saavat. Myös tuotantokiintiöt olisivat pienemmät kuin ehdokasmaat ovat itse esittäneet.

Laajentumisen myötä tapahtuvat muutokset elintarvikemarkkinoilla sekä maatalouspolitiikassa tuntuvat myös unionin reuna-alueilla kuten Suomessa. Tämän vuoksi Suomessakin on tarvetta ennakoida tulevia muutoksia huolellisesti. Käsillä olevassa julkaisussa tarkastellaan KIE-maiden maa- ja elintarviketalouden kilpailukyvyyn nykytilaa sekä arvioidaan laajentumisen tuomia uhkia ja mahdollisuuksia erityisesti Suomen kannalta tärkeille tuotannonaloille, kuten maidon-, lihan- ja viljantuotannolle.

Tutkimuksen on tehnyt ja viimeistelty tutkija Ari Peltoniemi. Tutkimuksessa on ollut mukana myös Minna Teivonen, joka teki alkuperäiset käsikirjoitukset lukuihin 2.2 ja 2.4. Julkaisun taitosta on huolehtinut Jaana Ahlstedt. Tutkimushanketta ovat ohjanneet professori Lauri Kettunen ja vanhempi tutkija Jyrki Niemi. Hanke on saanut rahoitusta maa- ja metsätalousministeriön AMALIA-tutkimusohjelmasta. MTT Taloustutkimus kiittää rahoittajaa sekä tutkimuksen tekemistä edistäneitä henkilöitä.

Helsingissä maaliskuussa 2002

Kyösti Pietola
tutkimusyksikön johtaja

Jyrki Niemi
vastaava tutkija

EU:n laajentumisen vaikutukset maatalous- ja elintarvikemarkkinoilla

Ari Peltoniemi & Minna Teivonen

The effects of EU enlargement on the agri-food markets

Abstract. The European Union is in the process of taking in new member countries. The enlargement of the EU to include ten Central and Eastern European countries (CEEC) will have profound effects on current EU as well as on new member states. The purpose of this study is to examine the current structure of CEEC's agri-food sector and to assess the impact of enlargement on agriculture and agricultural policies in the CEECs and in the EU. Agriculture has been identified as an important issue for future accession, because of its relative size in some of the CEE countries, and because of the difficulties there might be in extending the Common Agricultural Policy (CAP) of the EU in its current form to these countries.

The aspiration of EU membership with the current CAP mechanism will inevitably affect agriculture and food industry in both the EU and the applicant countries. In terms of contribution to GDP and share in total employment, agriculture is significantly more important in the CEECs than in the EU. However, the competitiveness of agriculture and agri-food chain is in general considerably lower than the EU average. Despite some positive developments in the applicant countries, restructuring of agriculture and food industry is still far from being complete.

As a result of EU accession, farmers in the CEE countries will face improved market stability and increased price level in range of products. This creates short-term incentives to increase production and thereby influences market balance also in the rest of the EU. The enlarged EU might also face problems in meeting its export subsidy commitments in the WTO context, as an increase in the CEE net export potential could lead to larger quantities of exportable surpluses of farm products.

One of the most sensitive and important issues in the accession negotiations is the question of direct payments. Recently the EU Commission proposed that direct payments to farmers in the applicant countries should be phased in over a 10-year-transition period, with full integration into the EU's support policy only in 2013. Full payments of direct aids to farmers in all of the ten CEE countries would cost the EU over € 7 billion a year.

Index words: EU, enlargement, agri-food markets, direct payments, WTO

Sisällysluettelo

1. Johdanto	7
1.1. Neuvottelujen nykytilanne	8
1.2. Taustatietoja KIE-maista	11
1.3. Selvityksen tehtävä ja rakenne	16
2. KIE-maiden maatalous- ja elintarvikemarkkinat: laajentumisen vaikutukset EU:n maatalous- ja elintarvikemarkkinoihin	18
2.1. Lihamarkkinat ja kauppa	18
2.1.1. Hintakehitys	18
2.1.2. Tuotanto	21
2.1.3. Kulutus ja omavaraisuus	24
2.1.4. Ulkomaankauppa	29
2.1.5. Integraation vaikutus lihamarkkinoihin	32
2.2. Maitomarkkinat	33
2.2.1. Hintakehitys	33
2.2.2. Tuotanto	35
2.2.3. Kulutus ja omavaraisuus	37
2.2.4. Ulkomaankauppa	38
2.2.5. Integraation vaikutus maitomarkkinoihin	40
2.3. Viljamarkkinat	42
2.3.1. Hintakehitys	42
2.3.2. Tuotanto	43
2.3.3. Kulutus ja omavaraisuus	46
2.3.4. Ulkomaankauppa	49
2.3.5. Integraation vaikutus viljamarkkinoihin	50
2.4. Sokerimarkkinat	52
2.4.1. Hintakehitys	52
2.4.2. Tuotanto	53
2.4.3. Kulutus ja omavaraisuus	54
2.4.4. Ulkomaankauppa	55
2.4.5. Integraation vaikutus sokerimarkkinoihin	57
3. Laajentumisen budjettivaikutukset maatalouden osalta	59
3.1. Maatalouden suorat tuet	60
3.2. Jäsenvaltiokohtaiset määrärahat, LFA-tuki ja ympäristötuki	64
3.3. KIE-maiden positiopapereiden vaatimusten ja EU:n tarjousten tarkastelu	67

4. WTO-sitoumukset	70
4.1. Vientitukisitoumukset	72
4.2. Markkinoillepääsyyn liittyvät sitoumukset	79
4.3. Sisäistä tukea koskevat sitoumukset (AMS)	80
5. Yhteenveto ja johtopäätökset	83
5.1. Tuet	83
5.2. Hintataso, tuotanto ja kulutus	85
5.3. Itälaajentumisen vaikutukset Suomen elintarvikekauppaan	91
Kirjallisuus	95
Liitteet	98

1. Johdanto

Jäsenyysneuvottelut Euroopan unioniin (EU) liittymisestä ovat käynnissä kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan (KIE) valtion kanssa. Vuonna 1997 EU aloitti jäsenyysneuvottelut ns. Luxemburgin ryhmän maiden eli Unkarin, Puolan, Slovenian, Tšekin tasavallan, Viron ja Kyproksen kanssa. Vuoden 1999 joulukuussa Helsingin huippukokouksessa jäsenyysneuvotteluihin hyväksyttiin uusia hakijamaita. Tähän ns. Helsingin ryhmään kuuluvat Bulgaria, Latvia, Liettua, Romania, Slovakia ja Malta. Siten unionista on määrä muotoutua ennemmin tai myöhemmin 27 jäsenmaan yhteisö. Tämä tutkimus kohdistuu KIE-maihin, joten Kypros ja Malta ovat tarkastelun ulkopuolella.

EU:n itälaajentumisen seurauksena syntyy nykyistä EU:a huomattavasti suurempi elintarvikkeiden markkina-alue. Väestö kasvaa 40 %:lla, viljelypinta-ala 50 %:lla, viljantuotanto 40 %:lla ja kotieläintuotanto noin 20 %:lla. Integraatio herättää monia kysymyksiä. Nykyisiä jäsenmaita kiinnostaa, miten integraatio vaikuttaa uuden laajentuneen EU:n markkinoihin eli tuotantoon, kulutukseen, hintoihin ja kauppaan (EU:n sisäiseen kauppaan ja ulkomaankauppaan). Kiristyykö kilpailu ja alenevatko sekä hinnat että viljelijöiden ja jalostajien tulot? Uusia jäsenmaita kiinnostaa maatalouden ja elintarviketeollisuuden sopeutuminen EU:iin ja erityisesti se, miten paljon ne voivat lisätä maataloustuotantoaan.

Markkinoiden muutoksen rinnalla tärkeä mielenkiinnon kohde on integraation vaikutus EU:n budjettiin. Uusien jäsenmaiden maatalouden tukemiseen tarvitaan mittava määrä tukia. Budjettivaikutuksen laskemiseksi tarvitaan tilastotietoja uusien jäsenmaiden tuotannon määrästä ja kiintiöistä, tukitasosta sekä tukiin varattujen varojen enimmäismääristä. Laskelmissa joudutaan turvautumaan useisiin oletuksiin, minkä takia niihin liittyy monia epävarmuustekijöitä. Oman lisänsä ongelmiin tuovat vielä WTO-sopimukset, jotka sisältävät vientitukiin, kotimaisiin tukiin ja markkinoillepääsyyn liittyvät määräykset. Nykyisen EU:n ja uusien jäsenmaiden WTO-velvoitteet on sovitettava keskenään. Jos laajentuneen EU:n vientitukisitoumukset eivät toteudu, uusi tilanne voi aiheuttaa niin budjettivaikutuksia kuin politiikkamuutoksia yhteiseen maatalouspolitiikkaan (CAP:iin).

Integraatio tuskin mullistaa laajentuvan EU:n markkinoita. Uudet jäsenmaat tuottavat integraationkin jälkeen elintarvikkeita pääasiassa oman maansa kulutukseen. Vähitellen hintamuutokset ja kaupan vapautuminen vaikuttavat kuitenkin niin uusien kuin vanhojenkin jäsenmaiden markkinoihin. Miten paljon tuotannon, kulutuksen ja kaupan muutokset tuntuvat EU:n sisämarkkinoilla, on laajan mielenkiinnon ja tarkastelun kohteena. Ongelma on monitahoinen. Maatalous on vain yksi kansantalouden sektori, joka tosin tulee kokemaan suuren muutoksen. Uudet jäsenmaat joutuvat pohtimaan, kannattaako investoida maatalouteen vai muuhun kansantalouteen. Se riippuu paljolti siitä, miten integraa-

tio vaikuttaa uusien jäsenmaiden tuottaja- ja kuluttajahintoihin sekä ennen kaikkea siitä, miten EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa sovelletaan uusiin jäsenmaihin. Erityisesti merkittävä asema tulee olemaan tukien soveltamisella. On nimittäin edelleen avoinna, saavatko uusien jäsenmaiden maanviljelijät ne tuet, joita maksetaan nykyisen EU:n viljelijöille.

Ratkaisevaa laajentuvan EU:n markkinatilanteelle on tietenkin, lisääntykö vai väheneekö alueen maatalouden ylituotanto. Tämän hetkisen tilanteen mukainen tuotannon ja kulutuksen välinen suhde tulee ilman muuta muuttumaan integraation vaikuttaessa täysipainoisesti, sillä uusien jäsenmaiden hinnat tulevat muuttumaan huomattavasti. Tuottajahintojen ja tukien nousu tulee nostamaan tuotantoa, mutta kuluttajahintojen nousu voi alentaa kulutusta, vaikka tulojen kasvu tuleeikin kompensoimaan hintojen nousun negatiivista vaikutusta. Markkinatilanteeseen vaikuttaa myös maiden välinen kauppa. Uusien jäsenmaiden ja EU:n välinen ulkomaankauppa muuttuu sisämarkkinakaupaksi, mutta samalla voi tapahtua myös kaupan siirtymistä joko kolmansista maista sisämarkkinoille tai sisämarkkinoilta kolmansiin maihin.

Vaikka EU muodostaakin yhtenäisen markkina-alueen, jolla noudatetaan yhteistä maatalouspolitiikkaa, sen sisällä on erilaisia markkinoita. Monenlaiset kitkatekijät estävät markkinapaineiden leviämisen täysin vapaasti koko EU:iin. Kansalliset ja paikalliset kulutusmieltymykset rajoittavat markkinoita. Osa tuotteista (vilja, vihannekset, hedelmät ja kotieläintuotteet) liikkuu helposti yli kansallisten rajojen, mutta niidenkin osalta ilmenee kotimaisuuden suosimista.

Asetelma vaikutusten arviointiin näyttää selvältä, mutta laskelmien tekoon tarvitaan monenlaisia oletuksia. Markkinatilanteessa tulee tapahtumaan muutoksia integraatiohetken mentäessä. Ne pitäisi ensin pystyä ennustamaan. Siihen tarvitaan arviot hintamuutoksista ja malleissa käytettävien parametrien estimaateista. Kumpikin on hankala tehtävä. Hinnat lähestyvät todennäköisesti EU:n hintoja, mutta täydellinen lähentyminen on hyvin epätodennäköinen. Jokin arvaus on kuitenkin tehtävä. Parametrien estimaattien arviointiin on käytettävissä monia menetelmiä, mutta siihen tarvittavia luotettavia tilastoja on saatavissa vain lyhyeltä ajalta.

1.1. Neuvottelujen nykytilanne

Helsingin huippukokouksessa painotettiin, että EU:lla on oltava valmiudet ottaa vastaan uusia jäsenmaita vuoden 2002 lopulla. Edelleen on avoinna milloin ja miten itälaajentuminen toteutuu, kuten myös se, mitkä hakijamaat liittyvät ensimmäisinä unioniin. Ensimmäisenä mahdollisena liittymisvuotena on pidetty yleisesti vuotta 2004, mutta mm. maatalousneuvottelujen hidas eteneminen ennakoi, että realistisempi vaihtoehto laajentumisen toteutumiseksi saattaa olla vuosi 2005. Laajentumisen ajankohta ja toteutusmalli ovat aiheuttaneet ristiriitoja nykyisten EU-maiden joukossa. Unkari, Tšekin tasavalta ja Puola liittyivät

vuoden 1999 maaliskuussa Naton jäseniksi. Tällä voidaan olettaa olevan oma merkityksensä myös EU:n laajentumisneuvotteluissa.

Edellisten laajentumiskierrosten kokemusten perusteella on syytä olettaa, että nykyisten hakijamaiden jäsenyys toteutuu sitä nopeammin mitä paremmin seuraavat ehdot täyttyvät (Friebel ym. 1999):

- nykyisten jäsenmaiden ja hakijamaiden taloudellinen kehitysaste on samankaltainen;
- on olemassa maantieteellisiä tai sisäiseen turvallisuuteen liittyviä tekijöitä, jotka puoltavat jäsenyyden nopeaa toteutumista;
- kandidaattimaiden yhteistyö niin keskenään kuin EU:n kanssa on kiinteää ja tuloksellista.

Luxemburgin ryhmän maat täyttävät melko hyvin edelliset ehdot. Helsingin ryhmän maista suurimmat ongelmat koskevat Bulgarian ja Romanian taloudellisten tunnuslukujen vaatimattomuutta suhteessa EU:n tasoon. Komission maa-kohtaisissa edistymisraporteissa (13.11.2001) todetaan, että KIE-maista Bulgaria ja Romania eivät vielä täytä toimivan markkinatalouden edellytyksiä.

EU:n ja hakijamaiden välillä käytävissä jäsenyysneuvotteluissa on yhteensä 31 neuvottelulukua, ja neuvottelut ovat edenneet useimpien KIE-maiden kohdalla hyvin nopeasti. Vuoden 2001 joulukuussa Slovenia oli sopinut 26:n ja Unkari vastaavasti 24:n neuvotteluluvun (asiakokonaisuuden) sulkemisesta. Myöhemmin neuvottelut aloittaneesta Helsingin ryhmästä Latvia, Liettua ja Slovakia ovat edenneet vauhdikkaasti, sillä ne ovat ohittaneet suljettujen lukujen lukumäärässä aiemmin neuvottelut aloittaneen Puolan. Bulgaria ja Romania ovat selkeästi muita hakijamaita jäljessä jäsenyysneuvottelujen etenemisessä. Maatalous on yksi vaikeimmista neuvotteluluvuista, sillä maatalouslainsäädännön laajuudella ja yhteiseen maatalouspolitiikkaan liittyvillä maataloustuilla on mit-tava taloudellinen merkitys. Lisäksi maatalouden merkitys hakijamaiden kansantalouksille on moninkertainen nykyisiin jäsenmaihiin nähden, joten maatalou-teen liittyvä päätöksenteko on hakijamaiden näkökulmasta erityisen tärkeää. Maatalousluku onkin edelleen auki kaikkien hakijamaiden kohdalla.

Maatalouden sisältävän neuvotteluluvun osalta jäsenyysneuvottelun suurim-mat ongelmakohdat liittyvät seuraaviin asiakohtiin: (a) yhteisen maatalouspoli-tiikan (CAP) mukaisten tuotantokiintiöiden asettaminen sekä käytettävistä viite-voosista ja -sadoista päättäminen, (b) suorien tukien maksu ja (c) sisämark-kinoiden toiminta ja vapaa markkinoille pääsy.

Tuotantokiintiöiden määräytymisen viitevuosina hakijamaat pyrkivät käyttä-mään 1990-luvun alun korkeita tuotantolukuja, kun sitä vastoin EU haluaa käyttää tuoreempia tuotantolukuja. Komission antamien alustavien tietojen mu-kaan laajentumisneuvotteluissa tultaneen käyttämään vuosien 1995-1999 keski-määräisiä tuotantolukuja perustana tuotantokiintiöiden asettamiselle ja mahdol-lisille suorien tukien maksulle.

Suorilla tuilla tarkoitetaan unionin yhteisen maatalouspolitiikan mukaista peltokasvien hehtaaritukipalkkiota ja lähinnä naudanlihan tuotantoon kohdistuvaa eläinpalkkiota. Koko itälaajentumista koskevan keskustelun ajan on pohdittu, pitääkö ja voidaanko uusille jäsenmaille maksaa nykyisen kaltaisia suorja tukia. Joidenkin mielestä ei voida, sillä ne johtaisivat kohtuuttoman suuriin tulon korotuksiin ja olisivat epäoikeudenmukaisia muiden kansantalouden sektoreiden tulonsaajiin verrattuna. Toisten mielestä EU:ssa on yhteinen maatalouspolitiikka, joka kohdistuu kaikkiin tuottajiin samalla tavalla, eikä se voi asettaa eri maiden tuottajia erilaiseen asemaan. Tukien maksamista voisi myös vastustaa ajatuksella, että tuotantokustannukset ovat uusissa jäsenmaissa huomattavasti alemmat kuin vanhoissa jäsenmaissa mm. alemman palkkatason takia. Tämä etu tulee kuitenkin vähitellen pienenemään hintojen ja kustannusten yhtenäistyessä EU:ssa, joskin siihen menee aikaa.

Tukia uusille jäsenmaille on myös vastustettu ajatuksella, että ne on tarkoitettu kompensoimaan aikaisempia hinnanalennuksia, jotka eivät ole mitenkään koskeneet uusien jäsenmaiden tuottajia. Tämä argumentti oli esillä myös Itävaltan, Ruotsin ja Suomen jäsenyysneuvottelujen yhteydessä. Jos olisi varmaa, että suorat tuet poistetaan – niin kuin pitäisi tehdä suorien tukien perimmäisen teorian mukaan – ne voitaisiin jättää pois jo nyt uusilta jäsenmailta.

Tukien maksulle asettaa omat rajoituksensa vuoteen 2006 loppuun saakka voimassa oleva budjetti. Unionin budjetista ei löydy juurikaan uusia varoja ennen uuden rahoituskauden alkua. Komission yleisenä mielipiteenä on lisäksi, että suorien tukien jakaminen ennen maatalouden rakennemuutosten toteuttamista koituisi jäsenmaiden vahingoksi. Maatalouskomissaari Franz Fischler on kuitenkin nostanut esiin rajoitettujen suorien tukien maksumahdollisuuden, sillä tukien maksu lisäisi hakijamaiden kannustinta tuotantokiintiöiden käyttöön. Tärkein suorien tukien peruste myös uusissa jäsenmaissa on kuitenkin yhteinen maatalouspolitiikka. Kaikilla tiloilla tulee olla samat lähtökohdat tuotannolle. Näin on oletettu tässäkin selvityksessä jäljempänä esitettävissä laskelmissa.

Sisämarkkinoiden toimintaa käsittelevät kysymykset liittyvät maatalousluvun osalta lähinnä eläinlääkintään, kasvinterveyteen, rehuihin sekä elintarvikkeiden laatuun ja turvallisuuteen. Tullimaksujen poistumisen suhteen on otettu suuria edistysaskeleita viime aikoina. EU:n ja KIE-maiden väliset maataloustuotteiden kauppaa laajalti vapauttavat sopimukset tulivat voimaan vuoden 2000 aikana. Sopimukset ovat maakohtaisia, sillä edellytykset kaupan vapauttamiseen vaihtelevat eri hakijamaissa. Muista maista poiketen Viron kanssa käydyt sopimusneuvottelut koskivat vain EU:n vientitukia ja rajoituksia Virosta tuotaville maataloustuotteille, sillä unionin alueelta Viroon tapahtunut elintarvikevienti on jo aikaisemmin ollut tullivapaata.

Maataloustuotteiden kauppa EU:n ja hakijamaiden välillä tulee kasvamaan merkittävästi. Tullittomien tuotteiden osuuden hakijamaiden maataloustuotteiden viennistä unionin alueelle odotetaan nousevan vuosien 1996-1998 kauppa-

lukujen perusteella 37 prosentista 77 prosenttiin. Tullivapaus koskee useimpien KIE-maiden kohdalla mm. sianlihaa, siipikarjanlihaa ja juustoa. Vuonna 1999 KIE-maiden elintarvikekauppa EU:n kanssa oli Unkaria ja Bulgariaa lukuun ottamatta alijäämäinen. Elintarvikekaupan alijäämäisyys kertoo elintarvike-sektorin heikosta kilpailukyvyistä. Elintarvikkeiden laatu on edelleenkin kilpailukykyä heikentävä tekijä KIE-maissa huolimatta viime aikaisesta kehityksestä. EU:n laatu- ja hygieniavaatimukset aiheuttavat usein ongelmatilanteita.

EU pyrkii edistämään unionin jäsenyyttä hakeneiden maiden maatalouspolitiikan saattamista EU-lainsäädännön mukaiseksi ja toteuttamaan rakenteellisia uudistuksia maataloudessa SAPARD-ohjelman (maatalouden ja maaseudun kehittämisen erityinen liittymisohjelma) avulla. Ohjelmaan on varattu kaudelle 2000-2006 vuosittain 520 milj. euroa (vuoden 1999 hinnoin) maaseudun kehittämistä tukeviin ohjelmiin. Jos jonkun hakijamaan jäsenyys toteutuu ennen vuotta 2006, tuen saanti SAPARD-ohjelmasta lakkaa, ja tukea saa silloin muiden jäsenmaiden tavoin rakennerahastoista.

1.2. Taustatietoja KIE-maista

KIE-maiden siirtyminen suunnitelmataloudesta markkinatalouteen johti aluksi bruttokansantuotteen laskuun ja inflaation kiihtymiseen. Taloudellisten uudistusten ja vakauttamisohjelmien yhteensovittaminen rakenneuudistusten kanssa vei aikansa, mutta 1990-luvun puolivälin jälkeen useimpien hakijamaiden talous on kääntynyt kasvuun. Ostovoimapariteetein lasketun tilaston mukaan hakijamaiden korkein elintaso oli vuonna 2000 Sloveniassa, jossa henkeä kohden laskettu BKT oli 72 % unionin jäsenmaiden keskiarvosta. Alhaisin ostovoima on edelleen Bulgariassa (taulukko 1.1). Nykyisen EU:n alueella työn tuottavuus on puolestaan yhdeksänkertainen KIE-maihin nähden.

KIE-maiden yleinen inflaatiovauhti on hidastunut huomattavan nopeasti poikkeuksen muodostavia Romaniaa ja Slovakiaa lukuun ottamatta. Romaniassa inflaatio on pysynyt vuoden 1997 radikaalin talousuudistuksen jälkeen lähellä 40 prosenttia. Slovakiassa alijäämäinen julkistalous yhdessä raha- ja finanssipolitiikan koordinaatio-ongelmien kanssa lisäsi inflaatiota vuosien 1997 ja 2000 välisenä aikana. Kaikissa muissa KIE-maissa inflaatio on asettunut keskimäärin 5 %:n tasolle. Tosin vielä vuonna 1997 Bulgariassa koettiin 1080 %:n inflaatio, kun pankkijärjestelmän luhistumisen seurauksena valuutan arvo romahti (taulukko 1.2).

Hakijamailla on vapaus valita valuuttakurssijärjestelmänsä ennen unionin jäsenyyttä. KIE-mailla onkin käytössään useita erilaisia valuuttakurssijärjestelmiä, mutta useimmissa järjestelmissä dollari on saanut väistyä euron tieltä ankurivaluuttana. Valuuttakurssiregiimien erilaisuus vaikeuttaa eri maiden välisten hintatasojen vertailua. Bulgaria, Viro sekä Liettua ovat kiinnittäneet valuuttansa ulkoisen arvon euroon valuuttakatejärjestelmän (currency board) avulla. Liettua

Taulukko 1.1. EU-hakijamaiden BKT suhteessa EU:n keskiarvoon, %, ostovoimapariteetin laskettuna.

	1995	1998	2000	BKT:n kasvu 2000
Puola	34,0	38,0	39,0	4,1
Unkari	46,0	49,0	52,0	5,2
Tšekin tasavalta	62,0	60,0	58,0	3,1
Slovenia	64,0	69,0	72,0	4,8
Viro	32,0	37,0	37,0	6,4
Lux-ryhmä*	47,6	50,6	51,6	4,7
Romania	32,0	28,0	27,0	1,6
Bulgaria	28,0	23,0	24,0	5,8
Slovakia	44,0	49,0	48,0	2,2
Liettua	28,0	31,0	29,0	3,3
Latvia	24,0	28,0	29,0	6,6
Hki-ryhmä*	31,2	31,8	31,4	3,9
KIE-10*	39,4	41,2	41,5	4,3

* Painottoman keskiarvo
Lähde: Eurostat 2001.

Taulukko 1.2. KIE-maiden inflaatiokehitys (consumer prices) vuosina 1997-2001.

	1997	1998	1999	2000	2001*
Puola	14,9	11,8	7,3	8,0	4,3
Unkari	18,3	14,3	10,0	8,3	8,0
Tšekin tasavalta	8,5	10,7	2,1	3,7	4,7
Slovenia	8,4	7,9	6,1	7,5	7,9
Viro	12,5	6,5	3,9	5,0	5,7
Bulgaria	1 082,3	22,3	0,3	5,0	4,7
Latvia	7,0	2,8	3,2	4,0	3,6
Liettua	8,4	2,4	0,3	3,0	2,1
Romania	154,8	59,1	45,8	40,0	31,2
Slovakia	6,1	6,7	10,6	15,0	7,4

* vuoden 2001 syyskuun inflaatio edellisvuoden syyskuuhun verrattuna
Lähde: Tilastokeskus 2001, WIIW 2000.

on sitonut valuuttansa vielä toistaiseksi dollariin valuuttakatejärjestelmää käyttäen. Liettua on kuitenkin tehnyt päätöksen dollarisidonnaisuuden vaihtamisesta eurosidonnaisuuteen vuoden 2002 helmikuusta alkaen. Latvian valutta on kytkeyty IMF:n Special Drawing Rights (SDR) -valuuttakoriin, jossa valuuttakurssin vaihtelut korin yksittäisten valuuttojen välillä johtuvat yksinomaan maailman rahamarkkinoilla tapahtuvista vaihteluista. Unkari on sitonut valuuttansa euroon 15 %:n vaihteluvälillä keskuskurssin ympärillä. Romania, Slovakia ja Slovenia soveltavat ohjattuja kelluvia valuuttakursseja (managed float). Puolassa ja Tšekin tasavallassa on käytössä kelluvat valuuttakurssit yhdessä inflaatiotavoitteen kanssa (Korhonen 2001, Unkarin keskuspankki 2001, Liettuan keskuspankki 2001).

Laajentuminen muodostaa sisämarkkinat nykyisen EU:n ja uusien jäsenmaiden välille sekä harmonisoi kauppapolitiikan. Voimakkaimmat muutospaineeet kohdistuvat maatalous- ja elintarvikesektorille, sillä Keski- ja Itä-Euroopan hakijamaat ovat hyvin maatalousvaltaisia, ja maatalouden suhteellinen merkitys kansantaloudelle on huomattavasti suurempi hakijamaissa kuin unionin nykyisissä jäsenmaissa. EU:n laajentuminen kymmenellä KIE-maalla lisää unionin maatalousmaan alaa lähes puolella. EU:ssa maatalous työllistää alle 7 milj. asukasta ja KIE-maissa 9 milj. asukasta eli noin 21 % kokonaistyöllisyydestä. Yksistään Puolan ja Romanian maatalous työllistää saman verran kuin EU:n maatalous. Maataloudesta elantonsa saavan väestön määrä vähenee jatkuvasti niin EU:ssa kuin useimmissa jäsenyyttä tavoittelevissa maissa. Maataloudessa työskentelevien henkilöiden määrä on tosin noussut Romaniassa vuosien 1994-1998 välisenä aikana keskimäärin 0,6 % vuodessa, mutta laskenut vastaavasti Puolassa 4,5 % ja muissa KIE-maissa keskimäärin 2,1 % vuodessa. Maatalouden kansantaloudellinen merkitys on laskenut tasaisesti, mutta silti maatalouden osuus BKT:sta on KIE-maissa keskimäärin yli kaksinkertainen EU:n tasoon nähden.

Hintasuhteille on edelleen ominaista hakijamaiden EU:n hintatasoa alhaisemmat maataloustuotteiden hinnat, vaikka hakijamaasta ja tuotteesta riippuen hintaero saattaa olla joissakin tapauksissa kuroutunut kiinni. Esimerkiksi vuonna 1998 EU:n maataloustuotteiden reaaliset tuottajahinnat laskivat edellisvuodesta keskimäärin 4,5 %, kun vastaavasti KIE-maissa (ilman Viroa) hinnat laskivat keskimäärin 10 % vuoden 1997 tasosta. Tulot henkeä kohti ovat KIE-maissa alhaiset, minkä seurauksena elintarvikkeet muodostavat tärkeän osan kotitalouksien menoista. Elintarvikkeiden osuus kulutusmenoista on KIE-maissa keskimäärin 36 %, kun EU:ssa niiden osuus on selvästi alle 20 % (taulukko 1.3).

KIE-maiden maatalouspolitiikan ohjenuorana ovat toimineet siirtymävaiheen loppuunsaattaminen, maaseudun lisääntyvien yhteiskunnallisten ongelmien hoitaminen ja Euroopan yhteisen maatalouspolitiikan toimintalinjojen omaksuminen. Eri valtiot ovat olleet hyvin yksimielisiä muutosta ja kehittämistä vaativista asioista, mutta reformien nopeus ja toteuttamistapa ovat vaihdelleet suuresti.

Taulukko 1.3. KIE-maiden ja EU:n maatalouden tunnuslukuja vuosilta 1998 ja 2000.

	Maatalous- maan ala, 1000 ha	Maatalous- maan ala osuus, % kok.pinta- alasta	Maatalous- väestö osuus, % työ- paikoista	Maatalous BKT:sta, %	Elintarvik- keiden osuus kulutus- menoista, %
	2000	2000	2000	2000	1998
Puola	18 220	58,3	18,8	2,9*	36,9
Unkari	5 854	62,9	4,8	3,9*	42,1
Tšekin tasavalta	4 282	54,3	7,4	3,4	26,8
Slovenia	491	24,2	9,9	2,9	23,5 a
Viro	1 001	22,1	7,4	4,7	37,5
Bulgaria	5 582	50,3	11,3	15,8*	53,5
Latvia	2 488	38,5	13,5	4,0	44,9
Liettua	3 489	53,5	19,6	6,9	46,0
Romania	14 811	62,1	42,8	11,4	58,0
Slovakia	2 444	49,8	6,7	4,1	31,8
KIE 10	58 662	54,4	20,7*	4,6*	36,3*
EU 15	131 619	40,6	4,3	2,0*	17,4 a

* arvio

a vuosi 1997

Lähde: EC 2001c.

Useimmissa KIE-maissa maatalousreformi on viety lähes päätökseen. EU-jäsenyyden tavoittelu on toiminut kannustimena hakijamaissa muita siirtymätalouksia menestyksellisemmälle maatalouden reformille. KIE-maista Bulgariassa ja Romaniassa maatalousuudistusten tie on selvästi vaivalloisempaa kuin muissa jäsenkandidaattimaissa. Romaniassa uudistukset ottivat jopa askeleen taaksepäin vuonna 1999, sillä maatalousreformin kehityksen astetta kuvaava keskiarvo oli vuoden 1997 tasoa alhaisempi (taulukko 1.4).

Vaikka maatalouden rakenteita on uudistettu vauhdilla, niin silti vielä on paljon tehtävää. Taulukon 1.4 tulokset osoittavat, että maatalouden rahoitus ja maataloutta tukevat instituutiot vaativat vielä kehittämistä. Maa-alueiden yksityistäminen ja maatilojen rakenteiden muuttaminen vastaamaan markkinatalouden haasteita on myös vielä kesken usean maan kohdalla.

Markkinataloudelle ominainen maatalouden makrotaloudellinen ympäristö on muodostunut kaikkiin KIE-maihin. Maataloustuotteiden hinnat ja niiden tuotantoa koskevat säädökset ovat yhä enemmän sidoksissa maailmanmarkkinoihin. 1990-luvun loppua kohden tuki maataloudelle ja sisämarkkinoiden suojeleminen on

Taulukko 1.4. Maatalousreformien toteutuminen KIE-maissa vuoden 1999 huhtikuuhun mennessä.

Maa	Kauppaja hintapolitiikka	Maan yksityistämisen	Elin-tarvike-teollisuus	Maa-talouden rahoitus	Julkiset insti-tuutiot	Keskiarvo 1999 (1997)
Unkari	9	9	10	9	8	9,0 (8,6)
Tsekin tasavalta	9	8	9	9	8	8,6 (8,2)
Slovenia	9	9	8	7	8	8,2 (8,4)
Latvia	8	9	8	8	8	8,2 (7,6)
Viro	9	6	8	8	8	8,0 (7,8)
Puola	8	8	8	7	8	7,8 (7,6)
Liettua	8	8	8	6	8	7,6 (7,0)
Slovakia	7	8	8	8	7	7,6 (7,4)
Bulgaria	8	8	7	5	6	6,8 (5,4)
Romania	6	7	6	5	5	5,8 (6,0)
KIE-10	8.1	8	8	7.2	7.4	7,8 (7,4)
Venäjä	6	5	7	5	5	5,6 (6,0)

• 1 - 2 = keskusjohtoinen talous, 9 - 10 = toimiva markkinatalous

Lähde: Csaki 2000.

voimistunut huomattavasti. Kuitenkin KIE-maiden maatalouteen kohdistamien epäsuorien ja suorien tukien taso on pysynyt EU:n keskimääräisen tason alapuolella.

Erilaisiin kompensatioihin perustuva maa-alueiden yksityistäminen on saatettu suurelta osin loppuun. Maatilyritysten rakennemuutos on johtanut kirjaamaan joukkoon pieniä ja isoja maatiloja. Vielä jäljellä olevat valtion omistamat sosialistisen ajan tuotantoyksiköt ovat myös muutosten kohteina ja ne pyrkivät sopeutumaan markkinatalouden ehtoihin. Maan omistussuhteita koskeva lainsäädäntö ja maan rekisteröinti on usean hakijamaan kohdalla vielä kesken. Maan ulkomaalaisomistuksen sallimiskysymys on herättänyt voimakkaita ristiiriitoja useimmissa KIE-maissa.

Elintarviketeollisuuden rakenteiden uudistaminen yksityistämisen keinoin on edistynyt melko hyvin, mutta elintarviketeollisuuden kannattavuus on edelleen heikko. Kannattavuutta syövät jalostuslaitosten vanhentuneet tuotantokoneistot ja ylikapasiteetti. Vaikka elintarviketuotannon laatu- ja hygieniataso vastaavat yhä paremmin EU:n asettamia vaatimuksia, niin silti vientiin kelpaavan laadukkaan elintarvikkeen tuotanto on edelleen vaikeaa. KIE-maiden elintarvikesektorin kilpailukyvyyn kohottaminen edellyttää lisäinvestointien saamista ulkomailta. Unkarissa elintarvikesektorin nopea ja onnistunut yksityistäminen on mahdollistanut muita hakijamaita edistyksellisemmän elintarviketeollisuuden kehitty-

misen. Unkarin tapauksessa juuri ulkomaisten investointien onnistunut houkuttelu on ollut elintarviketeollisuuden menestyksen takana.

KIE-maiden maataloustuotannolle on ominaista maatilojen duaalisuus eli maatilojen jakautuminen pieniin yksityisiin ja suuriin entisistä valtiontiloista muodostuneisiin yhtiömuotoisiin tiloihin. Yksityisistä maataloista suuri osa on osa-aikaviljelijöiden hallinnoimia. Keskikokoisia, nykyisille EU-maille tyyppillisiä perheviljelmä on toistaiseksi vähän. Suuret yhtiömuotoiset tilat toimivat yleensä suurtuotannon etuja hyödyntämättä (Sarris ym. 1999). On siten oletettavaa, että KIE-maissa on tulevaisuudessa potentiaalia tehokkaille kaupallisesti toimiville maatilayrityksille. Haasteen muodostaakin pienten maatilojen kehittäminen suuriksi markkinoille suuntaaviksi tiloiksi. Maatilojen rakenneuudistus on kuitenkin vielä kesken, sillä epäselvyydet maanomistusoikeuksissa ja maan hankkimista koskevat rajoitukset ovat viivästyttäneet uudistuksen toteuttamista.

1.3. Selvityksen tehtävä ja rakenne

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä vaikutuksia EU:n itälaajentumisella on EU:n maatalous- ja elintarvikemarkkinoille sekä EU:n budjetille. Sitä varten arvioidaan hintojen tuotannon ja kulutuksen kehitys ennen ja jälkeen integraation sekä kuvataan markkinatilanteen muuttumista laajentumisen seurauksena. Sen jälkeen voidaan tehdä laskelma laajentumisen vaikutuksista EU:n maatalousbudjettiin. Koska maatalouspolitiikan kehittymistä säätelevät sekä EU:ssa että KIE-maissa osaltaan Kansainvälisen kauppajärjestö WTO:n kanssa tehdyt vientitukijärjestelmää, markkinoille pääsyä ja kotimaista tukea koskevat sitoumukset, tutkimuksessa arvioidaan myös WTO-sitoumusten vaikutuksia laajentuvan unionin maatalousmarkkinoille.

KIE-maiden toteutuneiden maatalouden tunnuslukujen ja tulevaisuuden ennusteiden tarkastelu perustuu lähinnä Euroopan komission, FAOn (Food and Agricultural Organization) ja FAPRI:n (Food and Agricultural Research Institute) julkaisemiin raportteihin. Yhdysvaltalainen FAPRI on otettu mukaan tähän tarkasteluun sen tähden, että se edustaa Euroopan ulkopuolista instituuttia ja tuo siten esille eräällä tavalla puolueettoman näkemyksen ongelmaan.

Sekä komissio että FAPRI ovat arvioineet KIE-maiden maatalousmarkkinoiden kehitystä käyttäen laskelmia, jotka perustuvat status quo -oletukseen. Sen mukaan sekä EU:n että KIE-maiden maatalouspolitiikka säilyy ennallaan, joten varsinaisen integraation vaikutuksia ei ole otettu arvioissa lainkaan huomioon. Komission laskelmat osoittavat maataloustuotteiden tuotannon ja kulutuksen kehitystä vuoteen 2007 ja FAPRI:n vastaavasti vuoteen 2010 saakka ilman integraatiovaikutusta. Laskentatavoissa on eroja, joten lähteestä riippuen komissio ja FAPRI saattavat antaa toisistaan poikkeavia tietoja. Näitä kehitysarvioita voidaan käyttää esim. tuotantokiintiöitä sekä pinta-ala- ja kotieläinkohtaisia tukisummia arvioitaessa.

Tämän tutkimuksen tehtäväksi asetettiin selvittää integraation vaikutus laajentuvan EU:n maatalouteen ja elintarvikemarkkinoihin. Siihen vaikuttaa, miten hakijamaiden hinnat ja tuet muuttuvat sekä miten tuottajat ja kuluttajat reagoivat näihin muutoksiin. Vaikutusten arviointi on hyvin vaativa tehtävä, eikä tässä yhteydessä ollut mahdollisuuksia uusiin analyyseihin. Käytettävissä on kuitenkin jonkin verran kvantitatiivisia analyysejä, joita on tehty erilaisia menetelmiä käyttäen ja eri maaryhmiä koskien. Mikään niistä ei silti sisällä kaikkia hakijamaita, mihin on ollut syynä datavaikeudet tai mm. kiinnostus vain tiettyihin maihin.

Tässä raportissa on käytetty hyväksi kolmea tutkimusta integraation vaikutuksista. Niistä Fullerin ym. (2000) tutkimus koskee Puolaa, Unkaria ja Tšekin tasavaltaa, Münchin (2000) tutkimus Luxemburg-ryhmän maita ja Bachin, Frandsenin sekä Jensenin (1998) tutkimus seitsemää KIE-maata (KIE-10 ilman Baltian maita). Tutkimukset sisältävät ennusteet maatalouden kehityksestä, jos uusiin jäsenmaihiin sovelletaan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaa siten, että suorat tuet maksetaan ja tuotantokiintiöt astuvat voimaan. Tutkimukset eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia, sillä maapeite, oletukset, liittymisajankohta ja ennustemallit ovat erilaisia. Liitteessä 1 on käsitelty ennusteita yleisesti sekä selitetty käytettyjen skenaarioiden oletuksia.

Raportin rakenne seuraa tehtävän asetelua. Luvussa 2 käsitellään aluksi markkinatilanteen kehittymistä tuotantosuunnittain ja arvioidaan, miten markkinat mahdollisesti kiristyvät. Luvussa 3 tehdään laskelma laajentumisen vaikutuksista EU:n budjettiin, kun oletetaan, että yhteisen maatalouspolitiikan tuet sovelletaan sellaisenaan myös uusiin jäsenmaihiin. Luvussa 4 tarkastellaan uusien jäsenmaiden WTO-sopimusten liittämistä EU:n tekemiin sopimuksiin ja arvioidaan niiden vaikutusta EU:n maatalouspolitiikkaan. Lopuksi luvussa 5 tarkastellaan integraation vaikutuksia yleisesti ja Suomen näkökulmasta.

2. KIE-maiden maatalous- ja elintarvikemarkkinat: laajentumisen vaikutukset EU:n maatalous- ja elintarvikemarkkinoihin

EU:n maatalouden peltopinta-ala kasvaa itälaajentumisen jälkeen yli 40 %. Puola, Unkari sekä Romania muodostavat puolestaan lähes 70 % KIE-maiden peltopinta-alasta. Maatalouden osuus BKT:sta on laskenut KIE-maissa jatkuvasti (poikkeuksena Romania), mutta se on edelleen unionin tasoa huomattavasti korkeampi. Markkinatalouteen siirtyminen merkitsi useissa maissa maataloustuotannon lähes puolittumista. Suuri ero maatalouden BKT-osuuden (7 %) ja siitä toimeentulonsa saavien lukumäärän (16 %) välillä on osoitus KIE-maiden työn alhaisesta tuottavuudesta. KIE-maiden maatalous- ja elintarviketuotannon potentiaali ylittääkin selvästi nykyisen tuotantotason.

Talouden muutosprosessi on vaikuttanut voimakkaammin kotieläintuotantoon kuin viljantuotantoon, sillä useat entisistä valtiotiloista ajoivat kotieläintuotannon alas ja suuntasivat resurssinsa viljelykasveihin. Sianlihasektorin tuotanto selviytyi rakennemuutoksessa pienimmin pudotuksin, vaikka rehun korkea hinta on joinakin vuosina aiheuttanut ongelmia. Puolan asema hakijamaiden suurimpana maataloustuottajavaltiona näkyy niin kotieläin- kuin peltokasvituotannossa. Liha- ja maitosektorilla Puolalla on 40 %:n osuus KIE-maiden tuotannosta ja viljantuotannossa noin kolmannes. Romania tuottaa 15 % KIE-maiden lihan tuotannosta ja 20 % sekä maidon- ja viljantuotannosta. Vastaavasti Unkarin osuudet ovat lihan- ja viljantuotannossa 15 % sekä maidontuotannossa 10 %. Sloveniaa lukuun ottamatta kotieläintuotteiden ja viljan tuottajahinnat ovat keskimäärin EU:n tasoa alempana. Hintaero on suurimmillaan naudanlihassa ja maidossa. Myös laatu- ja hygieniaero EU:n ja KIE-maiden välillä on suurin edellisissä tuoteryhmissä.

2.1. Lihamarkkinat ja kauppa

2.1.1. Hintakehitys

Lihan tuottajahinnat KIE-maissa ovat lähentyneet unionin tasoa. Hintaero on edelleen suurin naudanlihassa. Tähän ovat selkeästi vaikuttamassa laatuero, jotka ovat naudanlihassa suuremmat kuin sian- tai siipikarjanlihassa. Slovenia tekee poikkeuksen muista KIE-maista, sillä sen tuottajahinnat ovat jopa ohittaneet usean EU-maan tuottajahintatason (taulukko 2.1).

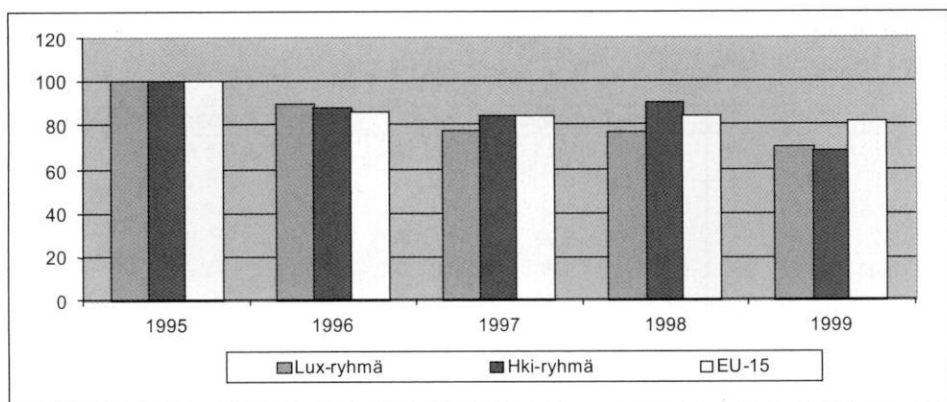
Vuonna 1999 naudanlihan tuottajahinta oli Luxemburg-ryhmän maissa keskimäärin 57 % ja Helsinki-ryhmän maissa 28 % EU:n tuottajahinnoista.

Taulukko 2.1. Lihan tuottajahinnat (euroa/100 kg) eräissä KIE-maissa ja EU-maissa vuosina 1995-1999.

Sianliha	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	99,2	103,0	98,9	93,8	82,6
Unkari	102,2	87,5	103,7	94,4	76,2
Bulgaria	75,7	49,5	110,1	94,3	64,8
Latvia	99,9	102,1	118,7	109,4	88,6
Slovakia	97,0	98,8	107,8	106,0	93,2
Tanska	94,7	104,4	105,0	73,6	70,7
Italia	148,7	165,9	172,0	142,4	125,5
Kreikka	152,1	174,6	181,1	151,5	156,3
Naudanliha (calves)	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	79,4	91,2	89,3	91,1	73,6
Unkari	109,2	104,4	104,2	119,8	117,3
Puola	132,5	142,3	134,1	129,9	132,9
Slovenia	303,8	269,1	252,5	265,3	253,0
Bulgaria	80,9	46,9	76,8	85,3	73,6
Latvia	54,2	60,7	58,9	60,3	53,2
Romania	77,6	70,5	75,9	126,8	70,0
Slovakia	114,4	124,7	126,6	118,0	103,2
Suomi	313,4	276,0	291,9	275,3	253,9
Italia	275,4	252,3	250,4	268,3	266,3
Ranska	319,3	293,2	302,4	319,8	321,3
Kreikka	196,7	198,2	197,8	193,6	202,7
Siipikarjanliha	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	64,0	68,6	74,6	76,1	61,7
Unkari	66,3	73,3	78,2	69,7	61,8
Bulgaria	59,1	52,3	81,4	83,8	69,3
Slovakia	68,7	76,6	82,0	81,0	65,7
Tanska	63,9	63,5	66,6	63,7	57,8
Italia	78,7	99,2	95,2	88,6	84,8
Kreikka	118,4	119,0	120,0	115,2	116,6

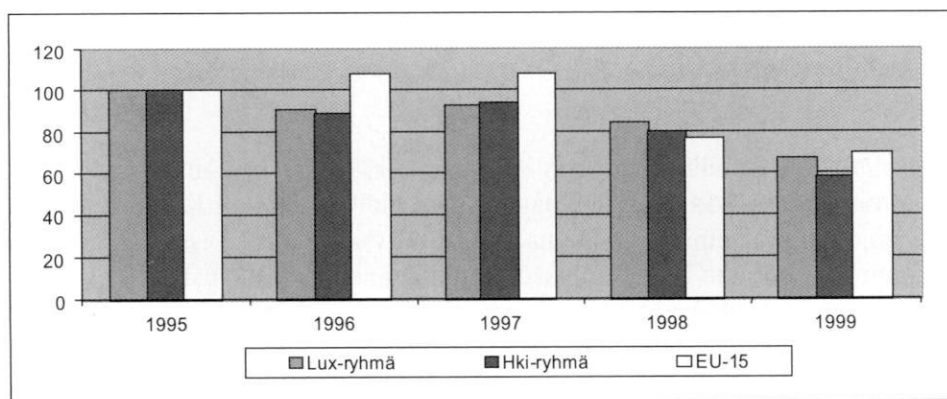
Lähde: Eurostat 2001.

Naudanlihan tuottajahinta laski KIE-maissa 1990-luvun puolivälissä hitaammin kuin EU:ssa. Vuonna 1999 naudanlihan tuottajahinta oli KIE-maissa kuitenkin jo 30 % alempi kuin vuonna 1995, kun vastaavasti EU:ssa hintataso oli laskenut 20 % (kuviot 2.1). Laatutason parantuminen yhdessä mahdollisen eläintuen kanssa nopeuttanee hintatason yhdentymistä KIE-maiden ja EU:n välillä tulevaisuudessa, mutta suurta hintatason nousua ei ole KIE-maissa odotettavissa välittömästi jäsenyyden toteutumisen jälkeen. Pitkällä aikavälillä tuottajahintojen nousu tulee elvyttämään KIE-maiden naudanlihantuotantoa. Hintojen yhdenmukaistumista nopeuttaa Agenda 2000:n päätökseen sisältyvä naudanlihan hallinnollisen hinnan aleneminen 20 %:lla vuosina 2000-2002.

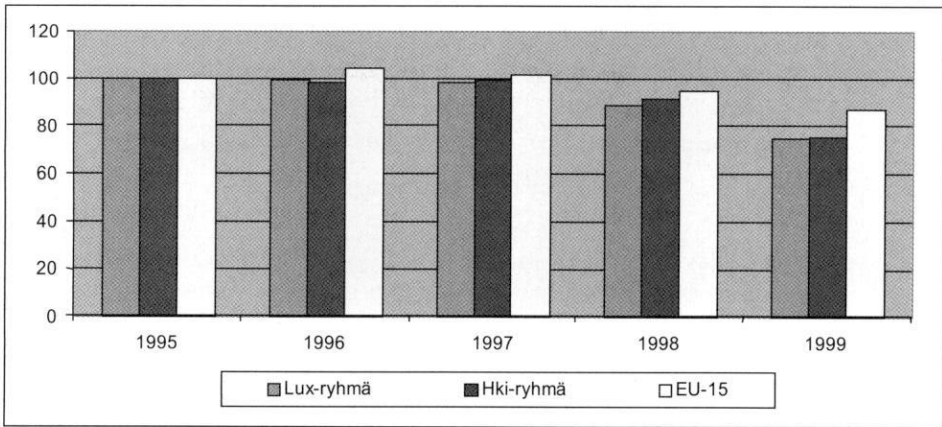

Kuvio 2.1. Nautakarjan (cattle without calves) reaaliset tuottajahintaindeksit (real output price index) EU:ssa ja KIE-maissa (ilman Viroa, Sloveniaa ja Tšekin tasavaltaa), vuosi 1995=100 (Eurostat 2001, omat laskelmat).

Sianlihan tuottajahinta romahti vuodesta 1997 vuoteen 1999 niin EU:ssa kuin KIE-maissa (kuvio 2.2). Vielä vuonna 1997 sianlihan tuottajahinta oli Puolassa noin 7 % ja EU:ssa 8 % korkeammalla kuin vuonna 1995, mutta vuonna 1999 tuottajahinta oli 30 % alempi kuin neljä vuotta aikaisemmin (liite 2). Sikamarkkinoiden epätasapaino ei kuitenkaan koskettanut vain KIE-maita, vaan kysymyksessä oli koko maailmaa koskettava ilmiö. Vuonna 2000 sianlihan tuottajahinta korjautui selvästi ylöspäin, joten vuosien 1998 ja 1999 hintatasosta ei ole syytä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Kuvio 2.2. Sianlihan reaaliset tuottajahintaindeksit (real output price index) EU:ssa ja KIE-maissa (ilman Viroa ja Sloveniaa), vuosi 1995=100 (Eurostat 2001, omat laskelmat).

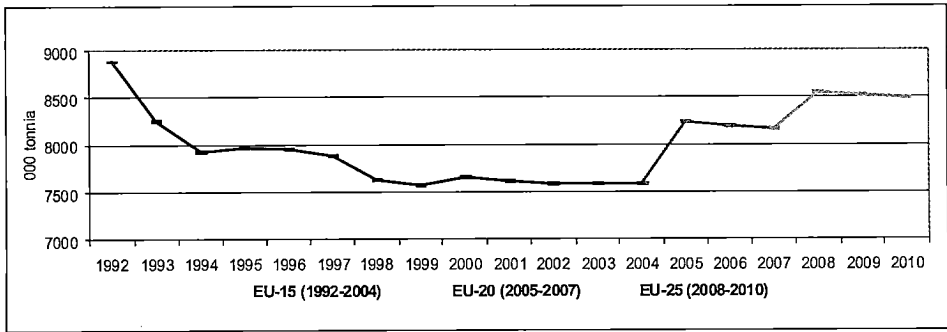

Kuvio 2.3. Siipikarjanlihan reaaliset tuottajahintaindeksit (real output price index) EU:ssa ja KIE-maissa (ilman Viroa ja Sloveniaa), vuosi 1995=100 (Eurostat 2001, omat laskelmat).

Siipikarjanlihan tuottajahintaindeksin (1995=100) muutos oli melko vähäistä aina vuoteen 1999 saakka, jolloin hintataso laski voimakkaasti (kuvio 2.3). Vielä vuonna 1997 siipikarjanlihan tuottajahinta oli eräissä KIE-maissa, kuten Unkarissa, Bulgariassa ja Slovakiassa unionin lailla vuoden 1995 tasoa korkeammalla. Vuonna 1999 tuottajahintaindeksi oli laskenut eniten Puolassa (36 %) ja vähiten vastaavasti Unkarissa (16 %) (liite 2). Varsinkin Unkarissa tuottajahintatasoa nostaa valtion maksama vientituki teurastamoille, jotka tilittävät siipikarjanlihasta tuottajille vähintään asetettua interventiohintaa.

2.1.2. Tuotanto

KIE-maiden *naudanlihantuotanto* on pitkälti riippuvainen lypsylehmien lukumäärästä, sillä vain pieni osa karjasta on emolehmiä. Naudanlihaa tuotetaan pääasiassa maidontuotannon sivutuotteena. Tämän johdosta naudanlihantuotanto on tehottomampaa ja laatu heikompaa kuin EU:ssa. Esimerkiksi KIE-maiden suurimmassa tuottajamaassa Puolassa nautakarjasta vain 15 % on ensisijaisesti naudanlihantuotantoon tarkoitettua lihakarjarotua. Vastaavasti EU:ssa yli kolmannes nautakarjasta on lihakarjarotua. Tilanne tulee säilymään samanlaisena lähitulevaisuudessakin, koska vain Slovakiassa emolehmien tuotantoa tuetaan ja sielläkin erikoistuminen ns. pihvikarjan kasvattamiseen on vasta alussa. Mahdolliset maitokiintiöt ja muut maitosektoria kohtaavat rajoitukset vaikuttavat siten suoraan KIE-maiden tuotantomahdollisuuksiin. Maidontuotannon lisääminen johtaisi naudanlihantuotannon lisäämiseen. Sonnipalkkioiden maksaminen puolestaan parantaisi olennaisesti naudanlihantuotannon kannattavuutta. Tuo-

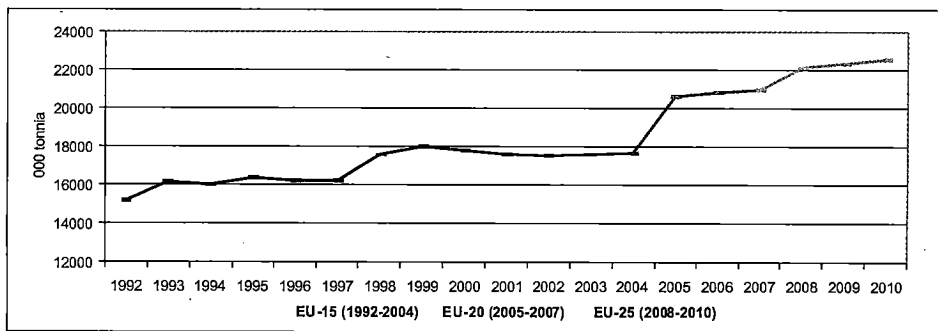
Kuvio 2.4. Ennuste EU:n naudanlihantuotannon kehityksestä ennen ja jälkeen KIE-maiden jäsenyyden (FAPRI 2000, omat laskelmat).

tannon kannattavuuden parantuessa naudanlihantuotanto voisi nopeasti kasvaa erityisesti välitysvasikoihin perustuvan tuotannon kautta.

Naudanlihasektori on kokenut muita maatalouden tuotantosektoreita jyrkemmän tuotannon laskun siirtymäkauden alusta alkaen. Vielä vuonna 1989 KIE-maiden naudanlihan tuotanto ylitti 2 milj. tonnin rajan, mutta vuonna 1999 tuotanto oli laskenut yli 40 prosentilla 1,1 milj. tonniin eli 14 prosenttiin EU:n tuotannosta. Komission ennusteen mukaan vuoteen 2007 mennessä KIE-maiden naudanlihantuotannon osuus EU:n tuotannosta laskee 13 prosenttiin (liite 3).

Puola on edelleen selvästi suurin KIE-maiden naudanlihan tuottajamaa. Sen vuonna 1999 tuottama 0,423 milj. tonnia vastasi koko Helsinki-ryhmän maiden kyseisen vuoden tuotantoa. Vaikka Puola tuotti naudanlihaa vuonna 1999 alle 60 % vuoden 1989 tuotantotasosta, niin sen suhteellinen osuus KIE-maiden tuotannosta on lisääntynyt. Muita tärkeitä naudanlihan tuottajamaita ovat Romania ja Tšekin tasavalta. Romania on muista maista poiketen säilyttänyt ennen siirtymäkautta vallinneen naudanlihan tuotantotason. Baltian maiden naudanlihantuotanto on laskenut voimakkaasti, sillä niiden nykytuotanto on vain 20-30 % 1990-luvun alun tasosta. Aiemmin Baltian maat toimittivat naudanlihaa entisen Neuvostoliiton maihin, joten tuotanto ylitti oman tarpeen huomattavasti. KIE-maiden naudanlihantuotannon arvioidaan edelleen hieman laskevan tulevaisuudessa. Pihvikarjan kasvatuksen yleistyessä karjan teuraspaino tulee nousemaan, mutta lypsylehmien lukumäärän lasku supistaa naudanlihantuotantoa (EC 2000).

Sianliha on ollut KIE-maissa perinteisesti niin tuotannon kuin kulutuksen suhteen huomattavasti tärkeämmässä asemassa kuin naudanliha. Naudanlihantuotannosta poiketen sianlihantuotannossa ei ole toisin kuin naudanlihantuotannossa tapahtunut suuria heilahduksia viime vuosikymmenen aikana. Tähän ovat olleet vaikuttamassa lähinnä talousreformia edeltäneen ajan erot tuotantorakenteissa. Sianlihantuotantoa harjoittivat lähinnä yksityiset tilat, mutta naudanlihantuotanto oli yleensä valtion suurtilojen ja osuuskuntien hallussa. Sianlihantuotannon tulevaisuuskin näyttää suhteellisen valoisalta, sillä hienoi-

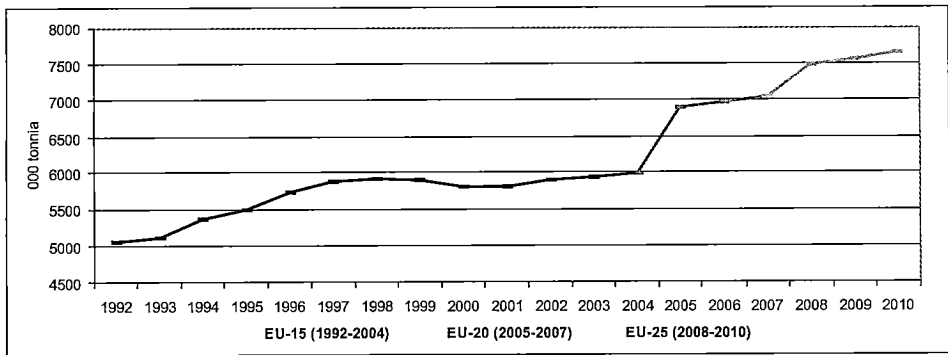
Kuvio 2.5. Ennuste EU:n sianlihantuotannon kehityksestä ennen ja jälkeen KIE-maiden jäsenyyden (FAPRI 2000, omat laskelmat).

sessä laskussa 1990-luvun lopulla ollut kulutus on kääntymässä uudelleen nousuun. Tosin muun maataloustuotannon lailla sikatalouden kilpailukyky unionin markkinoilla on nykyisellä tehottomalla tuotantorakenteella huono.

KIE-maat tuottivat vuonna 1999 sianlihaa 4,6 milj. tonnia, kun vastaavasti EU:n tuotanto oli noin 18,0 milj. tonnia. Komission ennusteen mukaan Luxemburg-ryhmän maiden tuotanto kasvaa vuodesta 1999 vuoteen 2007 mennessä 5 % ja Helsinki-ryhmän maiden vastaavasti laskee 6 %. Puola ja Unkari ovat merkittävimmät sianlihan tuottajamaat. Helsinki-ryhmän maista suurin sianlihan tuottajamaa on Romania, jonka osuus KIE-maiden tuotannosta oli vuonna 1999 lähes 15 %. Puolan osuus KIE-maiden sianlihantuotannosta on lähes puolet ja EU:n tuotannostakin yli 10 % (liite 3).

Sianlihaa käsitellään KIE-maissa yleensä pienissä teurastamoissa, joista vain pieni osa on EU:n laatustandardien mukaisia. Unkarilla on suurin vientipotentiaali, sillä noin neljännes sen tuotannosta jää kulutuksen yli (Niemi ja Peltoniemi 2001).

Siipikarjanlihan maailmanlaajuinen suosion lisäys kulutuksessa on kasvattanut myös KIE-maiden tuotantoa voimakkaasti. Tuotannon nopea lisääminen on myös jatkossa mahdollista. Siipikarjanlihan tuotantoa KIE-maissa hallitsevat Puola, Unkari ja Romania, joiden vuoden 1999 yhteenlaskettu tuotanto 1,3 mrd. kiloa oli yli 70 % hakijamaiden kokonaistuotannosta. KIE-maiden osuus EU:n siipikarjanlihantuotannosta on viime vuosina kasvanut, sillä vuonna 1999 se ylitti viidenneksen, kun vuonna 1997 osuus oli 18 %. Tulevaisuudessa osuuden oletetaan kuitenkin pysyttelevän nykyisissä 20 prosentin lukemissa, sillä tuotannon vuosittaisen kasvuvauhdin arvioidaan olevan niin EU:ssa kuin hakijamaissa 2 prosentin luokkaa. Vuosien 1999 ja 2007 välisenä aikana siipikarjanlihan tuotannon odotetaan kasvavan sekä KIE-maissa että unionin alueella noin 15 % (liite 3). KIE-mailla on kuitenkin mahdollisuus siipikarjanlihantuotannon suurempaan kasvattamiseen, mikä saattaisi johtaa markkinoiden epätasapainoon. Tästä voi seurata heijastusvaikutuksia myös Suomen markkinoille.

Kuvio 2.6. Ennuste EU:n siipikarjanlihantuotannon kehityksestä ennen ja jälkeen KIE-maiden jäsenyyden (FAPRI 2000, omat laskelmat).

Vuosien 1996 ja 1999 välisenä aikana siipikarjanlihantuotanto kasvoi Puolassa peräti 40 % ja Unkarissakin lähes 20 %. Tuotannon nopeaa kasvua näissä maissa on edistänyt muusta lihan tuotannosta poikkeavien suurten ja tehokkaiden tuotantotilojen perustaminen. Siipikarjanliha- teollisuus on myös houkutelut kohtuullisen hyvin ulkomaisia pääomia. Siipikarjanlihan kulutuksen kasvu on seurannut tuotannon kasvua lähes kaikissa muissa KIE-maissa paitsi Unkarissa, jossa onkin ollut reilusti siipikarjanlihan ylituotantoa. Vuonna 1999 Unkari kulutti vain 60 % siipikarjanlihan tuotannostaan ja vuonna 2007 kulutusosuuden arvioidaan olevan lähes samoissa lukemissa.

2.1.3. Kulutus ja omavaraisuus

Naudanlihan kulutuksen jyrkkä aleneminen KIE-maissa pysähtyi 1990-luvun lopulla. Kulutus henkeä kohden laski noin 16 kilosta 12 kiloon. Naudanlihan kulutusta on vähentänyt saatavuuden heikentymisen lisäksi siipikarjanlihan suosion kasvaminen (EC 2000). Naudanlihan kulutuksen kasvupotentiaali on suuri. Kulutuksen kasvua rajoittaa kuitenkin kulutustottumusten lisäksi se, että laatu-tason parantuessa naudanlihan tuottaja- ja kuluttajahintojen oletetaan nousevan sian- ja siipikarjanlihaa enemmän. Komission ennusteen mukaan KIE-maiden naudanlihan kulutustaso henkeä kohden pysyy myös vuonna 2007 noin 60 %:ssa unionin tasosta (taulukko 2.2). Baltian maiden lisäksi ainoastaan Sloveniassa naudanlihan kulutustaso on lähellä EU:n tasoa. Erityisesti Unkarissa, Tšekin tasavallassa ja Slovakiassa kuluttajat suosivat sianlihaa naudanlihan sijaan.

FAPRI ennustaa komissiosta poiketen KIE-maiden naudanlihan kokonaiskulutuksen kasvavan voimakkaasti. FAPRI olettaa kokonaiskulutuksen kasvavan vuosien 2000-2010 välisenä aikana useissa KIE-maissa yli neljänneksellä, kun vastaavasti unionin alueella kulutus vähenee (kuvio 2.7).

Taulukko 2.2. Lihan keskimääräinen kulutus kg/hlö vuosina 1989-2000 ja kulutusennuste vuodelle 2007 KIE-maissa ja EU:ssa.

Lux-ryhmä	1989	1997	1999	2000e	2007f
Naudanliha	17	13.8	12.9	12.6	12.9
Sianliha	54	44	44.1	43.6	47.5
Siipikarjanliha	13	16	19.2	19.7	22.3
Liha yht.	84	73.8	76.2	75.9	82.7
Hki-ryhmä	1989	1997	1999	2000e	2007f
Naudanliha	14	13.1	12.4	12.1	11.9
Sianliha	36	30	29.5	27.1	29.8
Siipikarjanliha	14	12	12.6	12.4	14.4
Liha yht.	64	55.1	54.5	51.6	56.1
KIE-10	1989	1997	1999	2000e	2007f
Naudanliha	16	13.5	12.7	12.4	12.4
Sianliha	47	39.6	36.8	35.4	38.7
Siipikarjanliha	13	14.2	15.9	16	18.4
Liha yht.	76	67.3	65.4	63.8	69.5
EU-15	1989	1997	1999	2000e	2007f
Naudanliha	22	19	20.3	20.3	19.7
Sianliha	40	41	44.5	43.9	45.3
Siipikarjanliha	17	21	21.4	21.1	24.5
Liha yht.	79	81	86.2	85.3	89.5

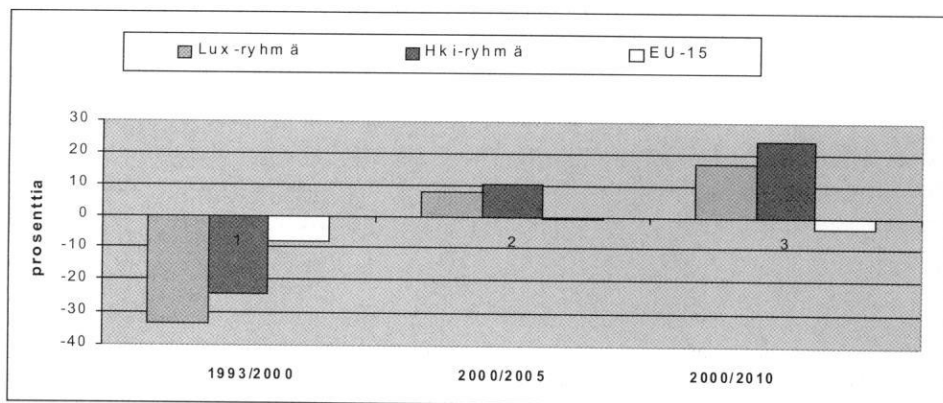
e ennakoarvio

f ennuste

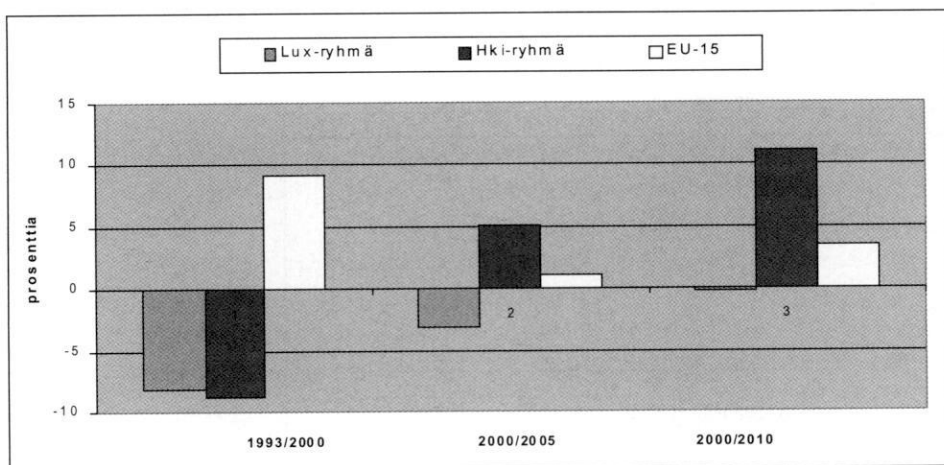
Lähde: EC 1998, EC 1999, EC 2000.

KIE-maiden kuluttajat ovat perinteisesti suosineet *sianlihaa* ruokailutottumuksissaan.

Viime vuosina on ollut nähtävissä siirtymistä sianlihasta siipikarjanlihan kulutukseen. Sekä sian- että siipikarjanlihassa FAPRI:n ja komission antamat

Kuvio 2.7. Ennuste KIE-maiden ja EU:n naudanlihan kokonaiskulutuksen muutoksesta vuoteen 2000 verrattuna (FAPRI 2000, omat laskelmat).

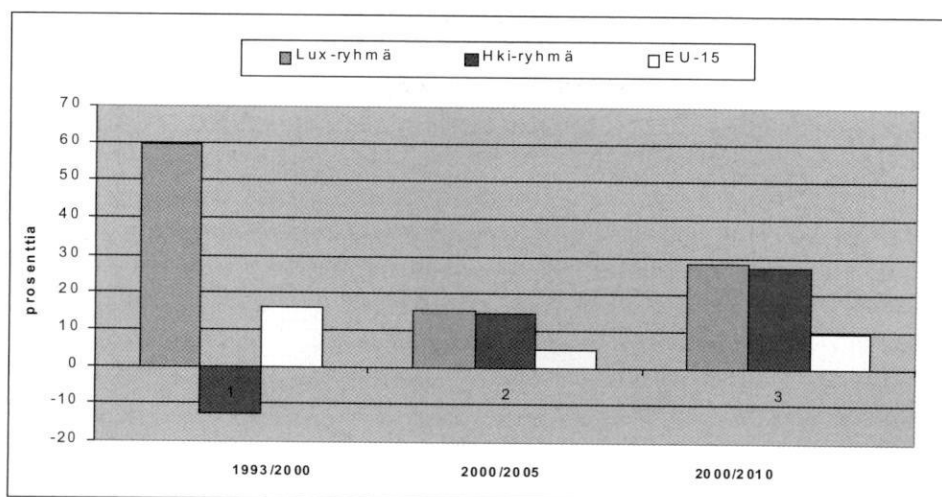

Kuvio 2.8. Ennuste KIE-maiden ja EU:n sianlihan kokonaiskulutuksen muutoksesta vuoteen 2000 verrattuna (FAPRI, omat laskelmat).

ennusteet poikkeavat jonkin verran toisistaan. FAPRI:n ennusteen mukaan Luxemburg-ryhmän kokonaiskulutus jopa pienenee vuosien 2000-2005 välillä, mutta tämä johtuu yksinomaan Puolan kokonaiskulutuksen laskusta. Slovenian, Bulgarian ja Romanian kokonaiskulutuksen kasvu on yli 10 % vuodesta 2000 vuoteen 2010. Sianlihan kulutus henkeä kohden on Luxemburg-ryhmän maissa keskimäärin 40 % suurempi kuin Helsinki-ryhmän maissa. Esimerkiksi Unkarissa syötiin vuonna 1999 sianlihaa henkeä kohden lähes 60 kiloa eli 30 % enemmän kuin EU:ssa. Sen sijaan Baltian maissa ja Romaniassa sianlihan vuosittainen kulutus jää alle 30 kilon.

Siipikarjanlihaa KIE-maat kuluttivat vuonna 1999 viidenneksen enemmän kuin kolme vuotta aiemmin. Sekä FAPRI että komissio ennustavat kasvun jatkuvan¹. FAPRI:n mukaan Luxemburg-ryhmän maissa kulutetaan siipikarjanlihaa vuonna 2010 noin 28 % enemmän ja Helsinki-ryhmän maissa vastaavasti 27 % enemmän kuin vuonna 2000 (kuviot 2.9). Vuonna 1999 siipikarjanlihan kulutus henkeä kohden oli Luxemburg-ryhmän maissa yli 19 kiloa ja Helsinki-ryhmän maissa alle 13 kiloa, joten kulutuskäyttäytymisessä on suuria eroja. Unkarissa ja Sloveniassa kulutus henkeä kohden ylittää unionin 21 kilon tason.

¹ Siipikarjanlihan kulutuksen kasvun taustalla on maailmanlaajuinen siipikarjanlihan (valkoisen lihan) suosio, johon on kaksi pääsyytä. Ensinnäkin kuluttajilla on siipikarjanlihasta vähärasvainen ja terveellinen mielikuva, mikä on edesauttanut kysynnän kasvua kuluttajien tullessa entistä terveystietoisemmiksi myöskin KIE-maissa. Ruoan terveellisyteen liittyen myös hullunlehmän tauti (BSE) ja sikaruttoepidemia lisäsivät siipikarjanlihan kysyntää nautan- ja sianlihan kustannuksella. Lisäksi siipikarjanliha on kuluttajille edullinen vaihtoehto muihin lihoihin verrattuna.

Kuvio 2.9. Ennuste KIE-maiden ja EU:n siipikarjanlihan kokonaiskulutuksen muutoksesta vuoteen 2000 verrattuna (FAPRI, omat laskelmat).

Naudanlihan omavaraisuusaste (tuotannon suhde kulutukseen) on ollut 1990-luvun lopulla Luxemburg-ryhmän maissa selvästi yli 100 % ja Helsinki-ryhmän maissa alle 100 %. Viime vuosien kehitys ja ennuste vuodelle 2007 osoittavat, että Luxemburg-ryhmän maiden omavaraisuus laskee ja Helsinki-ryhmän maiden nousee. KIE-maista omavaraisimpia naudanlihan suhteen ovat Puola ja Liettua.

Myös sianlihan suhteen Luxemburg-ryhmä on omavarainen toisin kuin Helsinki-ryhmä. Paineita EU:n ylituotannon kasvuun tulee lähinnä Unkarista ja Puolasta. Ryhmänä tarkasteltuna KIE-maiden siipikarjanlihan omavaraisuus ylittää 100 %, mutta se johtuu lähinnä Unkarin suuresta ylijäämästä. Vuodesta 1996 lähtien Unkarin omavaraisuusaste on alimmillaankin ollut 150 %, ja vuonna 2007 sen arvioidaan olevan lähes 180 % (taulukot 2.3-2.5).

Omavaraisuusastetta voi käyttää hyväksi ulkomaankaupan tarkastelussa. Jos omavaraisuusaste ylittää 100 %, tuotanto on kotimaista kulutusta suurempaa ja maalle syntyy vientitarve. Vastaavasti alle 100 % oleva omavaraisuusaste on osoitus tuontitarpeesta ja/tai varaston purkutarpeesta.

Taulukko 2.3. KIE-maiden ja EU:n naudanlihan omavaraisuusaste.

	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	105,1	114,4	137,1	118,2	115,4	111,2
Unkari	87,5	129,4	101,8	103,3	98,4	74,0
Tšekin tasavalta	100,6	106,9	102,4	100,0	97,5	87,9
Slovenia	98,2	105,7	104,3	100,0	108,7	104,3
Viro	81,5	95,0	95,2	90,5	94,7	94,4
Lux-ryhmä	101,0	112,6	122,4	110,7	108,9	101,1
Romania	97,9	98,7	98,1	95,8	95,7	101,0
Bulgaria	89,9	73,1	69,1	80,2	87,8	93,2
Slovakia	119,6	111,1	103,3	98,2	106,0	102,0
Liettua	101,2	126,8	102,5	116,7	113,6	115,8
Latvia	81,6	75,7	75,7	65,8	76,3	97,4
Hki-ryhmä	98,4	98,6	92,8	93,8	96,6	101,4
KIE-10	99,9	106,6	109,3	103,5	103,7	101,3
EU-15		111,6	103,7	101,3	102,2	106,3

e ennakkoarvio

f ennuste

Lähde: EC 2000, omat laskelmat.

Taulukko 2.4. KIE-maiden ja EU:n sianlihan omavaraisuusaste.

	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	107,0	112,7	106,8	108,1	105,4	109,0
Unkari	126,5	124,0	113,3	123,8	115,7	121,6
Tšekin tasavalta	99,0	102,5	101,1	100,9	99,3	98,2
Slovenia	84,7	81,3	77,2	86,7	77,6	70,7
Viro	86,5	75,0	84,2	61,5	64,1	63,4
Lux-ryhmä	108,6	111,9	106,1	108,9	105,3	108,3
Romania	104,6	105,6	104,9	105,5	101,9	103,5
Bulgaria	104,9	101,8	97,6	100,0	100,8	100,8
Slovakia	100,5	98,5	90,5	91,7	93,8	94,7
Liettua	97,8	94,6	102,1	92,9	90,9	92,8
Latvia	62,0	68,2	64,2	62,7	61,8	64,4
Hki-ryhmä	101,2	101,0	98,6	99,0	97,0	98,2
KIE-10	106,4	108,6	104,0	106,0	103,1	105,6
EU-15		105,5	107,4	107,7	106,2	106,2

e ennakkoarvio

f ennuste

Lähde: EC 2000, omat laskelmat.

Taulukko 2.5. KIE-maiden ja EU:n siipikarjanlihan omavaraisuusaste.

	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	95,6	94,6	99,6	106,9	104,5	98,4
Unkari	149,4	158,3	173,6	171,8	175,4	177,7
Tšekin tasavalta	95,7	92,3	98,4	98,1	98,6	100,9
Slovenia	141,5	113,5	111,5	114,9	112,5	96,4
Viro	29,4	27,8	33,3	31,6	31,6	33,3
Lux-ryhmä	111,7	109,9	116,9	119,7	119,3	116,1
Romania	99,3	93,0	81,6	80,5	84,5	85,6
Bulgaria	107,5	98,1	87,5	92,2	87,1	93,5
Slovakia	97,5	95,2	97,7	95,7	95,2	95,9
Liettua	96,2	74,2	72,7	76,7	73,5	68,2
Latvia	50,0	42,1	31,6	35,0	35,0	56,5
Hki-ryhmä	98,6	91,5	83,0	83,4	84,2	86,4
KIE-10	106,8	103,2	104,6	106,5	107,1	105,9
EU-15		108,9	109,4	109,5	109,2	108,5

e ennakkoarvio

f ennuste

Lähde: EC 2000, omat laskelmat.

2.1.4. Ulkomaankauppa

Muutamat KIE-maat ovat melko huomattavia naudan-, sian- ja siipikarjanlihan nettoviejiä (viennin ja tuonnin erotus). Puolan osuus Luxemburg-ryhmän naudanlihan nettoviennistä oli vuonna 1999 yli puolet. Muita huomattavia naudanlihan nettoviejiä ovat Unkari ja Tšekin tasavalta. Sianlihan nettoviejiä ovat Unkari ja Puola. Kaikki muut KIE-maat ovat sen sijaan nettotuojia. Unkari on puolestaan vastannut lähes yksin siipikarjanlihan nettoviennistä. Vuosina 1998 ja 1999 myös Puola vei siipikarjanlihaa enemmän kuin toi (liite 4).

Venäjä ja Ukraina ovat merkittäviä kohdemaita KIE-maiden lihatuotteiden viennille. Siten Venäjän kriisi vuoden 1998 elokuussa aiheutti lihatuotteiden viennille suuria ongelmia. EU-maiden kanssa käytävällä elintarvikkeiden ulkomaankaupalla on tärkeä asema. KIE-maiden siirtyminen markkinatalousjärjestelmään vuoden 1989 jälkeen nosti EU:n keskeiseksi kauppakumppaniksi.

Vuosien 1995 ja 1999 välisenä aikana EU:n osuus Luxemburg-ryhmän maiden lihatuotteiden tuonnista kasvoi siipikarjanlihaa lukuun ottamatta, vaikka tuonti väheni määrällisesti. Helsinki-ryhmän maiden lihatuotteiden tuonnissa EU lisäsi sekä suhteellista osuuttaan että määriään (taulukko 2.6).

Lihat tuotteiden vienti KIE-maista EU:n alueelle on ollut useiden muiden elintarvikkeiden tavoin erittäin vähäistä tuontiin nähden. Tähän on suurimpana syynä ollut lihanjalostuksen puutteellinen hygienia- ja laatutaso, minkä vuoksi

Taulukko 2.6. KIE-maiden lihan ulkomaankauppa (000 tonnia) EU:n kanssa vuonna 1995.

Lux-ryhmä	EU-vienti	Koko vienti	EU-viennin osuus %	EU-tuonti	Koko tuonti	EU-tuonnin osuus %
Naudanliha	8.89	60.6	14.7	24.71	38.78	63.7
Sianliha	11.1	174.13	6.4	77.71	130.75	59.4
Siipikarjanliha	82.08	155.86	52.7	22.21	55.14	40.3
Hki-ryhmä	EU-vienti	Koko vienti	EU-viennin osuus %	EU-tuonti	Koko tuonti	EU-tuonnin osuus %
Naudanliha	0.96	23.32	4.1	7.71	55.12	14.0
Sianliha	0	48.49	0.0	6.83	24.62	27.7
Siipikarjanliha	4.67	20.72	22.5	18	38.06	47.3

Lähde: FAO 2000, COMEXT 2000 ja omat laskelmat.

vientiin kelpaavan tuotannon osuus on pieni. Huolimatta tehdyistä parannuksista on arvioitu, että 50 % Puolan ja 40 % Unkarin lihanjalostuslaitoksista ovat edelleenkin EU:n standardivaatimuksia vastaamattomia (Agra Europe 2001). Tämän vuoksi elävien eläinten vienti useasta KIE-maasta on erittäin suurta. Esimerkiksi Unkarista vietiin vuonna 1998 yhteensä 91 tuhatta nautaa, kun teurastettujen eläinten määrä oli noin 256 tuhatta nautaa. Tšekin tasavallasta vietiin vastaavasti 67 tuhatta nautaa (Positiopaperit 2000). EU-maista Italia on ollut merkittävin elävien eläinten vientikohde KIE-maille. Esimerkiksi Puolan nautaeläinten viennistä lähes 80 % suuntautuu Italiaan.

Lihanjalostuksen laadun parantumisen myötä vientilisenssin saaneiden yritysten määrä on kuitenkin lisääntynyt ja vientimäärät kasvaneet erityisesti Luxemburg-ryhmän maista. Vuodesta 1995 vuoteen 1999 sianlihan vienti Luxemburg-ryhmän maista on lähes kaksinkertaistunut ja siipikarjanlihan vienti kasvanut noin 70 %. Lihan vienti Helsinki-ryhmän maista unionin alueelle on tosin edel-

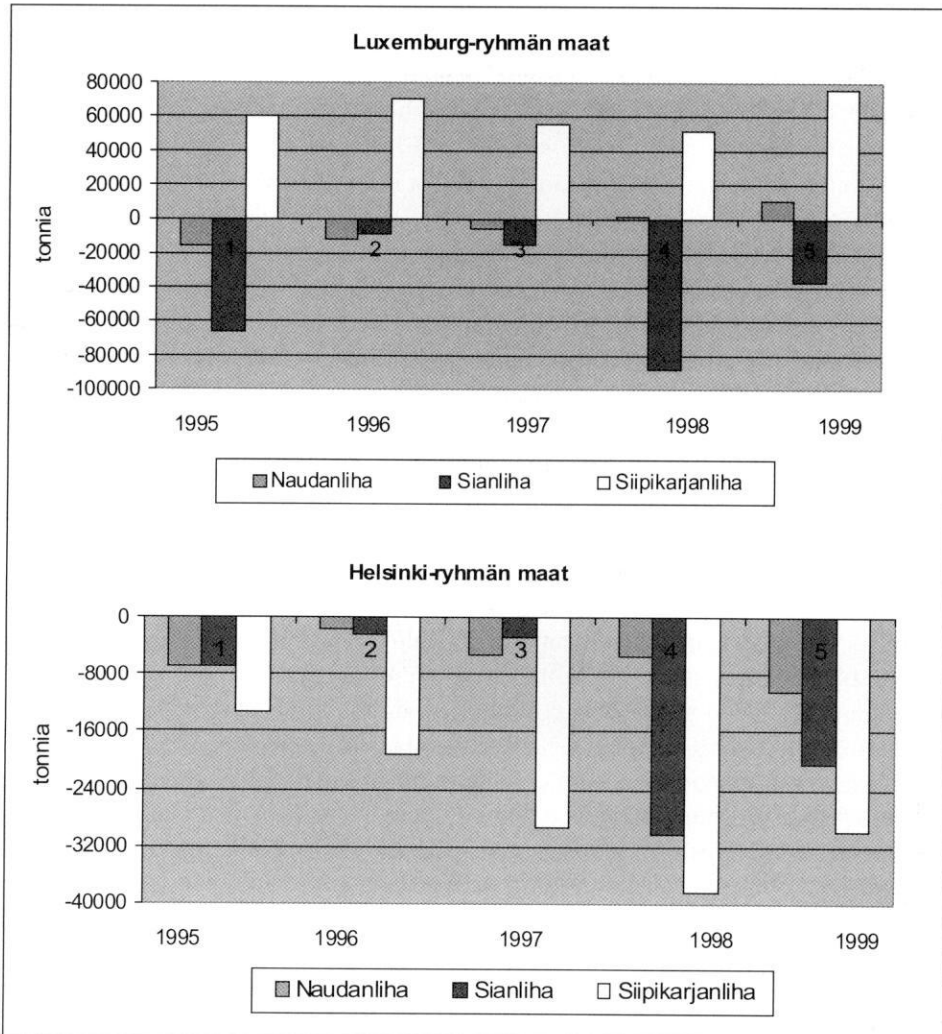
Taulukko 2.7. KIE-maiden lihan ulkomaankauppa (000 tonnia) EU:n kanssa vuonna 1999.

Lux-ryhmä	EU-vienti	Koko vienti	EU-viennin osuus %	EU-tuonti	Koko tuonti	EU-tuonnin osuus %
Naudanliha	17.06	64.82	26.3	6.28	7.41	84.8
Sianliha	36.89	325.21	11.3	74.5	127.59	58.4
Siipikarjanliha	93.17	265.44	35.1	17.01	120.2	14.2
Hki-ryhmä	EU-vienti	Koko vienti	EU-viennin osuus %	EU-tuonti	Koko tuonti	EU-tuonnin osuus %
Naudanliha	0.06	16.51	0.4	10.47	32.61	32.1
Sianliha	0.12	6.34	1.9	20.65	61.68	33.5
Siipikarjanliha	2.75	11.62	23.7	32.57	62.3	52.3

Lähde: FAO 2000, COMEXT 2000 ja omat laskelmat.

leen marginaalista, sillä vuonna 1999 KIE-maiden siipikarjanlihan viennistä 3 % ja naudan- ja sianlihan viennistä vastaavasti alle puoli prosenttia tuli Helsinki-ryhmän maista (taulukko 2.7).

EU:n vienti Helsinki-ryhmän maihin on ollut kaikkien liharyhmien osalta ylijäämäistä, joskin Luxemburg-ryhmän kanssa käydyssä kaupassa siipikarjanlihaa on perinteisesti tuotu enemmän kuin viety unionin alueelta (kuvio 2.10). Vuonna 1999 Unkarin osuus oli 70 % KIE-maiden unionin alueelle suuntau-

Kuvio 2.10. Luxemburg-ryhmän ja Helsinki-ryhmän maiden lihatuotteiden tase (tonnia) EU:n kanssa käydyssä ulkomaankaupassa (COMEXT 2000).

tuneesta siipikarjanlihan viennistä. Lisäksi vuosina 1998 ja 1999 Luxemburgryhmän maista tuli aikaisemmasta trendistä poiketen naudanlihan nettoviejiä EU-kaupassa. Slovenia on noussut merkittäväksi naudanlihan viejäksi Puolan ja Unkarin rinnalle (liite 5).

2.1.5. Integraation vaikutus lihamarkkinoihin

Edellä on tarkasteltu lihamarkkinoiden kehitystä viime vuosina ja projisoitu tulevaisuutta vuoteen 2007 komission ja FAPRI:n arvioiden mukaan. Varsinaista integraation vaikutusta niissä ei kuitenkaan ole vielä arvioitu. Tuottajahinnat ja tuet sekä kuluttajahinnat tulevat kuitenkin muuttumaan useimmissa hakijamaissa joko heti integraation jälkeen, kuten tapahtui Suomessa, tai vähitellen ajan kuluessa. Siitä on seurauksena tuotannon ja kulutuksen muutoksia ennen muuta uusissa jäsenmaissa, mutta myös nykyisissä EU-maissa. Seuraavassa on tarkasteltu kolmen eri tutkimuksen antamia tuloksia integraation vaikutuksista.

Fullerin ym. (2000) tutkimus koskee vain kolmea KIE-maata Puolaa, Unkaria ja Tšekin tasavaltaa, mutta tuotannoltaan ne vastaavat noin 60 % KIE-10:n tuotannosta. Ennusteet on tehty FAPRI:n mallia käyttäen. Tutkimuksen mukaan laajentumisen vaikutukset EU-15 lihantuotantoon ja hintatasoon ovat hyvin vähäiset. Merkittävimmät muutokset KIE-3 -maiden lihasektorilla ovat odotettavissa naudanlihan kohdalla. Koska maitokiintiöt rajoittavat maidontuotantoa ja laskevat siten lypsykarjan lukumäärää, myös maidontuotannon sivutuotteena tuotettu naudanlihan tuotantomäärä vähenee. Tämä suuntaus näkyy varsinkin Puolassa ja Tšekin tasavallassa, joissa lihan tuottajahinnat ovat vuonna 2009 ennusteen mukaan selvästi unionin tasoa korkeammalla. Puolan naudanlihan tuotanto laskisi jäsenyyden myötä lähes 15 %. Sianlihan- ja siipikarjanlihan tuotannon odotetaan kärsivän korkeasta rehuviljan hinnasta, mutta toisaalta sianlihan ja varsinkin siipikarjanlihan suosio kuluttajien keskuudessa on kasvussa naudanlihan kustannuksella. Tuottajahintojen muutokset vaihtelevat suuresti eri KIE-maiden välillä, sillä EU:n jäsenyyden odotetaan nostavan Unkarissa naudanlihan hintaa 70 % ja siipikarjanlihan hintaa 28 % vuoteen 2009 mennessä, kun vastaavasti Tšekin tasavallassa lihan tuottajahinnat laskevat keskimäärin yli neljänneksellä ja Puolassa lähes 8 prosentilla.

Bach ym. (1998) soveltavat kokonaistasapainomallia käyttäen GTAP-aineistoa, joka ei vielä erota Baltian maita entisestä Neuvostoliitosta, joten mallissa tarkastellaan vain seitsemää KIE-maata.

Mallin antamista tuloksista on yleensä raportoitu vain prosenttimuutoksia. Mallin mukaan laajentumisen toteutuminen vuonna 2005 kasvattaa KIE-7:n nautakarjantuotantoa peräti 70 % viiteperiodiin 1995-2005 nähden ja vähentää vastaavasti muuta lihakarjantuotantoa lähes neljänneksellä. EU-15:ssa puolestaan nautakarjantuotanto laskisi noin 6 % ja muu lihakarjantuotanto kasvaisi marginaalisesti. KIE-7:n naudanlihan tuottajahinta nousisi laajentumisen seu-

Taulukko 2.8. KIE-5:n (Luxemburg-ryhmä) liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 2002. Vaikutukset lihan tuotantoon vuosina 2006 ja 2013 suhteessa viiteperiodiin 1994-1996, jos suorat tuet maksetaan ja kiintiöt ovat voimassa Agenda 2000:n mukaisesti.

Maapeite	KIE-5	KIE-5	KIE-5
Vuosi	1994-1996	2006	2013
Selite	Keskituotanto (mrd. kiloa)	Muutos (%) viitevuosista	Muutos (%) viitevuosista
Naudanliha	0,97	21,6	21,6
Sianliha	2,75	-25,1	-19,3

Lähde: Münch 2000.

rauksena neljänneksellä ja muun lihakarjan tuottajahinta puolestaan 11 %:lla. EU 15:ssa nautakarjaan kohdistuvat hinnanlaskupaineet olisivat 3 %:n luokkaa.

Münch (2000) soveltaa EU:n usein käyttämää ESIM-osittaistasapainomallia KIE-5 -maiden integraatiovaikutusten arviointiin. Mallin etuna on sen keskittyminen vain maatalouteen. Sen antamat tulokset tuntuvat uskottavilta, ja seuraavassa niitä onkin pidetty pohjana integraation vaikutusten arvioinnille kaikkien tuoteryhmien osalta. Tosin niihinkin on suhtauduttava samalla varovaisuudella kuin mihin tahansa muihinkin mallien antamiin arvioihin.

Münchin tutkimuksen mukaan KIE-5:n liittyminen jäseneksi vuonna 2002 lisää naudanlihantuotantoa viitevuosien tasoon (1994-1996) nähden viidenneksellä vuonna 2006. Sianlihantuotanto vähenisi vastaavasti neljänneksellä. EU:n sian- ja siipikarjanlihan hintojen odotetaan yhdenmukaistuvan maailmanmarkkinahintojen tasolle, joten varsinkin Puolassa ja Sloveniassa unionin jäsenyyss yhdessä maatalouspolitiikan Agenda 2000 -uudistuksen kanssa johtanee sekä sian- että siipikarjanlihan hintojen laskuun. Münchin mukaan tämän seurauksena KIE-5 joutuu mukautumaan tulevaisuudessa mainittujen tuotteiden netto-tuontiin (taulukko 2.8).

2.2. Maitomarkkinat

2.2.1. Hintakehitys

Maidon tuottajahinta on Luxemburg-ryhmän maissa noin 70 % ja Helsinki-ryhmän maissa vastaavasti noin 50 % EU:n vastaavasta tuottajahinnasta. Tuottajahinta on noussut sekä Luxemburg-ryhmän että Helsinki-ryhmän maissa tasaisesti 1990-luvun loppupuoliskolla. Vain vuonna 1999 tuottajahinta laski hieman molemmissa maaryhmissä (taulukko 2.9). Puolassa maidon tuottajahinta on noin puolet ja Tšekin tasavallassakin vain 60 % EU:n hintatasosta. KIE-maat kuitenkin pyrkivät tuottajahinnan nostamiseen mm. rajasuojaa tiukentamalla saavuttaakseen hyvät neuvotteluasemat EU:n sisäisistä tuista päätettäessä.

Taulukko 2.9. Maidon tuottajahinta eräissä KIE- ja EU-maissa (euroa/100 kg) vuosina 1995-1999.

Maito	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	18,7	20,0	19,9	21,7	19,7
Puola	14,0	15,0	15,8	15,5	14,4
Slovenia	25,4	24,5	26,6	29,3	28,9
Bulgaria	15,1	10,5	14,7	18,5	13,8
Latvia	12,5	13,9	14,1	13,8	12,9
Romania	14,9	15,4	13,2	16,7	12,1
Slovakia	17,3	17,2	19,1	19,6	17,6
Suomi	34,0	33,7	34,2	33,3	33,3
Tanska	33,5	33,7	33,1	33,1	32,4
Ranska	29,6	30,2	29,4	30,1	29,4
Kreikka	32,7	31,4	32,0	31,1	32,0

Lähde: EUROSTAT 2001.

Maidon hinta määräytyy paljolti laadun mukaan. Laatu- ja hygieniataso ovatkin KIE-maiden maidontuotannon vaikeimmat ongelmat yhdessä maitosektorin rakennejärjestelyjen kanssa. Puola tuottaa hieman alle puolet kymmenen KIE-maan maidosta ja maitotuotteista. Maan maidon tuotannosta 40 % oli EU:n laatu- ja hygieniavaatimusten mukaista vuonna 2000 (EC 2000a). Loput 60 % eivät täytä bakteeri- ja solupitoisuuksien osalta EU:n asettamia enimmäisrajoja.

Puolassa, kuten muissakin KIE-maissa, panostetaan maidon laatu- ja hygieniavaatimusten täyttämiseen. SAPARD-ohjelmissä näiden vaatimusten täyttäminen on keskeisellä sijalla kaikissa maissa, ja olosuhteita parannetaan yhdessä tekniikan modernisoimisen kanssa. Ongelmana ovat pienet tuotantoyksiköt, joilla ei ole varaa investoida uusiin laitteisiin. Esimerkiksi Puolassa ei uskota maidon laatu- ja hygieniavaatimusten täyttyvän lähiaikoina, vaikka maidonjalostajat maksavat EU-standardit täyttävästä maidosta tuottajalle lisämaksun. Puola toivookin saavansa neuvoteltua viiden ja puolen vuoden siirtymäajan, jolloin EU-standardit täyttämätöntä maitoa voitaisiin käyttää paikallisilla markkinoilla, ja tästä maidosta valmistettuja tuotteita viedä EU:n ulkopuolelle (SAPARD Poland 2000).

Toistaiseksi vain murto-osalla KIE-maiden maidonjalostuslaitoksista on lupa viedä tuotteitaan EU:n alueelle. Esimerkiksi Puolan 420 laitoksesta 19 täytti hygieniavaatimukset vuonna 2000 (SAPARD, Poland 2000). Tosin nämä 19 standardit täyttävää jalostuslaitosta ovat suurimpia ja eniten tuottavia, joten paljon suurempi osuus maitotuotteista on EU-standardit täyttävää kuin näiden lukujen pohjalta näyttäisi. Sama koskee kaikkia KIE-maita. Ulkomaiset yrittäjät investoivat suuriin tuotantoyksiköihin, jotka tuottavat nimenomaan EU-standardit täyttäviä tuotteita. Ulkomaisten investointien lisääntyessä suuret ja standardit täyttäviä tuotteita tuottavat jalostuslaitokset lisääntyvät ja pienet, joilla ei ole varaa tehdä investointeja, joutuvat vähitellen lopettamaan tuotantonsa.

Maidon laatukysymyksen ratkaisu siirtymäaikojen avulla tuo kuitenkin mukanaan ongelmia. Jos esimerkiksi Puola saa viideksi vuodeksi luvan viedä EU-kriteerit täyttämättömästä maidosta valmistettuja tuotteita EU:n ulkopuolelle, sen integroiminen EU:n sisämarkkinoihin on tänä aikana mahdotonta. Niin kauan kuin erilaatuisilla tuotteilla on siirtymäaikoja täytyy EU:n ja kyseisen maan rajalla olla jonkinlainen kontrolli, jolloin sisämarkkinat eivät käytännössä toteudu.

Kun KIE-maiden maidontuottajille taataan vähintään EU:n interventiohintaa, tuottajahinta nousee ainakin pitkällä aikavälillä lähelle EU:n tasoa, ja samalla myös kuluttajahinta nousee. Tuottajahinta ei kuitenkaan välttämättä nouse voimakkaasti heti liittymisen yhteydessä. EU-15:n sisällä tuottajahinnoissa on eroja, joten EU-20:n ja EU-25:n sisälläkin erot ovat mahdollisia. Hintatason vaihtelua kuvaa se, että esimerkiksi Slovenian tuottajahinta on jo nyt korkeampi kuin Irlannin tai Espanjan. Pitkällä tähtäimellä tuottajahintojen nousu tulee elvyttämään myös naudanlihan tuotantoa. Hintojen yhdenmukaistumista EU-maiden ja KIE-maiden välillä nopeuttaa Agenda 2000:n päätökseen sisältyvä maidon hallinnollisen hinnan aleneminen 15 %:lla alkaen markkinavuodesta 2005/2006.

Unionin jäsenyydestä seuraava hintojen nousu johtaisi KIE-maissa todennäköisesti tuotannon huomattavaan kasvuun, mikäli maitokiintiöitä ei oteta käyttöön.

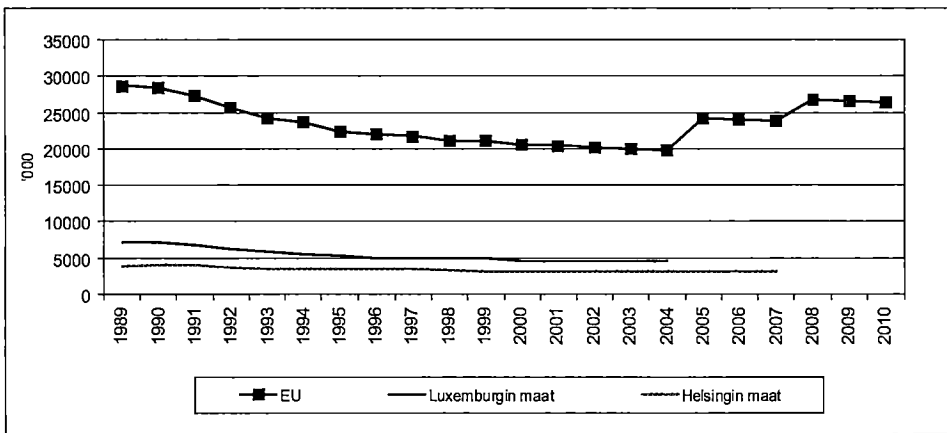
2.2.2. Tuotanto

Vuonna 1999 EU:n maidontuotanto oli 121,9 milj. tonnia ja KIE-maiden tuotanto 28,2 milj. tonnia eli 23 % EU:n tuotannosta (liite 6). Maidontuotanto on ollut laskussa KIE-maissa 1990-luvun alusta lähtien. Puola, Tšekin tasavalta ja Liettua ovat KIE-maiden tärkeimmät maidon ja maitotuotteiden tuottajamaat. Puolan maidontuotanto on yli 40 % KIE-maiden tuotannosta ja 10 % EU:n tuotannosta. Maidontuotanto on sekä EU:ssa että KIE-maissa sidoksissa paikallisiin markkinoihin, sillä tuoretuotteiden kuljetusta kauemmaksi on vaikea tehdä kannattavasti. Tuoretuotteiden osuus maitotuotteiden kulutuksesta on huomattavan suuri. Unionin alueella lähes 40 % maidosta kulutetaan nesteinä, ja vienti muodostuu lähinnä maitojauheesta, voista ja juustosta.

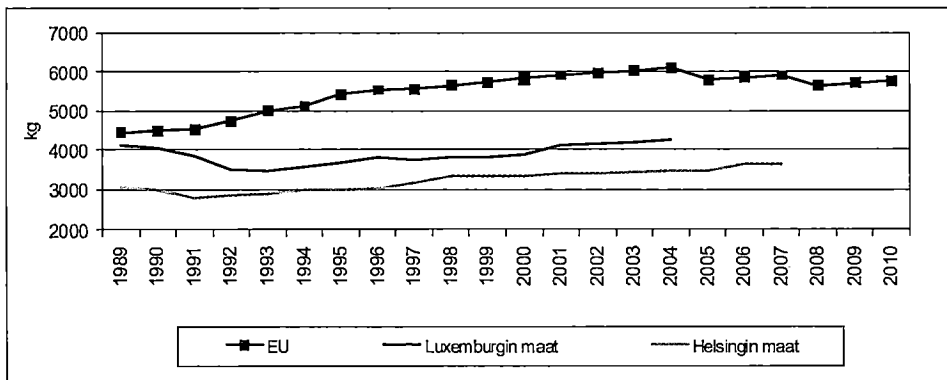
Useissa KIE-maissa on jo otettu käyttöön EU-maiden soveltama tuotanto-kiintiöjärjestelmä. Koska KIE-maat haluavat saada edulliset neuvotteluasemat kiintiöistä neuvotellessa EU-jäsenyyden myötä, ne pyrkivät nostamaan maidontuotantoaan jo ennen integraatiota. Tämän vuoksi näiden maiden nykyiset kiintiötavoitteet ovat keskimäärin 29 % korkeammat kuin vuoden 1999 tuotanto. Tois-taiseksi kuitenkin vain Puola on kyennyt nostamaan tuotantonsa lähelle 1990-luvun alun tasoa. FAPRI:n ennusteen mukaan KIE-maat eivät saavuttaisi haluamansa kiintiön suuruista tuotantoa vuoteen 2010 mennessä, elleivät ne liittyisi EU:n jäseniksi (liite 6).

Lypsykarjojen keskkoko vaihtelee maittain niin KIE-maissa kuin EU:ssakin. EU:ssa oli 20,8 milj. lypsylehmää vuonna 2000 ja KIE-10 -maissa vastaavasti 7,6 milj. lehmää eli 37 % EU:n lypsylehmämäärästä (kuvio 2.11). Samana vuonna maidon keskituotos lehmää kohti oli KIE-maissa noin 40 % alhaisempi kuin EU:ssa (kuvio 2.12). Maidon keskituotos on noussut KIE-maissa 1990-luvun alkuvuosista lähtien, mutta samalla lypsylehmien määrä on laskenut, mikä on merkinnyt kokonaistuotannon laskua. Myös EU:ssa maidontuotanto on samalla ajanjaksolla laskenut jonkin verran. Lypsylehmät ovat vähentyneet KIE-maita nopeammin ja keskituotokset vastaavasti nousseet Itä-Eurooppaa nopeammin.

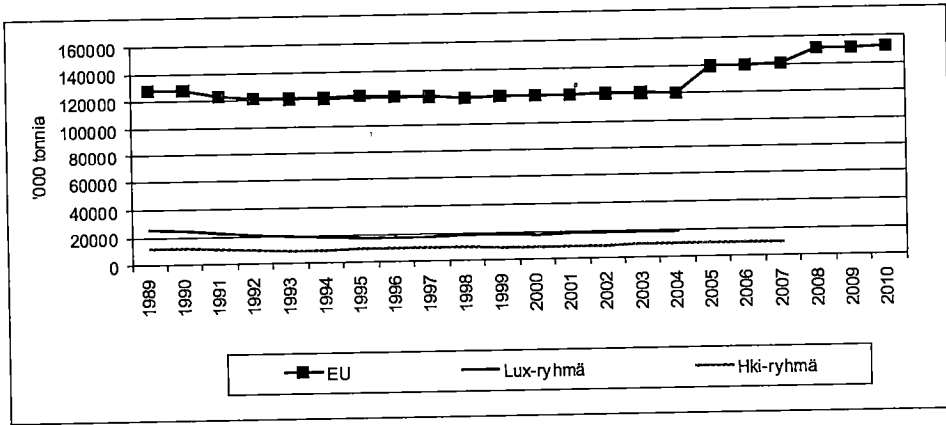
Maidon keskituotoksen odotetaan nousevan niin KIE-maissa kuin EU:ssakin, Helsinki-ryhmän maissa hieman Luxemburg-ryhmän maita ja EU:ta hitaammin.

Kuvio 2.11. Lypsylehmien lukumäärä KIE-maissa ja EU:ssa 1989-2010 (FAPRI 2000).

Kuvio 2.12. Lehmää kohti laskettu maidon keskituotos KIE-maissa ja EU:ssa 1989-2010 (FAPRI 2000).

Kuvio 2.13. Maidontuotanto KIE-maissa ja EU:ssa 1989-2010 (FAPRI 2000).

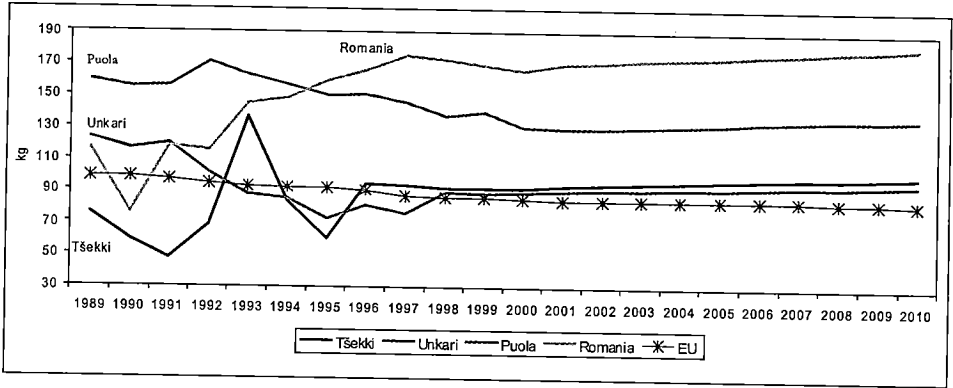
FAPRI ennustaa lypsylehmien lukumäärän edelleen laskevan KIE-maissa ennen integraatiota. Kasvavien keskituotosten vuoksi maidontuotannon lasku on kuitenkin melko hidasta. Tuottavuutta parantavat myös tekniset apuvälineet sekä rakennemuutos, jonka seurauksena suuret tuotantoyksiköt yleistyvät pienten kustannuksella.

2.2.3. Kulutus ja omavaraisuus

Vuonna 2000 EU:ssa kulutettiin maitoa 119,9 milj. tonnia ja KIE-maissa yhteensä 26,8 milj. tonnia. Maidon kulutus henkeä kohti on KIE-maissa selvästi korkeampi kuin EU:ssa. Maidon kulutuksessa ei ole tapahtunut 1990-luvun alkua lukuun ottamatta suuria notkahduksia, mutta trendi on aleneva (kuvio 2.14).

Myös maitotuotteiden kulutuksen rakenne on muuttunut KIE-maissa. Perinteisten voin, maidon ja juuston kulutuksen osuutta ovat syöneet jäätelön, tuorejuustojen, jogurtin ja maitojuomavalmisteiden kulutuksen kasvu. Varsinkin Luxemburg-ryhmän maissa kuluttajat käyttävät yhä enemmän rahaa maitotuotteisiin. Tämä selittyy sillä, että kuluttajat ostavat entistä jalostetumpia ja kalliimpia tuotteita, ei niinkään maitotuotteiden yleisen kulutuksen kasvulla. Myös maitojuomavalmisteiden tuonti kasvaa.

KIE-maat ovat varsin omavaraisia maidon suhteen (taulukko 2.10). KIE-maat tulevat siten lisäämään EU:n ylituotantoa. Tässä valossa niiden toivomat tuotantokiintiöt ovat EU:n kannalta ongelmallisen suuria. Lyhyellä tähtämellä tätä tilannetta korostaa vielä odotettavissa oleva maitotuotteiden hintojen nousu ja kulutuksen lasku, mikä nostaa ylituotantoa joksikin aikaa.

Kuvio 2.14. Maidon kulutus henkeä kohti eräissä KIE-maissa ja EU:ssa 1989-2010 (FAPRI 2000).

Taulukko 2.10. KIE-maiden maidon omavaraisuusaste.

	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	105,6	105,4	103,8	103,1	100,9
Unkari	101,3	103,3	101,2	100,2	98,5
Tšekin tasavalta	124,9	126,7	125,0	117,8	114,0
Slovenia	113,8	120,2	125,8	125,0	117,5
Viro	145,1	138,1	127,2	131,0	141,8
Lux-ryhmä	109,2	109,4	107,7	106,3	103,9
Romania	99,2	99,6	100,7	103,9	102,7
Bulgaria	100,1	100,0	100,0	99,6	99,7
Slovakia	113,2	114,8	120,1	117,5	122,2
Liettua	203,5	197,1	155,8	150,6	153,5
Latvia	104,8	105,0	101,3	101,3	111,1
Hki-ryhmä	112,1	111,9	108,9	109,9	110,4
KIE-10	110,2	110,3	108,2	107,6	106,2

e ennakoarvio

f ennuste

Lähde: EC 2000, omat laskelmat.

2.2.4. Ulkomaankauppa

KIE-10 -maat lisäävät EU:n nettovientitarvetta voion osalta 12 %, juuston osalta 14 % ja rasvattoman maitojauheen osalta 45 % vuonna 2010 verrattuna EU-15:n arvioituun vientitarpeeseen samana vuonna.

Juustoa ja maitoa lukuun ottamatta kaikkien maitotuotteiden vienti KIE-maista on laskenut 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Voion kokonaisvienti on

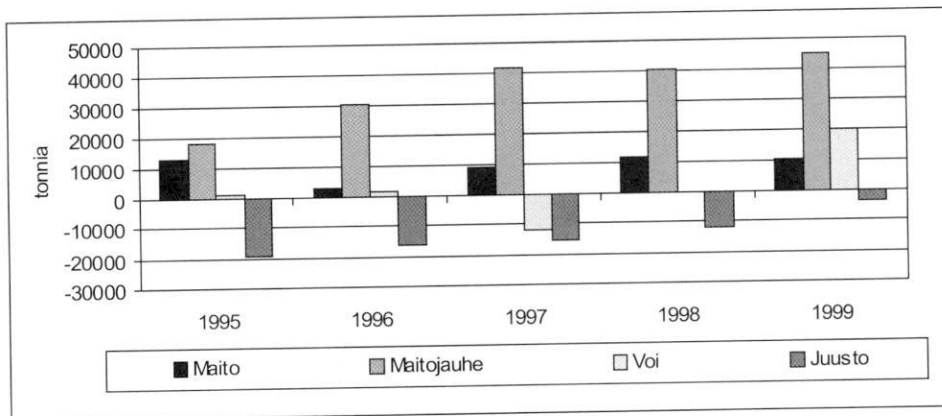
Taulukko 2.11. Maitotuotteiden ulkomaankauppa (000 tonnia) KIE-maissa vuonna 1999.

	Lux-ryhmän maat				Hki-ryhmän maat			
	vienti		tuonti		vienti		tuonti	
	koko vienti	EU-vienti	koko tuonti	EU-tuonti	koko vienti	EU-vienti	koko tuonti	EU-tuonti
maito	74	14	16	4	17	0	9	2
voi	44	23	11	3	20	4	3	3
juusto	71	7	29	10	43	6	8	4
maitojauhe	138	50	10	5	32	14	10	4

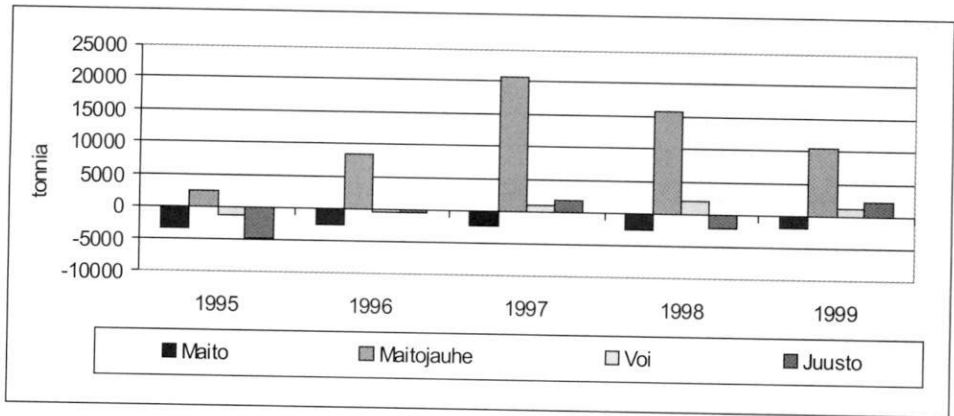
Lähde: FAO 2001 ja COMEXT 2001.

edelleen laskussa, mutta vienti EU:n alueelle on kasvanut 1990-luvun lopulla merkittävästi. Juuston ja maidon kokonaisvienti on kasvanut vuoteen 1998 asti, mutta laskenut sen jälkeen. Vienti EU:hun on pysynyt lähes muuttumattomana. Näin EU-viennin osuus koko viennistä on kasvanut vuodesta 1999 lähtien. Maitojauheen vienti on laskenut hitaasti vuodesta 1997 lähtien EU:n osuuden viennistä vaihdellussa hieman vuosittain.

Mikäli KIE-maat eivät liity EU:hun, viennin arvioidaan pysyvän ennallaan tai nousevan hieman muiden tuotteiden kuin juuston kohdalla. Juuston viennin ennustetaan laskevan 2000-luvun alkuvuosien pienen nousun jälkeen. Sekä Luxemburg- että Helsinki-ryhmän maiden maitotuotteiden ulkomaankauppa on ollut ja sen ennustetaan jatkossakin olevan ylijäämäinen. Luxemburg-ryhmän mailla rasvattoman maitojauheen ylijäämä on selkeästi suurin. Helsinki-ryhmän mailla eri maitotuotteiden välillä ei ole niin merkittäviä eroja, mutta juuston kauppa on tulevaisuudessa kaikkein ylijäämäisintä (FAPRI 2000).

Kuvio 2.15. Luxemburg-ryhmän maiden ja EU:n välisen maitotuotteiden kaupan tasapaino (COMEXT 2000).

Kuvio 2.16. Helsinki-ryhmän maiden ja EU:n välisen maitotuotteiden kaupan tasapaino (COMEXT 2000).

EU on KIE-maille tärkeä kauppakumppani. Varsinkin Luxemburg-ryhmän maat käyvät paljon kauppaa EU:n kanssa. Helsinki-ryhmän maat käyvät jonkin verran Luxemburg-ryhmän maita enemmän kauppaa keskenään, mutta myös niille EU on tärkeä kauppakumppani. Kaikki ulkomaankauppa ei ole kuitenkaan tilastoitua, vaan esimerkiksi Puolasta viedään runsaasti maitotuotteita Saksaan tilastoinnattomana rajakauppana.

KIE-maiden ja EU:n välinen maitotuotteiden kauppa on ollut tasapainoltaan vaihtelevaa. KIE-maille ylijäämäisintä on maitojauheen kauppa, jossa vienti EU:hun on moninkertainen tuontiin verrattuna. Samoin maitoa viedään Luxemburg-ryhmän maista EU:hun enemmän kuin tuodaan. Helsinki-ryhmän maat sen sijaan pääsääntöisesti vain tuovat maitoa EU:sta. Luxemburg-ryhmän maat ovat juuston nettotuojia EU:sta, mutta voion kauppa on ollut vuoroin ali- ja ylijäämäistä. Helsinki-ryhmän maissa voion kauppa on muuttunut alijäämäisestä ylijäämäiseksi.

2.2.5. Integraation vaikutus maitomarkkinoihin

Maidon tuottajahinta on hakijamaissa selvästi alempi kuin EU:n keskitaso. Sen perusteella voi arvella KIE-maiden maidontuotannon kasvavan voimakkaasti integraation jälkeen tuottajahinnan nousun takia. Maitokiintiöt todennäköisesti estävät kuitenkin tuotannon kasvun hyvin tehokkaasti. Seuraavassa on tarkasteltu niitä kolmea mallia, jotka olivat esillä jo lihan yhteydessä. Malleja sovellettaessa on oletettu kiintiöiden tulevan käyttöön myös uusissa jäsenmaissa. Kiintiöt on asetettu 1990-luvun lopun tuotannon tasolle.

Aivan odotusten mukaisesti Fuller ym. (2000) ennustavat, että itälaajentuminen vuonna 2003 ei aiheuta suuria muutoksia EU-15 - tai KIE-3 -maiden maidontuotantoon, kun maidon tuotantokiintiö määritetään integraatiota edeltävien kol-

Taulukko 2.12. KIE-5:n (Luxemburg-ryhmä) liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 2002. Vaikutukset maidon ja voin tuotantoon vuosina 2006 ja 2013 suhteessa viiteperiodiin 1994-1996, jos suorat tuet maksetaan ja kiintiöt ovat voimassa Agenda 2000:n mukaisesti.

Maapeite	KIE-5 1994-1996	KIE-5 2006	KIE-5 2013
Vuosi	Keskituotanto (mrd. kiloa)	Muutos (%) viitevuosista	Muutos (%) viitevuosista
Selite			
Maito	18,24	3,1	3,1
Voi	0,27	11,1	14,8

Lähde: Münch 2000.

men vuoden 2000-2002 keskimääräisen tuotantotason mukaan. Samaa menetelmää sovellettiin vuonna 1995 Suomen, Ruotsin ja Itävallan liittyessä EU:iin. Vaikutusten suuruus vaihtelee kuitenkin tuoteryhmittäin. Erityisesti Unkarin juustontuotannon arvioidaan kasvavan voimakkaasti eli yli 40 %:lla ja vointuotannon yli viidenneksellä jo vuonna 2004.

Malli tuottaa arviot uusista tuottajahinnoista. Maitojalosteiden tuottajahinnat nousevat merkittävästi, kuten onkin luonnollista, koska myös maidon tuottajahinta nousee. Vuonna 2009 juuston hinta nousee KIE-3 -maissa vähintään kolmanneksella, voin hinta neljänneksellä ja maitojauheen hinta viidenneksellä. Suurimmat hinnan nousupaineet ovat Tšekin tasavallassa.

Bachin ym. (1998) mallissa eliminoidaan hintojen nousun perusteella odotettavissa oleva tuotannon kasvu lähes kokonaan tuotantokiintiöiden avulla. Sen sijaan maitojalosteiden tuotantoa malli ei rajoita, ja niinpä niiden tuotanto kasvaa eräissä skenaariossa jopa puolella integraation seurauksena, ja toisessa skenaariossa neljänneksellä. Kasvu tuntuu kuitenkin liian suurelta. Sen sijaan maitojalosteiden hintojen voimakas nousu on luonnollista, sillä nykyiset hinnat ovat huomattavasti alemmat kuin EU:n hinnat. Tuotannon rajoitukset aiheuttavat myös hintojen nousupaineita. Integraatio nostaa maidon hintaa 138 % ja maitojalosteiden hintaa 39 % viiteperiodiin verrattuna.

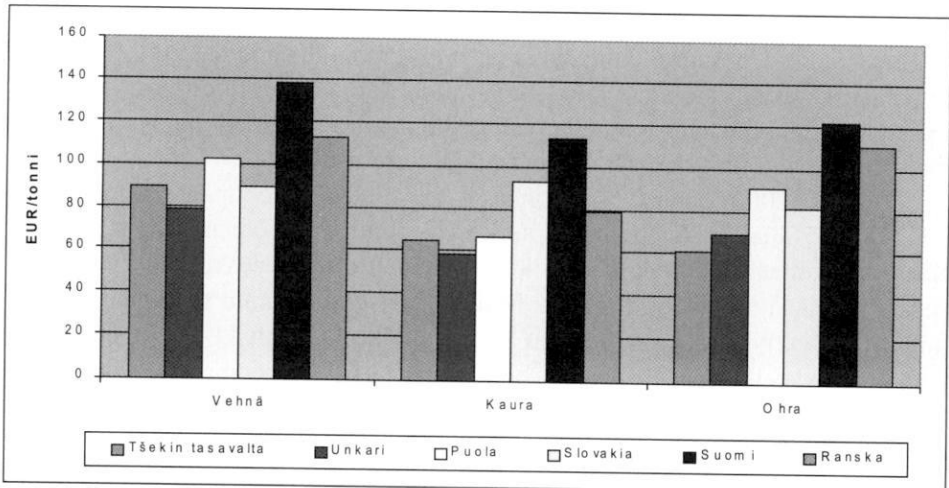
Münchin (2000) ennusteessa, jonka mukaan integraatio tapahtuisi jo vuonna 2002, KIE-5 -maiden maidontuotanto kasvaa vain 3 % vuoteen 2006 mennessä. Kasvua rajoittaa tuotantokiintiö, joka on määrätty mallissa vuosien 1994-1996 keskimääräisen tuotannon mukaan. Maitojalosteiden tuotanto sen sijaan kasvaa jonkin verran. Niinpä voin tuotanto kasvaa mallin mukaan 11-15 %. Tälle tuotannon lisäykselle lienee olemassa markkinat uusissa jäsenmaissa. Jäljempänä on tätä Münchin ennustetta pidetty uskottavimpana ja käytetty sitä pohjana markkinatilanteen kehitystä arvioitaessa.

2.3. Viljamarkkinat

2.3.1. Hintakehitys

Keskimäärin KIE-maiden viljan tuottajahinta on edelleen alle EU:n hintatason. KIE-maiden viljan tuottajahinta on kuitenkin lähestynyt EU:n tasoa ja muutamien maiden kohdalla jopa ohittanut sen. Merkittävistä viljan tuottajamaista erityisesti Unkarissa vehnän tuottajahinta on ollut yleensä varsin alhaalla muihin KIE-maihin verrattuna (kuvio 2.17). Komission mukaan itälaajentumisen jälkeen KIE-maissa on odotettavissa tuottajahinnan nousua lähinnä rehuviljassa, ja siinä erityisesti rukiissa (Agra Europe 2001). Hintojen yhdenmukaistumista tulee lisäämään Agenda 2000:n päätökseen sisältyvä viljan hallinnollisen hinnan aleneminen 15 %:lla vuosina 2000-2002 sekä KIE-maiden kuluttajahintojen kallistuminen ja palkkatason nousu.

Vuositasolla viljan hinta on heilahdellut lähinnä satotason vaihteluista johtuen. Unkarin keskimääräiset tuottajahinnat ovat olleet viime vuosina selkeästi alle unionin ja muiden KIE-maiden tason. Vuosien 1995-1999 välisenä aikana vehnän keskimääräinen hinta oli Unkarissa 87 euroa/tonni, kun se oli vastaavasti Puolassa 127 euroa/tonni ja Suomessa 148 euroa/tonni. Suomelle tärkeiden kauran ja ohran tuottajahinnat olivat niiden suurimmassa tuottajamaassa Puolassa vuosien 1995-1999 välisenä aikana kauran kohdalla keskimäärin yli 40 % ja ohran kohdalla noin 17 % alhaisemmat kuin Suomessa (taulukko 2.13).

Kuvio 2.17. Vehnän, kauran ja ohran tuottajahinnat (euroa/tonni) eräissä EU- ja KIE-maissa vuonna 1999 (Eurostat 2001).

Taulukko 2.13. Viljan tuottajahintoja (euroa/100 kg) eräissä KIE-maissa ja EU-maissa vuosina 1995-1999.

Vehnä (soft wheat)	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	8,01	11,46	12,05	10,93	8,87
Unkari	6,63	12,52	9,78	6,45	7,86
Puola	11,15	16,71	13,69	11,95	10,17
Bulgaria	5,43	10,21	11,86	6,87	7,50
Latvia	10,20	13,54	11,92	9,66	9,67
Slovakia	8,34	9,66	11,13	10,42	8,91
Suomi	15,31	15,60	14,96	14,22	13,84
Italia	16,69	16,58	15,51	14,54	14,30
Ranska	13,85	13,75	13,08	11,47	11,31
Kaura	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	6,48	8,91	9,46	8,29	6,45
Unkari	5,38	11,09	8,60	5,75	5,81
Puola	7,63	11,22	8,24	7,31	6,64
Slovenia	11,57	15,69	18,90	9,51	14,02
Bulgaria	3,80	9,03	7,40	6,30	6,08
Latvia	6,83	9,09	9,51	7,06	7,65
Slovakia	9,03	11,59	11,21	10,44	9,25
Romania	5,32	6,12	6,47	4,68	6,06
Suomi	12,33	12,63	11,97	11,10	11,35
Italia	19,10	22,29	21,40	18,17	16,41
Ranska	11,29	12,21	12,02	10,03	7,93
Ohra	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	6,11	8,50	9,80	8,07	6,07
Unkari	5,61	11,91	9,49	5,67	6,91
Puola	9,53	13,75	11,26	9,61	9,09
Slovenia	12,14	16,46	17,22	11,89	12,22
Bulgaria	4,48	9,77	10,76	6,92	6,68
Latvia	6,28	10,18	9,31	7,45	8,32
Slovakia	7,80	9,48	10,81	9,51	8,16
Romania	7,88	11,45	11,81	10,03	9,30
Suomi	12,74	12,82	12,53	12,20	12,21
Italia	16,26	16,37	15,29	14,02	14,22
Ranska	12,72	12,51	11,92	10,80	11,08

Lähde: Eurostat 2001.

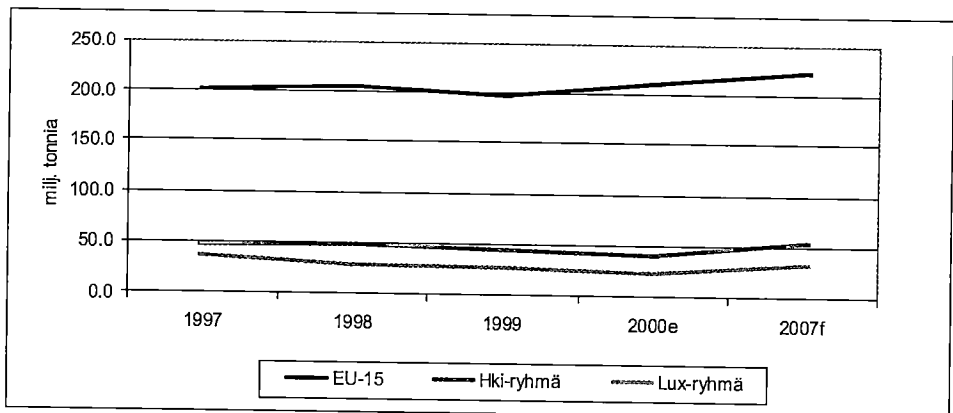
2.3.2. Tuotanto

KIE-maiden viljasektori eroaa EU:n vastaavasta monessa suhteessa. Merkittävä osa KIE-maiden viljantuotannosta on peräisin pieniltä yksityisiltä tiloilta tai suurilta korporatiivisilta tiloilta ja tuotanto-osuuskunnista. EU:ssa viljantuotannon perustana ovat perhevilmät, joiden keskikoko on huomattavasti suurempi kuin yksityisten maatilojen KIE-maissa. Suunnitelmatalouden aikana KIE-maissa toimineet valtion yritykset ostivat tiloilta kaiken viljan määrättyyn hintata-

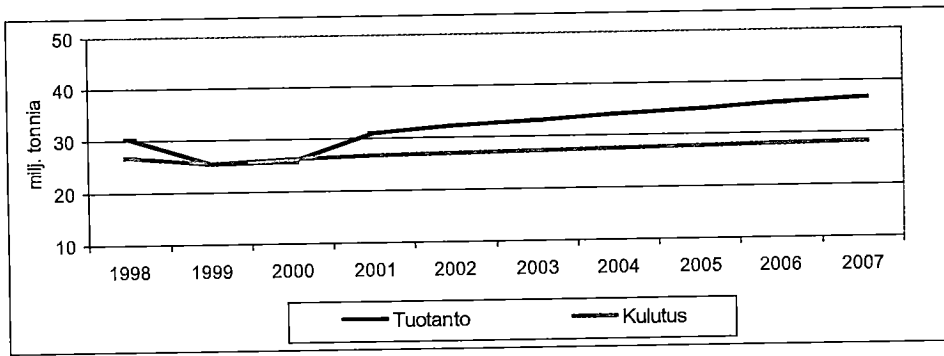
soon, millä turvattiin maatalousväestölle riittävä tulotaso muuhun väestöön verrattuna. Markkinatalous kuitenkin lopetti sopimusviljelytoiminnan, mikä asetti viljakaupan uuden tilanteen eteen (Mäkimattila 1999).

KIE-maiden viljantuotannolle on ominaista melko suuret vuotuiset sato- vaihtelut, sillä sääolosuhteiden vaikutus satotasoihin on merkittävä. Vuosina 1996-2000 keskimääräinen viljan satotaso oli alimmillaan 2,7 t/ha ja korkeim- millaan 3,4 t/ha. Unionin alueella satotason vaihteluväli oli vastaavana ajankoh- tana 5,4 t/ha-5,6 t/ha. Vielä toistaiseksi KIE-maiden viljely on varsin laajaperäistä, mutta lannoitteiden käytön voidaan olettaa yleistyvän tulevaisuudessa, jolloin satotasot nousevat. Viljan tuotannon arvioidaan kasvavan vuosien 1996-2000 keskimääräisestä tuotantotasosta neljänneksellä vuoteen 2007 mennessä. KIE- maiden viljantuotanto tulee siten aiheuttamaan paineita EU:n jo nykyisellään ylituotannon vaivaamaan viljantuotantoon. Komission ennusteen mukaan KIE- maista on tulossa 10 milj. tonnin lisäys unionin viljan ylituotantomääriin. Viljan- tuotanto on keskittynyt lähinnä Puolaan, Unkariin ja Romaniaan. Niiden yhteen- laskettu osuus KIE-maiden viljantuotannosta oli vuonna 1999 noin 75 % (lii- te 8).

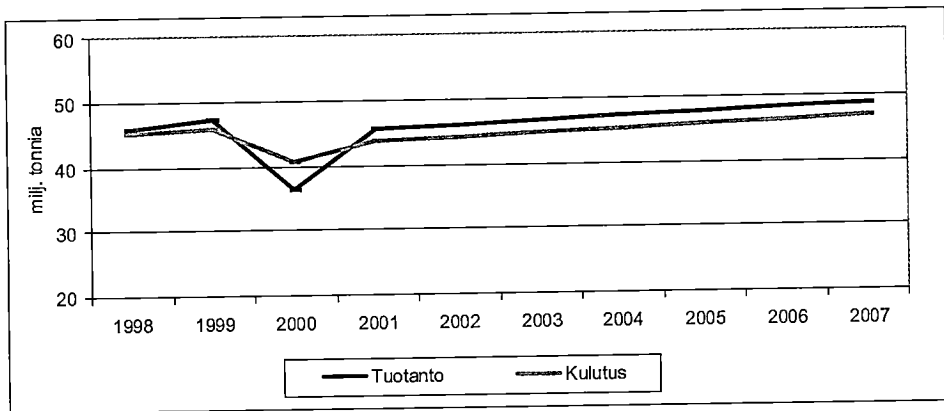
Helsinki-ryhmän maista Romaniassa ja Bulgariassa öljysiementä viljellään suhteellisen runsaasti. Luxemburg-ryhmän maista merkittävimmät öljykasvien tuottajat ovat Puola, Tšekin tasavalta ja Unkari. Puola ja Tšekin tasavalta tuotta- vat lähinnä rapsia, mutta Unkarissa valtaosa tuotannosta on auringonkukkaa. Öljykasvien tuotanto on vaihdellut jyrkästi viime vuosina maailmanmarkkinoiden hintaheilahteluiden mukana. Öljykasvituotannon arvioidaan kasvavan KIE-maissa tulevaisuudessa. EU puolestaan on ollut perinteisesti öljykasvien nettotuoja ja tämän suuntauksen odotetaan jatkuvan, joten KIE-maiden öljykasvisectori tul- lee parantamaan unionin asemaa tältä osin.

Kuvio 2.18. Viljan kokonaistuotanto (milj. tonnia) EU:ssa ja KIE-maissa vuosina 1997-2000 ja ennuste vuodelle 2007 (EC 2000).

Kuvio 2.19. Vehnän kokonaistuotanto ja kokonaiskulutus (milj. tonnia) KIE-maissa vuosina 1998-2000 ja ennuste vuosille 2001-2007 (EC 2000).

Kuvio 2.20. Rehuviljan kokonaistuotanto ja kokonaiskulutus (milj. tonnia) KIE-maissa vuosina 1998-2000 ja ennuste vuosille 2001-2007 (EC 2000).

Puola tuottaa huomattavan osan KIE-maiden vehnästä ja rehuviljasta. Sen merkitys Euroopan viljamarkkinoilla on kuitenkin vähäisempi kuin mitä viljelyalojen perusteella voisi päätellä, sillä lähinnä alhaisen tuotantopanosten käytön vuoksi viljojen keskihehtaarisato on vain noin kolme tonnia, kun se EU:ssa on keskimäärin yli viisi tonnia (Mäkimattila 2000). Puola on edelleen viljan nettotuotaja, vaikka tuotanto on kasvanut nopeasti viime vuosien aikana. Muita merkittäviä tuottajamaita ovat Unkari ja Romania (taulukko 2.14). Rehuviljoista maisia tuotetaan Unkarissa jopa vehnää enemmän. Maissin ja vehnän viljelyaloissa ei juurikaan ole eroja, mutta maissin keskimääräinen satotaso on korkeampi kuin vehnällä. Sekä maissi että vehnä kuuluvat Unkarin valtion suoran markkina-sääntelyn piiriin, minkä tarkoituksena on tukea tuottajahintatasoa. Maissin ja vehnän yhteenlaskettu osuus viljantuotannosta on Unkarissa ollut keskimäärin yli 80 %.

Taulukko 2.14. Vehnän ja rehuviljan tuotanto (milj. tonnia) eräissä KIE-maissa ja EU:ssa vuosina 1996-2000.

Vehnä	1996	1997	1998	1999	2000	2001f
Bulgaria	1,7	3,6	3,3	3,1	2,7	
Tšekin tasavalta	3,7	3,6	3,8	4,0	4,0	
Unkari	3,9	5,3	4,9	2,6	3,7	4,6
Puola	8,5	8,2	9,5	9,1	8,2	8,5
Romania	3,1	6,6	5,0	4,4	3,7	4,8
KIE-5	20,9	27,3	26,5	23,2	22,3	
EU		93,4	102,1	96,7	104,4	97,8
Rehuvilja	1996	1997	1998	1999	2000	2001f
Bulgaria	1,5	2,5	2,5	2,3	2,1	
Tšekin tasavalta	2,9	3,3	3,0	2,6	2,1	
Unkari	7,1	8,9	8,1	8,7	6,9	
Puola	16,5	17,2	17,7	16,8	13,5	15,0
Romania	11,0	13,4	12,3	11,2	6,1	7,9
KIE-5	39,0	45,3	43,6	41,6	30,7	
EU		110,5	107,2	102,8	107,9	109,1

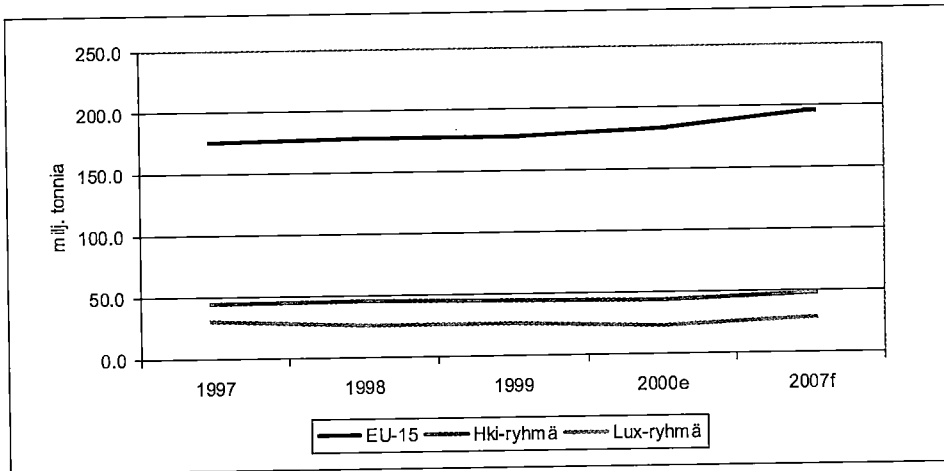
f ennuste

Lähde: International Grains Council 2000.

Viljantuotannon rakenteessa on eroja KIE-maiden välillä. Puolan tuotannolla on eniten yhtäläisyyksiä Suomen kanssa. Niin Suomessa kuin Puolassa suuri osa viljasta tuotetaan yksityisillä tiloilla. Lisäksi kauran, ohran ja muiden rehuviljojen merkitys kasvinviljelyssä on suuri molemmissa maissa. Vuonna 1997 Puola tuotti kauraa 1,63 milj. tonnia (noin 70 % KIE-maiden tuotannosta), kun vastaavasti Suomi tuotti 1,24 milj. tonnia. Tällä saattaa olla merkittävä vaikutus EU:n laajentuessa, sillä esimerkiksi puolalaisen kauran tulo unionin sisämarkkinoille lisäisi kilpailua kauran vientituesta ja markkinoista. Unkarin kasvinviljely eroaa useista KIE-maista selkeästi, sillä suotuisat viljelyolosuhteet mahdollistavat kannattavien viljelykasvien, kuten auringonkukan ja maissin laajamittaisen tuotannon. Unkari on merkittävä viljan nettoviejä jo nykyään, ja sen liittyminen EU:n jäseneksi lisäisi merkittävästi ylituotantoa unionin sisämarkkinoilla (Mäkimattila 1999).

2.3.3. Kulutus ja omavaraisuus

KIE-maiden viljan kulutus on ollut yleensä jonkin verran tuotantoa alempi. Ihmisravinnoksi menevän viljan osuus on noin neljännes koko viljan kulutuksesta. Viljan kulutuksen arvioidaan kasvavan 75,3 milj. tonniin vuoteen 2007 mennessä (kuvio 2.21). Rehuviljan kulutuksen odotetaan kasvavan eniten, mikä

Kuvio 2.21. Viljan kokonaiskulutus (milj. tonnia) EU:ssa ja KIE-maissa vuosina 1997-2000 ja ennuste vuodelle 2007 (EC 2000).

johtuu lähinnä sianlihan ja siipikarjanlihan tuotannon kasvuodotuksista mm. Unkarissa, Romaniassa, Bulgariassa ja Puolassa (EC 2000).

Vehnän osuus KIE-maiden viljelystä kokonaispinta-alasta on noin 40 %. Vehnän viljelyala oli vuosina 1998-2000 keskimäärin 8,4 milj. ha, mutta komission vuoteen 2007 ulottuvan ennusteen mukaan sen odotetaan kasvavan viidenkaksella. Viljan viljelyalan kasvun arvioidaan olevan peräisin lähes pelkääntään vehnän viljelyalan kasvusta. Vehnän tuotannon arvioidaan kasvavan vuoden 2001 noin 31 milj. tonnista lähes 36,7 milj. tonniin vuoteen 2007 mennessä. Kulutuksen arvioidaan kasvavan samanaikaisesti vain 5,5 prosentilla 28,5 milj. tonniin, joten ylijäämä nousee yli 8 milj. tonniin (kuvio 2.19).

Rehuviljan viljelyalan odotetaan pysyvän myös tulevaisuudessa nykyisellä 14,8 milj. hehtaarin tasolla. Rehuviljantuotannon odotetaan kasvavan 3 milj. tonnilla 49 milj. tonniin vuosien 2001-2007 välisenä aikana. Kulutus kasvaa samaa vauhtia, joten ylijäämä säilyy 2 milj. tonnissa (kuvio 2.20). Rehuviljan tuotannosta yli 40 % on maissia ja neljännes ohraa.

Vuonna 1999 KIE-maat olivat Baltian maita, Puolaa ja Sloveniaa lukuun ottamatta viljan suhteen omavaraisia. Viljankulutuksen kasvu on siten pitänyt huolen siitä, että kasvava tuotanto ei ole toistaiseksi kääntänyt Puolaa viljan nettoviejäksi. Komission mukaan kuitenkin vuoteen 2007 mennessä vain Viron ja Slovenian arvioidaan olevan enää viljan nettotuojia ja Puolan omavaraisuusaste nousee selkeästi yli 100 %:n (taulukko 2.16). Unkarin korkea omavaraisuusaste implikoi hyvästä vientipotentiaalista. Vuosina 1997-1999 KIE-maiden osuus EU:n ylituotannosta oli keskimäärin 19 %, mutta vuonna 2007 osuuden arvioidaan nousevan lähes 40 prosenttiin.

Taulukko 2.16. KIE-maiden ja EU:n viljan omavaraisuusaste.

	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	96.4	94.1	96.3	93.0	87.1	104.9
Unkari	121.6	148.7	138.4	123.3	107.3	142.8
Tšekin tasavalta	97.6	107.4	102.6	106.6	100.0	115.0
Slovenia	49.0	54.0	62.2	53.0	46.0	63.0
Viro	78.8	81.3	72.5	57.5	82.5	83.3
Lux-ryhmä	100.5	106.5	104.8	99.6	92.0	113.0
Romania	87.5	127.0	105.1	108.0	93.2	110.8
Bulgaria	74.9	116.8	117.0	112.4	109.1	132.6
Slovakia	97.6	113.3	112.6	101.1	77.7	121.6
Liettua	104.8	101.7	100.7	97.1	95.8	103.6
Latvia	106.7	94.5	96.0	83.3	85.0	100.9
Hki-ryhmä	88.9	120.0	107.3	106.3	94.1	114.8
KIE-10	96.0	111.9	105.7	102.0	92.8	113.7
EU-15	ei tietoa	114.9	116.8	111.2	115.4	113.8

Lähde: EC 2000, omat laskelmat.

Taulukko 2.17. KIE-maiden ja EU:n öljykasvien omavaraisuusaste.

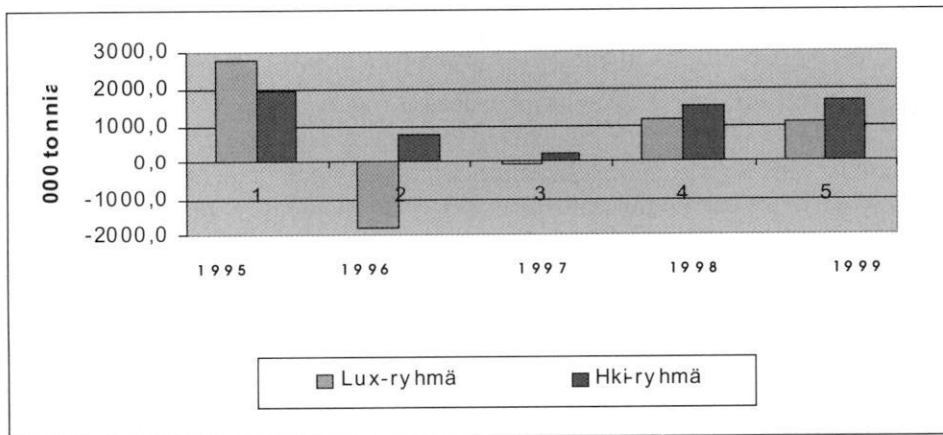
	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	55.1	64.5	111.6	124.7	91.1	114.8
Unkari	154.8	92.0	102.9	145.7	99.7	103.1
Tšekin tasavalta	106.5	106.6	136.8	186.1	131.5	127.5
Slovenia	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa
Viro	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa	ei tietoa
Lux-ryhmä	101.7	84.7	115.0	148.1	105.5	115.8
Romania	101.7	96.0	95.9	99.7	96.8	97.9
Bulgaria	102.9	92.1	100.2	196.5	131.9	123.6
Slovakia	158.1	142.2	104.1	176.1	94.3	123.8
Liettua	ei tietoa	137.0	200.0	151.7	133.3	127.0
Latvia	ei tietoa	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Hki-ryhmä	106.9	100.6	99.2	122.0	102.7	106.9
KIE-10	104.2	91.6	107.4	135.4	104.1	111.7

Lähde: EC 2000, omat laskelmat.

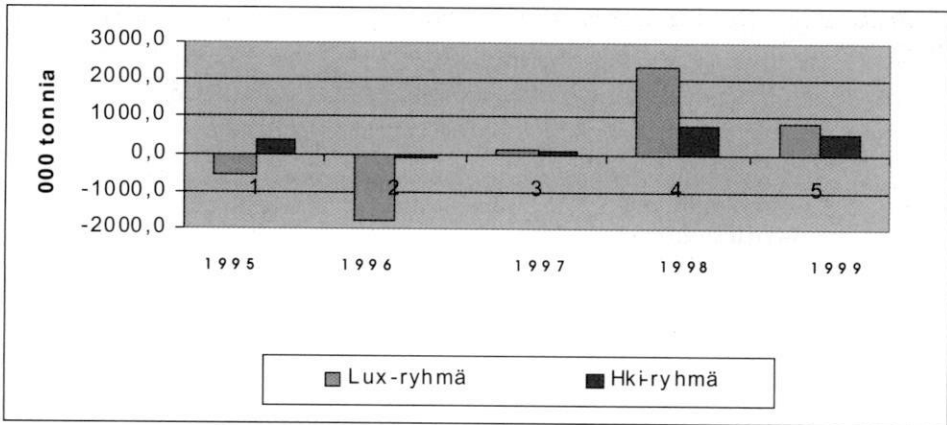
Öljykasveja tuottavat KIE-maat ovat tuotannon suhteen hyvin omavaraisia. Vuonna 1999 Tšekin tasavallan omavaraisuusaste lähenteli 200 prosenttia. Tšekin tasavalta vie öljykasveja unionin alueelle lähinnä Saksaan ja Hollantiin. Huomattavaa on, että KIE-maiden öljykasvien suurin tuottajamaa Romania ei ole omavarainen (taulukko 2.17).

2.3.4. Ulkomaankauppa

KIE-maiden ja EU:n välisessä vehnän ulkomaankaupassa vuosikohtaisen taseen positiivisuus tai negatiivisuus on riippunut täysin Unkarin viennin ja Puolan tuonnin suuruudesta. Vuosittaiset satotasojen vaihtelut heilauttavat voimakkaasti ulkomaankaupan luonnetta. Vuonna 1996 vehnäkauppa oli KIE-maille 1,27 milj. tonnia alijäämäinen, ja Puolan osuus tästä alijäämästä oli 96 %. Sitä vastoin vuonna 1998 vehnäkauppa oli 0,37 milj. tonnia ylijäämäinen KIE-maille, ja Unkarin osuus tästä ylijäämästä oli 90 %. Unkarin tärkeimmät vehnän vientikohteet unionin alueella ovat Italia, Saksa ja Itävalta. Unkarin muu vehnäkauppa käydään lähinnä Bulgarian, Romanian ja Tšekin tasavallan kanssa. KIE-maiden ja EU:n ohrakauppa puolestaan on ollut alijäämäistä KIE-maille. Puolan osuus alijäämästä on myös ohran kohdalla suuri, mutta myös Tšekin tasavallan alijäämät ovat usein olleet merkittäviä. Tosin vuodesta riippuen Tšekin tasavallan ja Unkarin ohrakauppa unionin kanssa on saattanut olla myös ylijäämäistä (liite 10).

Kuvio 2.22. Luxemburg-ryhmän ja Helsinki-ryhmän maiden vehnän ylijäämä/alijäämä (000 tonnia) muun maailman kanssa käydyssä ulkomaankaupassa 1995-1999 (FAO 2001).

Kuvio 2.23. Luxemburg-ryhmän ja Helsinki-ryhmän maiden rehuviljan (ohra ja maissi) ylijäämä/alijäämä (000 tonnia) muun maailman kanssa käydyssä ulkomaankaupassa 1995-1999 (FAO 2001).

2.3.5. Integraation vaikutus viljamarkkinoihin

Edellä olevat ennusteet vuodelle 2007 eivät sisällä varsinaisen integraation vaikutuksia. Mikäli EU:n CAP-tuet maksetaan myös KIE-maille, viljantuotannon kannattavuus paranee ja tuotanto ilmeisesti kasvaa. Käytettävissä on jälleen Fullerin ym. (2000), Bachin ym. (1998) ja Münchin (2000) mallien antamia tuloksia viljan osalta. Valitettavasti tulosten hajonta on jälleen kovin suuri, mikä voi osittain johtua siitä, että maaryhmät ovat erilaisia (KIE-3, KIE-7 ja KIE-5). Mallitkin ovat luonteeltaan erilaisia, mutta ne ovat sinänsä huolella laadittuja ja edustavat mallinrakentamisen parasta laatua. Tulosten erilaisuus kertoo siitä, että kvantitatiivisten ennusteiden laadinta on vaikeaa. On siis suuri kiusaus käyttää yksinkertaisia menetelmiä, jotka perustuvat hintojen muutoksiin, yleisiin kehityskaariin tai pelkästään asiantuntijoiden arvioihin.

Fullerin ym. (2000) mallin mukaan vuoden 2003 itälaajentumisen vaikutus EU-15 viljantuotantoon on vähäinen (alle prosentin väheneminen). Tuottajahinta näyttäisi alenevan 4 % KIE-maiden tuoman ylituotannon takia. Suorien tukien maksaminen KIE-3:n viljantuottajille lisää Unkarissa erityisesti ohrantuotantoa ja Puolassa vehnäntuotantoa. Vuonna 2009 tuotannon lisäyksen arvioidaan olevan ohran osalta Unkarissa lähes 20 % ja Puolassa vehnän osalta 9 %. Vehnäntuotannon kasvua vaimentaa unionin kesannointivaatimukset. Maissintuotanto kaksinkertaistuu Tšekin tasavallassa, mutta se johtuu tämän hetkisestä vähäisestä tuotannosta (2 % Unkarin tuotannosta). Tuottajahinnan muutokset vaihtelevat maittain riippuen nykyisestä hintatasosta. Tšekin tasavallassa vehnän ja ohran tuottajahinnat ylittivät jo vuonna 1999 EU:n tason. Niinpä Fuller

Taulukko 2.18. KIE-5:n (Luxemburg-ryhmä) liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 2002. Vaikutukset viljan ja öljykasvien tuotantoon vuosina 2006 ja 2013 suhteessa viiteperiodiin 1994-1996, jos suorat tuet maksetaan ja kiintiöt ovat voimassa Agenda 2000 -uudistuksen mukaisesti.

Maapeite Vuosi Selite	KIE-5 1994-1996 Keskituotanto (mrd. kiloa)	KIE-5 2006 Muutos (%) viitevuosista	KIE-5 2013 Muutos (%) viitevuosista
Vehnä	16,43	19,4	37,4
Rehuvilja	25,97	35,0	51,2
Öljykasvit	2,26	-6,6	5,3

Lähde: Münch 2000.

ym. arvioivat, että yhteisen maatalouspolitiikan soveltamisesta seuraa siellä viljan hinnanlasku noin kolmanneksella. Sitä vastoin Puolassa viljan tuottajahinta nousee mallin mukaan huomattavasti ja Unkarissa jopa 63 %.

Bachin ym. (1998) malli tuottaa suuria tuotannon muutoksia. Laajentumisen toteutuminen vuonna 2005 kasvattaa KIE-7:n vehnäntuotantoa lähes 70 % ja rehuviljantuotantoa yli 80 % viiteperiodiin 1995-2005 verrattuna. Öljykasvien tuotannon muutosta ei juurikaan ole odotettavissa. Vehnän markkinahinnan arvioidaan nousevan puoli prosenttia ja rehuviljan laskevan vastaavasti noin 2 %. EU-15 alueella laajentuminen supistaa niin viljan kuin öljykasvien tuotantoa jonkin verran ja laskee marginaalisesti markkinahintoja.

Münchin (2000) malli tuottaa myös varsin suuria tuotannon kasvulukuja KIE-5 -maille. Perustaso on vuosilta 1994-1996 ja ennusteet ulottuvat jopa vuoteen 2013. Vehnäntuotanto kasvaa viidenneksellä ja rehuviljan tuotanto 35 % vuoteen 2006 mennessä. Öljykasvien tuotanto laskee hieman viljan viedessä peltoalaa. Kasvu jatkuu edelleen vuoteen 2013 mennessä. Sinänsä nämä ennusteet ovat ymmärrettäviä. KIE-maissa on edellytyksiä nostaa keskisatoja lannoitusta lisäämällä, ja vilja-alaakin lienee mahdollista nostaa. Viljan ylituotannon lisääntymistä integraation seurauksena onkin pidetty eräänä uhkana laajentuvalla EU:lle. Sen tähden suoran tuen ja erityisesti viljan hinnan alennuskorvausten maksamista uusille jäsenmaille on haluttu rajoittaa. Münchin mallin tulos vuodelle 2006 on lähes sama kuin komission arvio vuodelle 2007, joskin komission arvio ei sisällä suoria tukia. Tulosten vertailua vaikeuttaa myös se, että komission hintaennusteita ei ole käytettävissä.

2.4. Sokerimarkkinat

2.4.1. Hintakehitys

Sokerijuurikkaan keskimääräinen tuottajahinta on Luxemburg-ryhmän maissa noin 50 % ja Helsinki-ryhmän maissa 54 % EU:n tuottajahinnasta. Tuottajahinta on vuosien 1996-1999 välisenä aikana pääsääntöisesti laskenut kaikissa KIE-maissa Bulgariaa lukuun ottamatta. Sloveniassa sokerijuurikkaan tuottajahinta oli vuonna 1999 EU:n keskitasoa. Latviassa sokerijuurikkaan hinta on korkeampi kuin Ranskassa, jolla on EU-maiden alin tuottajahinta. Muiden KIE-maiden sokerijuurikkaan tuottajahinta on selvästi EU-maita alemmalla tasolla. EU-maiden sokerijuurikkaan tuottajahinta on laskenut samaan tahtiin KIE-maiden kanssa, joten hintaero on pysynyt jotakuinkin samana (taulukko 2.19).

Sokerin hintaa nostanee tulevaisuudessa tariffitason todennäköinen kohotus, sillä KIE-maiden sokeria koskevat tariffit ovat vain noin puolet EU:n tasosta.

Mikäli sokerikiintiöitä ei oteta käyttöön, unionin jäsenyydestä seuraava hintojen nousu johtaisi tuotannon huomattavaan kasvuun KIE-maissa. EU:n sokerijärjestelmä perustuu tuotantokiintiöihin, ja kunkin kiintiön alaiselle tuotannolle on määritelty hallinnollinen hinta. Myös KIE-maat saanevat myös kukin oman tuotantokiintiönsä (A- ja B-kiintiön), joille määritellään hallinnollinen hinta. Hinta ei voine poiketa EU:n nykyisestä tasosta, sillä nähtävissä ei ole kovin hyviä perusteita muunlaiselle järjestelylle. Lisäksi alituotantoalueille voidaan määrittää alueellistamislisä, kuten jo nyt EU:ssa on tehty.

Euroopassa tuotetaan pääasiassa juurikassokeria, jonka viljeleminen ja prosessoiminen on kalliimpaa kuin trooppisissa maissa tuotettavan ruokosokerin. Aalempien tuotantokustannusten vuoksi halvempi ruokosokeri määrittää maail-

Taulukko 2.19. Sokerijuurikkaan (standard quality) tuottajahintoja (euroa/1000 kg) eräissä KIE- ja EU-maissa vuosina 1996-1999.

Sokeri	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	26,9	23,7	22,0	20,6
Unkari*	23,0	27,0	20,0	21,2
Puola*	26,6	25,5	24,7	23,6
Slovenia*	47,5	48,0	41,4	42,1
Bulgaria	14,0	18,4	20,6	21,2
Latvia*	32,4	35,4	33,5	33,0
Slovakia	23,6	25,3	21,5	20,2
Tanska	39,4	37,8	36,3	35,1
Suomi	59,5	48,3	51,6	53,2
Ranska	36,6	34,9	34,3	32,9

* Unit value.

Lähde: Eurostat 2001.

manmarkkinahinnan, ja juurikassokerin tuottajat pystyvät kilpailemaan maailmanmarkkinoilla lähinnä tukien avulla.

2.4.2. Tuotanto

Sokerijuurikasviljelmät ja sokerin tuotantolaitokset ovat KIE-maissa melko pieniä ja tehottomia EU:hun verrattuna. Sokerintuotanto on kuitenkin alkanut keskittyä ulkomaisten investointien johdosta suuriin tuotantolaitoksiin. Tuotantolaitosten lukumäärä on vastaavasti laskenut. KIE-maiden sokerintuotanto on jo suurelta osin ulkomaisten, pääasiassa unionin alueelta peräisin olevien omistajien hallussa. Unkarin, Slovenian ja Liettuan sokeritehtaista 100 % on EU-maiden yritysten hallinnassa. Puolan tehtaista 21 % on EU-maiden yritysten hallussa ja nämä tehtaajat tuottavat 39 % tuotannosta. Tšekin kohdalla vastaavat prosenttiluvut ovat 89 % ja 97 % (EC 1998).

Samanaikaisesti KIE-maat ovat saattamassa sokerimarkkinoitaan ja lainsäädäntöään yhdenmukaiseksi EU:n kanssa. Puolassa, Tšekin tasavallassa ja Unkarissa on käytössä tuotantokiintiöjärjestelmä ja mm. Latvia hyväksyi vuonna 2000 hyvin pitkälti EU:n mallin mukaisen sokerilainsäädännön, jossa säädetään interventiomekanismeista ja tuotantokiintiöistä. Viimeistään EU-jäsenyyden myötä kaikki KIE-maat tulevat kiintiöjärjestelmän piiriin.

KIE-maiden sokerin tuotantokiintiötoiveet ovat pääsääntöisesti korkeammat kuin niiden nykyinen tuotanto. Vain Puolan kiintiötoive alittaa vuoden 1999 tuotannon. Puolan tuotanto onkin ollut laskemaan päin viime vuosina. Sen sijaan Tšekin tasavalta, Unkari ja Liettua toivovat voivansa nostaa tuotannon volyymia ja hakevat siksi tuotantoa suurempaa kiintiötä.

Sokerintuotanto on sekä Luxemburg- että Helsinki-ryhmän maissa tällä hetkellä 1980-luvun lopun tasolla. Tuotanto kävi 1990-luvun puolivälissä hieman korkeammalla, mutta on laskenut vuodesta 1996 lähtien molemmissa maa-ryhmissä. Samaan aikaan sokerijuurikkaan viljelyala on laskenut kaikissa KIE-10 -maissa Sloveniaa ja Liettuaa lukuun ottamatta. Hehtaarisato on noussut 1980-luvun lopulta lähtien.

KIE-maiden sokerijuurikkaan viljelyala on noin 37 % EU:n viljelyalasta. Sokerin viljelyalan arvioidaan laskevan sekä Luxemburg- että Helsinki-ryhmän maissa vuoteen 2003 mennessä. Puola on KIE-maiden tärkein sokerin tuottaja, sillä se tuottaa puolet KIE-maiden kokonaistuotannosta.

Puolan sokerintuotannon odotetaan olevan vuonna 2003 noin 10 % vuoden 1997 tasoa pienempi. Muiden Luxemburg-ryhmän maiden tuotanto säilyy ennallaan tai nousee hiukan. Helsinki-ryhmän maiden sokerintuotanto kasvaa lähinnä Romanian ja Liettuan ansiosta (taulukko 2.20).

Juurikassokerin tuotantokustannukset ovat KIE-maissa alhaiset EU:hun verrattuna. Tšekin tasavallassa on laskettu, että maan liittyessä EU:n jäseneksi sokerin hinta saa laskea jopa yli 60 % ja siitä huolimatta paikalliset tuottajat

Taulukko 2.20. KIE-maiden ja EU:n sokerintuotanto vuosina 1989 ja 1997 sekä ennuste vuodelle 2003.

	viljelyala ('000 ha)			tuotanto (tonnia/ha)			tuotanto ('000 tonnia)		
	1989	1997	2003	1989	1997	2003	1989	1997	2003
Puola	423	419	340	4.1	4.9	5.5	1730	2060	1860
Unkari	120	98	92	4.1	4.9	5.2	497	480	482
Tšekki	127	92	95	4.5	5.8	5.9	567	532	564
Slovenia	4	6	8	6	6.7	6.5	21	44	56
Viro	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lux-ryhmä	673	615	535	4.2	5.1	5.5	2815	3116	2962
Romania	256	129	130	2.2	1.8	3	556	237	385
Bulgaria	41	5	2	2.2	2.3	3	89	12	6
Slovakia	55	47	38	3.4	4.6	5.8	188	218	222
Liettua	34	35	38	2.8	3.4	4	96	118	152
Latvia	14	11	12	3.4	4.5	3.2	33	49	39
Hki-ryhmä	399	227	220	2.4	2.8	3.6	962	634	804
EU-15	2201	2041	2040	7.2	8.7	8.5	15881	17789	17340

Lähde: EC 1998.

tekevät voittoa alhaisten tuotantokustannustensa turvin. Näin suurta hinnan alenusta tuskin on odotettavissa, mutta esimerkki osoittaa miten kilpailukykyistä KIE-maiden sokeri tulee olemaan EU:n markkinoilla.

KIE-maissa viljelty sokerijuurikas ei tosin ole laadultaan yhtä hyvä kuin EU:ssa viljelty. Laatu on kuitenkin parantunut ulkomaisten yritysten siirrettyä toimimaan myös KIE-maihin. Ulkomaiset yritykset ovat houkutelleet itselleen luotettavia sopimusviljelijöitä, myyneet heille lannoitteita ja tarvikkeita, koulutaneet ja ostaneet näin tuotetun sokerijuurikkaan viljelijän kannalta hyvillä ehdoilla. Lopputuotteen laatu on saatu tasaiseksi.

2.4.3. Kulutus ja omavaraisuus

Unionin alueella sokerin kulutus on vakiintunut, mutta KIE-maissa kulutus kasvaa vielä jonkin verran vakiintuakseen hieman nykyistä korkeammalle tasolle. On arvioitu, että tulevaisuudessa sokerin kulutus kasvaisi KIE-maissa runsaan prosentin kasvuvauhdilla vuosittain (Agra food 2000). Luxemburg-ryhmän maiden tuotanto on selvästi kulutusta suurempi, mutta Helsinki-ryhmän maissa tuotanto ei ole riittävä omaan kulutukseen (taulukko 2.21).

Maittain tarkasteltuna Puola, Unkari ja Liettua ovat sokerin tuotannossa omavaraisia. Puola tuotti vuonna 1999 lähes 60 % KIE-maiden sokerintuotannosta. Myös Tšekin tasavallassa tuotetaan lähes kulutusta vastaavasti. Sen sijaan Bulgariassa tuotanto on vain pari prosenttia kulutuksesta. Romanian tuotanto on vähäistä eli runsaat neljännes kulutuksesta. Tuotanto kasvaa nopeasti näissä kahdessa maassa integraation jälkeen, jos ne vain saavat tuotanto-kiintiön.

Taulukko 2.21. Sokerin omavaraisuus KIE-maissa ja EU:ssa vuonna 1999.

SOKERINTUOTANTO, -KULUTUS JA OMAVARAISUUS			
	tuotanto	kulutus	omavaraisuus
1999	000 tonnia	000 tonnia	%
EU-15	18393	14901	123
Puola	1957	1512	129
Tšekki	430	462	93
Unkari	368	331	111
Slovenia	55	73	75
Lux-ryhmä	2810	2440	115
Bulgaria	3	164	2
Latvia	81	144	56
Liettua	117	107	109
Romania	120	452	27
Slovakia	194	239	81
Hki-ryhmä	515	1106	47
KIE-10	3325	3546	94

Lähde: FAO 2001, omat laskelmat.

2.4.4. Ulkomaankauppa

Sokerin vienti KIE-maista nousi 1990-luvun alusta vuoteen 1997 asti, minkä jälkeen se on ollut laskussa.

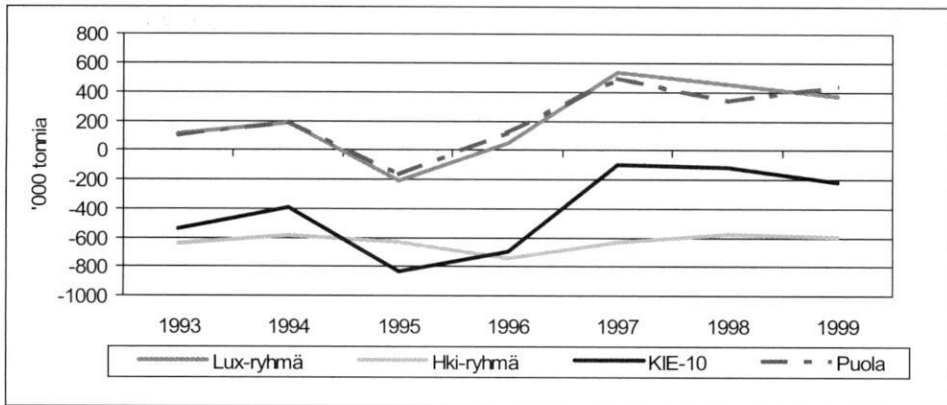
Vuonna 1999 noin 75 % KIE-maiden sokerin viennistä oli peräisin Puolasta (liite 11). Kahden muun ylituotantomaa, Unkarin ja Liettuan, yhteenlaskettu osuus on 11 % KIE-maiden sokerin viennistä. Vaikka seitsemän alituotantomaa pyrkivätkin nostamaan tuotantoaan ja kasvattamaan vientiään ne eivät tule kompensoimaan Puolan todennäköistä viennin laskua lähivuosina. Siten KIE-maissa ei ole odotettavissa juurikaan vientivolyymien merkittävää kasvua lähiaikoina.

Lux-ryhmän maiden sokerin ulkomaankauppa on ollut vuodesta 1996 lähtien ylijäämäistä, Hki-ryhmän maiden alijäämä on alkanut samana vuonna hitaasti pienentyä. Kuviossa 2.25 on myös Puolan ulkomaankaupan tase, joka on lähes samankaltainen kuin Lux-ryhmän maiden tase. KIE-maat eivät ole sokerin ulko-

Taulukko 2.22. Sokerin ulkomaankauppa (000 tonnia) KIE-maissa vuonna 1999.

000 tonnia	Lux-ryhmän maat				Hki-ryhmän maat			
	vienti		tuonti		vienti		tuonti	
	koko vienti	EU-vienti	koko tuonti	EU-tuonti	koko vienti	EU-vienti	koko tuonti	EU-tuonti
	522	10	152	80	71	1	662	152

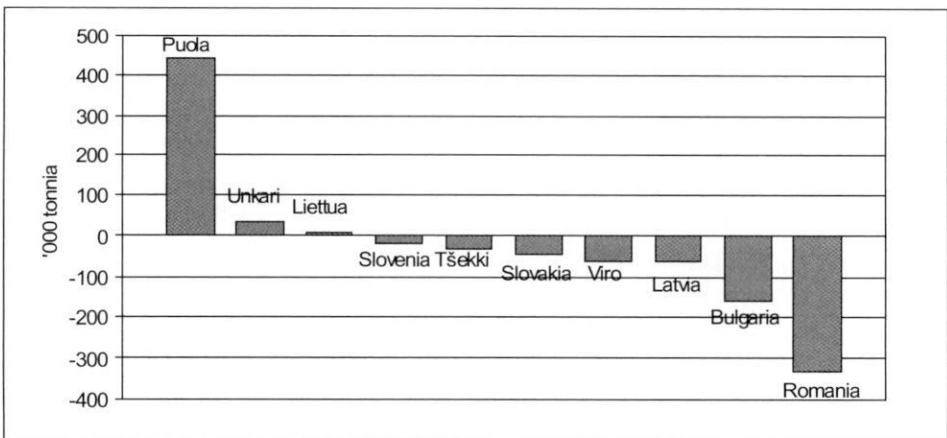
Lähde: FAO 2001 ja COMEXT 2000.

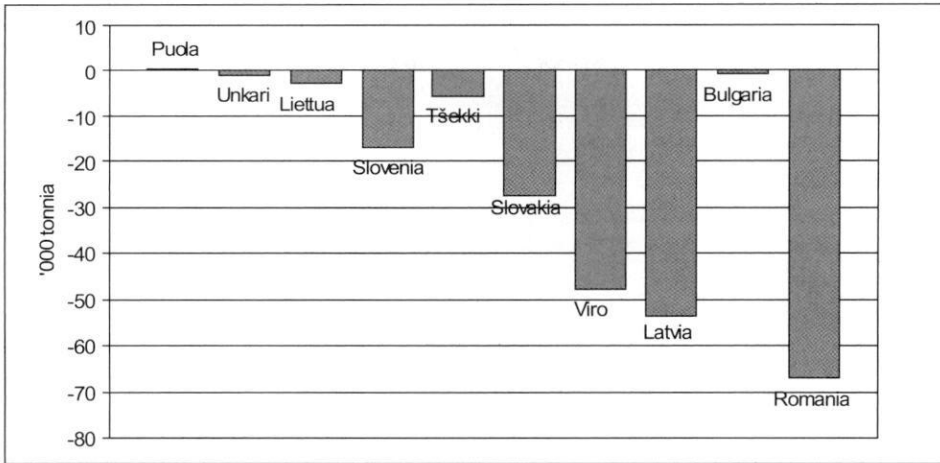
Kuvio 2.25. Sokerin viennin ja tuonnin taseen kehitys KIE-maissa 1993-1999 (FAO 2001, omat laskelmat).

maankaupassa homogeeninen ryhmä, vaan eroja yli- ja alijäämässä on runsaasti. Vain Puola, Unkari ja Liettua ovat sokerin nettoviejiä. KIE-maiden ja EU:n välisessä kaupassa ainoastaan Puolan kauppa on ylijäämäistä, ja sekin juuri nollarajan yläpuolella.

KIE-maat lisäävät EU:n nettovientitarvetta sokerin osalta vuonna 2010. Luxemburg-ryhmän maiden liittyminen EU:n jäseniksi nostaisi nettovientitarvetta yli 10 %:lla, mutta Helsinki-ryhmän sokerin alituotantomaiden liittyminen unionin jäseniksi supistaa nettovientitarpeen lisäyksen 2 %:iin.

Kuvio 2.26. Sokerin ulkomaankaupan tase (000 tonnia) maakohtaisesti KIE-maissa (FAO 2001, omat laskelmat).

Kuvio 2.27. Sokerin EU-kaupan tase KIE-maissa (000 tonnia) vuonna 1999 (COMEXT 2000).

EU on tärkeä kauppakumppani KIE-maille varsinkin sokerin tuonnissa. Myös KIE-maiden keskinäinen kauppa on tärkeää, ja tässä kaupassa Puolan rooli viejänä muihin KIE-maihin korostuu. KIE-maiden sokerin ulkomaankaupassa ei ole odotettavissa suuria muutoksia lähivuosina. Suuri osa sokeriteollisuudesta on EU-maiden teollisuusyrittäjien hallussa. Koska EU:ssa on jo ennestään yli-tuotantoa, markkinaponnistelut kohdistetaan todennäköisesti unionin alueen ulkopuolelle. Helsinki-ryhmän alituotantomaat ovat KIE-maiden kolmelle yli-tuotantomaalle luonnollisia markkina-alueita läheisyytensä vuoksi. Suomen ja KIE-maiden välinen sokerikauppa on vähäistä, vaikka Suomi on vienyt sokeria jonkin verran Latviaan ja Viroon.

2.4.5. Integraation vaikutus sokerimarkkinoihin

Sokerintuotantoa säädellään EU:ssa tuotantokiintiöiden avulla. Niitä oletetaan sovellettavan myös hakijamaihin. Aikaisemmin tässä julkaisussa esitellyt kvantitatiiviset mallit toimivat näiden oletusten mukaisesti, eivätkä niiden tulokset yllätä mitenkään. Integraatio ei tule vaikuttamaan tuotantoon juuri lainkaan, vaikka sokerin tuottajahintataso tuleekin nousemaan merkittävästi uusissa jäsenmaissa. Mallien antamat arviot tuotannon määrästä ovat lähes samat kuin komission ennusteet vuodelle 2007.

Bachin ym. (1998) ennustuksessa KIE-7 -maiden sokerijuurikkaan tuotanto on integroitumisvuonna (2005) hiukan pienempi kuin mihin tuotantokiintiö oikeuttaisi. EU-jäsenyys KIE-7:n sokerintuotantoa 2 % perusvuosiin 1995-2005 nähden. Sokerijuurikkaan ja sokerin markkinahintaan kohdistuu uusissa jäsen-

Taulukko 2.23. KIE-5:n (Luxemburg-ryhmä) liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 2002. Vaikutukset sokerin tuotantoon vuosina 2006 ja 2013 suhteessa viite-periodiin 1994-1996, jos suorat tuet maksetaan ja kiintiöt ovat voimassa Agenda 2000 -uudistuksen mukaisesti.

Maapeite	KIE-5	KIE-5	KIE-5
Vuosi	1994-1996	2006	2013
Selite	Keskituotanto (mrd. kiloa)	Muutos (%) viitevuosista	Muutos (%) viitevuosista
Sokeri	2,73	-5,9	-5,9

Lähde: Münch 2000.

maissa merkittävät hinnan korotuspaineet, sillä hintataso on niissä huomattavasti unionin tasoa alhaisempi. EU-15:n sokerijuurikkaan ja sokerin tuotantoon tai hintaan itälaajentumisen vaikutukset ovat vähäiset.

Münch (2000) arvioi, että KIE-5:n liittyminen unionin jäseneksi vuonna 2002 laskee niiden sokerintuotantoa 6 % viitevuosien (1994-1996) tasoon nähden niin vuonna 2006 kuin vuonna 2013. Käytetyssä skenaariossa oletetaan Agenda 2000 -uudistusten olevan voimassa yhdessä sokerin tuotantokiintiön kanssa, joten sokerintuotanto ei kasva (taulukko 2.23).

3. Laajentumisen budjettivaikutukset maatalouden osalta

Berliinin Eurooppa-neuvoston päätelmät muodostavat EU-15:n lähtökohdat laajentumisen taloudellisten vaikutusten arvioinnille. Niissä vahvistetaan periaate, jonka mukaan CAP:n kompensatiomaksut ovat korvausta maataloustuotteiden tuottajahintojen alennukselle. Berliinin huippukokous oletti laajentumisen osalta, että hakijamaiden tuottajille ei maksettaisi CAP:n mukaisia suoriatukia. Hakijamaiden käyttöön varattiin kuitenkin vuosille 2002-2006 maatalouden markkina- ja rakennetoimenpiteisiin taulukossa 3.1 esitetyt rahavarat. Laajentumismenojen suhteen pitäydyttiin ns. aitaamisen periaatteessa eli laajentumiseen allokoituja varoja ei tule käyttää muiden menojen kattamiseen eikä päinvastoin.

Seuraavassa on tehty laskennallinen arvio KIE-maiden jäsenyydestä EU:lle koituvista maatalouden budjettikustannuksista (ilman interventiokustannuksia ja vientitukia) olettaen, että suorat tuet maksetaan uusille jäsenmaille samansuuruisina kuin nykyisille jäsenmaille. Laskelmissa on käytetty Agenda 2000:n mukaisia hallinnollisia hintoja ja tukia.

Kokonaiskustannus riippuu oleellisesti maataloustuotannon viitemääristä, joista päätetään jäsenyysneuvotteluissa. Laskelmissa tarvittavat viitemäärät on johdettu vuosien 1995-1999 tuotantoluvuista siten, että huonoimman ja parhaimman vuoden tuotantoluvut on jätetty pois ja sitten on laskettu jäljelle jääneiden kolmen vuoden keskiarvo. Komission mukaan tätä tapaa tullaan käyttämään perustana laajentumisneuvotteluissa mahdollisten suorien tukien maksamiselle. KIE-maiden maakohtaiset määrärahat (nauta- ja maitokirjekuori), luonnonhaittakorvaukset ja ympäristötuki on laskettu EU:n keskimääräisiä arvoja käyttäen. Tarkasteluväliksi on valittu vuodet 2004-2007, vaikka liittyminen toteutuu ainakin Bulgarian ja Romanian osalta myöhemmin kuin 2004. Ajankohdalla ei kuitenkaan ole oleellista vaikutusta laskelmien lopputulokseen.

Luvussa 3.1 tarkastellaan laajentumisen kustannuksia maatalouden suorien tukien (ns. CAP-tuet) osalta. Luvussa 3.2 arvioidaan jäsenvaltiokohtaisen määrärahan (nauta- ja maitokirjekuori), luonnonhaittakorvausten (LFA-tuki) sekä ympäristötuen budjettivaikutuksia, ja lopuksi lasketaan kustannukset yhteen.

Taulukko 3.1. Agenda 2000 -laajentumisen rahoituskehys vuosille 2002-2006. Vuoden 2001 hintoihin mukautettuna (milj. euroa).

	2002	2003	2004	2005	2006
Laajentuminen	6 709	9 393	12 076	14 770	17 455
Maatalous	1 665	2 112	2 549	3 048	3 537
Rakennetoimet	3 902	6 066	8 240	10 404	12 568
Sisäiset politiikat	758	789	820	851	883
Hallinto	384	426	467	467	467

Lähde: EC 2001a.

Hakijamaiden intressinä on saada mahdollisimman suuret kiintiöt. Ne ovatkin ehdottaneet kiintiöitä, jotka ovat selvästi nykyisiä tuotantotasoja suuremmat. Luvussa 3.3 verrataan KIE-maiden positiopapereihin sisällyttämiä maatalouden tuotantoa koskevia vaatimuksia EU:n komission esittämään tarjoukseen. Luxemburg-ryhmän lisäksi Helsinki-ryhmän maista Latvia, Liettua ja Slovakia ovat toimittaneet maatalouspositionsa EU:lle.

Raportissa esitettyjen laskelmien tekeminen on edellyttänyt erilaisten oletusten ja arvioiden tekemistä. Tämän vuoksi esitettyihin EU:n laajentumisen kustannuslukuihin tulee suhtautua varauksella. KIE-maiden epäyhtenäinen ja kehitysvaiheessa oleva tilastointijärjestelmä ei myöskään mahdollista tarkkojen laskelmien tekemistä.

3.1. Maatalouden suorat tuet

Vilja ja öljykasvit

Peltokasvien hehtaariperusteista suoraa tukea maksetaan viljalle, öljykasveille, valkuaiskasveille, pellavansiemenille ja kesannolle. Maksettavan hehtaarituen suuruus määräytyy aluekohtaisen laskennallisen keskisadon (ns. viitesadon) perusteella. Maakohtaisesti maksettavan tuen enimmäismäärä on kiintiöity siten, että jokaiselle maalle on määrätty perusala, jonka ylittävältä osalta peltokasvien tukea ei makseta. Tässä raportissa tarkastellaan merkittävimpien peltokasvien eli viljan ja öljykasvien suoraa tukea. Laskelmassa ei ole mukana durum-vehnän erityistukea. Vuodesta 2001 alkaen viljan hehtaarituki nousee 63 euroon tonnilta ja öljykasvien laskee vuonna 2002 63 euroon tonnilta kerrottuna aluekohtaisella viitesadolla. Peltokasvien suorat tuet ovat uudelleentarkastelun kohteena vuonna 2003, jolloin on odotettavissa muutoksia suorien tukien määräytymiseen. KIE-maiden viljalle ja öljykasveille maksettavan suoran tuen arvioimiseksi on käytetty seuraavaa yksinkertaistettua mallia:

KIE-maiden vuosien 1995-1999 keskimääräinen viljan ja öljykasvien tuotanto (tn) * 63 euroa/tn = suoran tuen määrä (euroa).

Naudanlihantuotanto

Naudanlihan tuottajille maksetaan eläinten lukumäärän perusteella kahta palkkiota: sonnipalkkiota ja emolehmäpalkkiota. Kalenterivuodesta 2002 alkaen sonnipalkkio on 210 euroa sonnilta (härkäpalkkio 300 euroa) ja emolehmäpalkkio on 200 euroa emolehältä. Emolehmäpalkkio on vuotuinen, mutta sonnipalkkio maksetaan elinajalta (n. 1,5 vuotta). Agenda 2000:n myötä uutena tukimuotona astuu voimaan teurastuspalkkio kaikille nautaeläimille. Vuonna 2002 täysikasvuisten eläinten teurastuspalkkio on 80 euroa ja vasikoiden 50 euroa. Koska

KIE-maiden tulevien teurastuspalkkioiden arvioiminen ja härkien lukumäärän erottelu sonneista on ongelmallista (mm. tilastotietojen saannin vaikeus), on naudanliha-alan tukipalkkioiden arvioinneissa käytetty seuraavaa yksinkertaistettua mallia:

KIE-maiden vuosien 1995-1999 keskimääräinen nautakarjan lukumäärä (ilman lypsylehmiä) * sonnipalkkion ja emolehmäpalkkion laskennallinen keskiarvo (205 euroa) = suoran tuen määrä (euroa).

Uuhet

Uuhipalkkio määritellään vuosittain, ja sen on tarkoitus korvata tuottajien tulomenetykset, jos EU:n keskihinta laskee asetetun perushinnan alapuolelle. Laskelmassa käytetään vuoden 1999 uuhipalkkiota, joka oli 22 euroa/eläin. Kaikista KIE-maista ei ollut käytettävissä tietoa uuhien lukumäärästä. Puolan, Romanian, Bulgarian, Liettuan ja Latvian uuhimäärät on saatu arvioimalla niiden osuudeksi 60 % vuohien ja lampaiden kokonaislukumäärästä. Uuhien tukipalkkiot on laskettu seuraavaa yksinkertaistettua mallia käyttäen:

KIE-maiden vuosien 1995-1999 keskimääräinen uuhien lukumäärä * 22 euroa/uuhi = suoran tuen määrä (euroa).

Maidontuotanto

Maitosektorin uudistus toteutuu vasta markkinavuodesta 2005/2006 alkaen. Tilakohtaisen kiintiön kautta maksettava korvaus on 5,75 euroa/tn vuonna 2005, 11,49 euroa/tn vuonna 2006 ja 17,24 euroa/tn vuonna 2007. Maidontuotannon tukipalkkiot on laskettu alkavaksi myös KIE-maiden kohdalla vuodesta 2005 alkaen. Maidontuotannon tukipalkkiot on laskettu seuraavaa mallia käyttäen:

KIE-maiden vuosien 1995-1999 keskimääräinen maidontuotanto (tn) * vuosikorvauksen taso (euroa/tn) = suoran tuen määrä (euroa).

Tehdyt oletukset ja käytetyt tilastoluvut tuottavat arvion, jonka mukaan KIE-maiden jäsenyydestä aiheutuu EU:lle maatalouden suorien tukien osalta vuosien 2004-2007 välisenä aikana 28,8 miljardin euron kokonaiskustannukset. Vuositasolla kustannukset ovat keskimäärin noin 7,2 miljardia euroa, mikä on lähes viidennes Berliinin rahoituskehityksessä maataloudelle varatuista vuosittaisista määrärahoista. Rahoituskehityksessä laajentumiseen on varattu maatalouden osalta vuonna 2006 noin 3,5 miljardia euroa, joten suorien tukien maksusta hakijamaille koitua kustannus olisi yli kaksinkertainen. KIE-5:n osuus KIE-10 -maiden suorien tukien kokonaiskustannuksesta on 60 %. Suurin osa KIE-maiden

Taulukko 3.2. KIE-maiden maatalouden tuotantolukuja. Toteutuneina tuotantolukuina on käytetty vuosien 1995-1999 tuotantolukuja. Huonoin ja paras tuotantovuosi on jätetty pois, minkä jälkeen kolmen vuoden keskiarvo on otettu käyttöön.

	Tuotanto vilja/öljykasvit 000 tonnia	Lukumäärä uuhet 000 kpl	Lukumäärä *nautakarja 000 kpl	Tuotanto maito 000 tonnia
Puola	26 430	309	3 344	11 802
Unkari	12 910	699	476	2 023
Tšekin tasavalta	7 380	73	1 078	2 848
Slovenia	530	35	285	589
Viro	580	24	158	707
KIE-5	47 830	1 140	5 341	17 969
Romania	18 800	6 752	1 565	5 095
Bulgaria	6 110	2 404	253	1 206
Slovakia	3 670	299	490	1 162
Liettua	2 490	15	422	1 860
Latvia	890	30	210	941
KIE-10	79 790	10 640	8 281	28 233

* Nautakarjan lukumäärästä on vähennetty lypsylehmien osuus
Lähde: EC 1998, EC 2000, Eurostat 2001.

Taulukko 3.3. KIE-maiden maatalouden sektorikohtaiset suorat tuet (milj. euroa) vuositasolla.

	vilja/öljykasvit	uuhet	nautakarja	* vuosituki 2004	maito 2005	maito 2006	maito 2007
Puola	1 665	7	686	2 358	68	136	204
Unkari	813	15	98	926	12	23	35
Tšekin tasavalta	465	2	221	688	16	33	49
Slovenia	33	1	58	92	3	7	10
Viro	37	0,5	32	70	4	8	12
KIE-5	3 013	26	1 095	4 134	103	207	310
Romania	1 184	148	321	1 653	29	59	88
Bulgaria	385	53	52	490	7	14	21
Slovakia	231	7	100	338	7	13	20
Liettua	157	0,5	87	245	11	21	32
Latvia	56	1	43	100	5	11	16
KIE-10	5 026	235	1 698	6 960	162	325	487

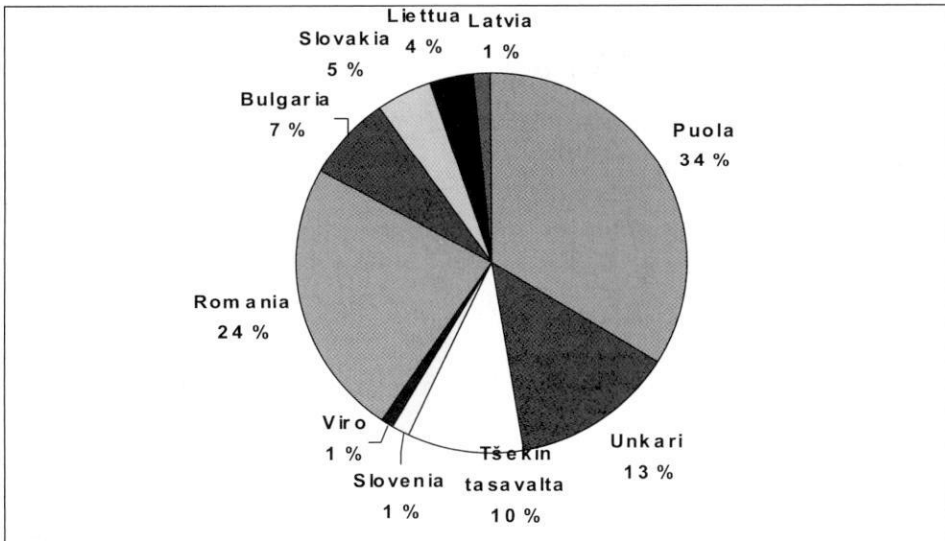
* Vuosittaisen suoran tuen määrä vuonna 2004. Maidontuotannon tuet astuvat voimaan vuodesta 2005 eteenpäin

suorien tukien sektorikohtaisesta jakaumasta kohdistuu viljaan ja öljykasveihin. Niiden osuus tukien kokonaiskustannuksista on vuonna 2004 lähes 70 % (taulukot 3.3 ja 3.4).

Taulukko 3.4. KIE-maiden suorien tukien maakohtaiset kokonaiskustannukset (milj. euroa) vuosina 2004-2007.

	2004	2005	2006	2007	2004 - 2007
Puola	2 358	2 426	2 494	2 562	9 840
Unkari	926	938	949	961	3 774
Tšekin tasavalta	688	704	721	737	2 850
Slovenia	92	95	99	102	388
Viro	70	74	78	82	304
KIE-5	4 134	4 237	4 341	4 444	17 156
Romania	1 653	1 682	1 712	1 741	6 788
Bulgaria	490	497	504	511	2 002
Slovakia	338	345	351	358	1 392
Liettua	245	256	266	277	1 044
Latvia	100	105	111	116	432
KIE-10	6 960	7 122	7 285	7 447	28 814

Maakohtainen tarkastelu osoittaa, että Puolan osuus suorien tukien jakautumisesta KIE-maissa vuonna 2004 on yli kolmannes ja Romanian vastaavasti neljännes. Baltian maiden yhteenlaskettu osuus on 6 % (kuviot 3.1). Puolan osuus KIE-5:n suorista tukikustannuksista on lähes 60 %.

Kuvio 3.1. Suorien tukien maakohtainen jakautuminen KIE-maissa prosentteina vuonna 2004.

Suorien tukien kustannusvaikutuksista budjettimenoihin on tehty useita tutkimuksia, joiden lopputulokset ovat hyvin samankaltaisia, vaikka käytetyissä tunnusluvuissa ja oletuksissa on poikkeavuuksia. Suurimmat erot aiheutuvat siitä, että osassa tutkimuksista erityisesti viljelyalan kasvu ja viljantuotannon tuottavuuden paraneminen tulevaisuudessa on sisällytetty laskelmiin (mm. Münch 2000, Frandsen ja Jensen 2000). Münch arvioi, että KIE-5:n (Luxemburg-ryhmä) integroiminen yhteiseen maatalouspolitiikkaan vuonna 2002 ottamalla käyttöön suorat tuet uusissa jäsenmaissa merkitsee vuonna 2006 noin 6 mrd. euron kustannusta. Puolan osuus tästä menoerästä olisi lähes 60 % (sama kuin taulukossa 3.4). Silviksen ym. (2001) tutkimus (LEI:n raportti) budjettivaikutuksista suorien tukien osalta on tehty tämän tutkimuksen tavoin kaikista KIE-maista. Silvis ym. arvioivat suorien tukien maksun kustannuksien olevan vuonna 2004 yhteensä 6,77 mrd. euroa, kun se tässä tutkimuksessa arvioidaan olevan vastaavasti 6,96 mrd. euroa.

EU:n komissio esitti vuoden 2002 tammikuun lopulla tarjouksen suoran tuen maksutavasta EU-jäsenyyttä tavoitteleville maille. Komission mukaan 8 KIE-maata, Malta ja Kypros ovat ehdokkaina jäseneksi vuoden 2004 alusta alkaen. Bulgaria ja Romania ovat edelleen ehdokasmaita, mutta ne eivät täytä itälaajentumisen ehtoja ensimmäisessä vaiheessa. Ehdokasmaille tarjotaan vuodesta 2004 alkaen aluksi 25 % nykyisen laskentamallin mukaisesta maataloustuesta. Porrastus jatkuisi siten, että vuonna 2005 tuki nousisi 30 prosenttiin ja vuonna 2006 maksettaisiin tukea 35 % eli noin 1,42 mrd. euroa. Täydet suoran tuet olisivat uusien jäsenmaiden käytössä vasta kymmenen vuoden siirtymäajan jälkeen eli vuonna 2013. Lisäksi komissio ehdottaa, että hakijamaat voivat saada maataloustukea ns. yksinkertaistetun mallin mukaisesti, jolloin tuki maksetaan pelkästään pinta-alaperusteisena, mutta ei kuitenkaan viittä vuotta kauempaa aikaa.

3.2. Jäsenvaltiokohtaiset määrärahat, LFA-tuki ja ympäristötuki

Jäsenvaltiokohtaiset määrärahat

Jäsenvaltiokohtaista määrärahaa voidaan käyttää uros- tai naaraspuolisista nautaeläimistä, mukaan lukien lypsylehmät, maksettavien palkkioiden lisänä. Tätä määrärahaa kutsutaan myös nautakirjekuoreksi. EU-15 -alueen nautakirjekuori on vuodesta 2002 eteenpäin 493 milj. euroa. Vuonna 1997 EU-15 -alueen nautaeläinten lukumäärä (sisältää lypsylehmät) oli 84 344 000 kpl. Jakamalla nautakirjekuoren arvo nautaeläinten lukumäärällä saadaan keskimääräiseksi arvoksi 5,845 euroa/eläin.

Vuonna 1997 KIE-maiden nautaeläinten lukumäärä oli puolestaan 17 134 000 kpl. Kertomalla tämä lukumäärä EU:n keskimääräisellä arvolla 5,845 euroa/eläin saadaan KIE-maiden arvioiduksi nautakirjekuoren arvoksi noin 100 milj.

Taulukko 3.5. KIE-maiden nautakirjekuori.

	Nautakarja 000 kpl	Osuus %	Kirjekuori milj. euroa
Puola	7 303	43	43
Unkari	909	5	5
Tšekin tasavalta	1 866	11	11
Slovenia	484	3	3
Viro	343	2	2
Romania	3 236	19	19
Bulgaria	582	3	3
Slovakia	848	5	5
Liettua	1 054	6	6
Latvia	509	3	3
KIE-10	17 134	100	100

euroa. KIE-maiden nautakirjekuori on jaettu taulukossa 3.5 maakohtaisesti. Maakohtaisena jakoperusteena on käytetty maiden prosentiosuuksia KIE-10-maiden nautakarjan lukumäärästä.

Jäsenvaltiokohtaiset määrärahat maidontuotannossa otetaan käyttöön vuodesta 2005 alkaen. Tämä ns. maitokirjekuori on vuonna 2005 EU-15 -alueella arvoltaan 303,6 milj. euroa. Vuonna 2006 maitokirjekuori kaksinkertaistuu ja vuonna 2007 kolminkertaistuu vuodesta 2005. Vuonna 1997 EU-15 -alueella tuotettiin maitoa 120,903 milj. tonnia. Jakamalla maitokirjekuoren arvo maidontuotantoluvulla saadaan keskimääräiseksi arvoksi 2,51 euroa/tonni.

Vuonna 1997 KIE-maiden maidontuotanto oli puolestaan 28,280 milj. tonnia. Kertomalla tämä määrä EU:n keskimääräisellä arvolla 2,51 euroa/tonni saa-

Taulukko 3.6. KIE-maiden maitokirjekuori.

	Maidontuotanto 000 t	Osuus %	2005	2006	2007
			Kirjekuori milj. euroa	Kirjekuori milj. euroa	Kirjekuori milj. euroa
Puola	12 032	43	30,2	60,4	90,6
Unkari	1 910	7	4,8	9,6	14,4
Tšekin tasavalta	2 757	10	6,9	13,8	20,7
Slovenia	599	2	1,5	3	4,5
Viro	700	2	1,7	3,4	5,1
Romania	5 126	18	12,9	25,8	38,7
Bulgaria	1 161	4	2,9	5,8	8,7
Slovakia	1 190	4	3	6	9
Liettua	1 819	6	4,6	9,2	13,8
Latvia	986	3	2,5	5	7,5
KIE-10	28 280	100	71	142	213

daan KIE-maiden arvioiduksi maitokirjekuoren arvoksi noin 71 milj. euroa vuonna 2005. Vuonna 2006 maitokirjekuori kaksinkertaistuu 142 milj. euroon ja vuonna 2007 vastaavasti kolminkertaistuu 213 milj. euroon. KIE-maiden maitokirjekuori on jaettu taulukossa 3.6 maakohtaisesti. Maakohtaisena jakoperusteena on käytetty maiden prosentiosuuksia KIE-10 -maiden maidontuotannon määräästä.

LFA-tuki (luonnonhaittakorvaukset)

Tietyt maaseutualueet EU:ssa on luokiteltu epäsuotuisiksi alueiksi. Luonnonhaittakorvaus eli LFA-tuki on tarkoitettu turvaamaan maaseutuelinkeinojen jatkuvuus näillä alueilla ja säilyttämään samalla maaseutu asuttuna. Vuodesta 2000 alkaen tukea maksetaan uusitun järjestelmän mukaan pelkästään peltoalaperusteisena ilman eläinyksikkökorvausta. Vuonna 1996 LFA-tuetun maan osuus EU-15 -alueen maatalousmaasta oli 56 % ja keskimääräinen hehtaarituki vuonna 1994 EU-12 -alueella 67 euroa/ha (CAP 2000, Rural Developments 7/1997). LFA-tuki on yhteisrahoitteinen eli se jakautuu EU:n osuuteen ja kansalliseen osuuteen. Suomessa kansallinen osuus on ollut noin 70 % ja EU:n osuus noin 30 %.

Vuonna 1996 KIE-maiden alueella oli maatalousmaata 60 242 000 ha. Mikäli arvioidaan KIE-maiden LFA-tuetun maan osuus maatalousmaasta samaksi kuin EU-15 -alueella (56 %), saadaan LFA-tuen alaiseksi maatalousmaaksi 33 736 000 ha. Lisäksi oletetaan, että hehtaarituki on 67 euroa/ha ja EU:n maksuosuus 30 % LFA-tuesta. KIE-maille maksettavan vuosittaisen LFA-tuen suuruus arvioidaan seuraavaa yksinkertaistettua mallia käyttäen:

$$(33\,736\,000 \text{ ha} * 67 \text{ euroa (vuoden 1994 LFA-hehtaarituki, EU-12)}) * 30 \% \text{ (EU:n osuus)} = 678 \text{ milj. euroa.}$$

Ympäristötuki

Ympäristötuella pyritään lähinnä korvaamaan tuen ehtona olevien rajoitusten aiheuttama tuotantokustannusten nousu ja tulojen menetys. Vuonna 1997 ympäristötuetun maan osuus EU-15 alueen maatalousmaasta oli 20 % ja keskimääräinen hehtaarituki 91 euroa/ha (Agricultural Situation in European Union 1998). Unionin alueen sisällä on kuitenkin suuria aluekohtaisia eroja, sillä esim. Suomessa noin 80 % maatalousmaasta kuului ympäristötuen piiriin hehtaarituen ollessa 125 euroa/ha. Myös ympäristötuki on yhteisrahoitteinen. Suomessa sekä kansallinen että EU-osuus ovat muodostaneet 50 % ympäristötuen maksuosuudesta.

KIE-maille maksettava ympäristötuki arvioidaan samalla tavoin kuin LFA-tuen kohdalla eli EU:n keskimääräisten tunnuslukujen avulla. Olettamalla myös

Taulukko 3.7. KIE-10 -maiden EU-jäsenyyden budjettivaikutukset maatalouden osalta (milj. euroa) vuosina 2004-2007.

	2004	2005	2006	2007	2004 - 2007
Suora tuki	6 960	7 122	7 285	7 447	28814
LFA-tuki	678	678	678	678	2712
Ymp.tuki	548	548	548	548	2192
Nautakirjekuori	100	100	100	100	400
Maitokirjekuori		71	142	213	426
Budjettikustannukset	8 286	8 519	8 753	8 986	34 544

KIE-maiden ympäristötuetun maatalousmaan osuudeksi 20 % saadaan tuetun maatalousmaan alaksi 12 048 000 ha ja keskimääräiseksi hehtaaritueksi 91 euroa/ha. EU:n oletetaan maksavan 50 % ympäristötuesta. KIE-maille maksettavan vuosittaisen ympäristötuen suuruus arvioidaan seuraavaa yksinkertaistettua mallia käyttäen:

$$(12\,048\,000\text{ ha} * 91\text{ euroa (vuoden 1997 hehtaarituki, EU-15)}) * 50\% \text{ (EU:n osuus)} = 548\text{ milj. euroa.}$$

Yhdistetyt budjettivaikutukset (maatalouden tuet)

Laskelman perusteina käytetyt tilastoluvut ja tehdyt oletukset tuottavat *arvion*, jonka mukaan KIE-maiden tulevasta EU-jäsenyydestä aiheutuu unionille maatalouden tukien osalta keskimäärin 8,6 mrd. euron vuosikustannukset vuosien 2004-2007 välisenä aikana (taulukko 3.7).

3.3. KIE-maiden positiopapereiden vaatimusten ja EU:n tarjousten tarkastelu

Edellä tehtyyn arvioon EU:n laajentumisen budjettikustannuksista vaikuttavat ratkaisevasti käytetyt tuotantomäärät (viitemäärät). Laskelmat perustuvat 1990-luvun loppupuolen vuosien todellisiin määriin, joiden oletetaan olevan kiintiömääriä, joiden perusteella määrätään tuet tulevaisuudessakin. Jäsenyyttä tavoittelevat maat ovat kuitenkin esittäneet vaatimuksia, jotka ylittävät selvästi tässä selvityksessä käytetyt viitemäärät. Maataloutta koskevissa jäsenyysneuvotteluissa sovitaan kunkin hakijamaan kanssa erikseen asiakohdista, joista komissio on pyytänyt hakijamailta positiot. Bulgariaa ja Romaniaa lukuun ottamatta KIE-maat ovat toimittaneet maataloutta koskevat positiopaperinsa EU:lle. Hakijamaiden esittämistä positioista komissio esitti vuoden 2002 alussa nykyisten jäsenmaiden hyväksyttäviksi vastaukset (EU:n tarjoukset).

Taulukko 3.8. KIE-8:n positiopapereiden vaatimukset ja EU:n tarjoukset viljan ja maidon kohdalla.

Jäsenedokas	Vilja*		Vilja*		Maito	
	Perusala 1000 ha		Viitesato, tn/ha		Kiintiö, 000 tn	
	EU:n tarjous	Vaatimus	EU:n tarjous	Vaatimus	EU:n tarjous	Vaatimus
Puola**	9 208	9 248	2.96	3.61	8 875	13 740
Unkari	3 553	3 653	4.26	5.04	1 946	2 800
Tšekin tasavalta	2 222	2 402	4.18	4.20	2 506	3 100
Slovenia	94	150	5.31	6.12	463	695
Viro	387	650	1.77	3.50	563	900
Latvia	485	753	2.03	3.59	490	1 200
Liettua	1 336	1 355	2.27	3.50	1 459	2 250
Slovakia	1 012	992	4.16	4.99	949	1 236
KIE-8	18 297	19 203	3,37***	4,32***	17 251	25 921

* Vilja sisältää öljykasvit.

** Muista KIE-maista poiketen Puolan tavoite maidontuotannon suhteen vaihtelee vuosittain. Taulukossa käytetty tuotantovaatimus on vuodelle 2008 (vuoden 2005 tuotantovaatimus on 12 525).

*** Viitesadon keskiarvo KIE-8 -maille.

Lähde: EC 2002.

KIE-8:n vaatimukset suorien tukien perustaksi pohjautuvat yleensä 1990-luvun alun suuriin tuotantolukuihin, joten erityisesti viitesadossa vaatimukset ovat huomattavan suuret. Hakijamaat perustelevat vaatimuksiaan peltojensa viime vuosien tuotantoa suuremmalla kasvupotentiaalilla. Vaatimukset mahdollistaisivat huomattavan lisäyksen tuotannon nykytasoon KIE-maissa. EU:n komissio on laskenut tarjouksessaan viljan viitesadon vuosien 1994-1998 tuotannosta siten, että huonoin ja paras on luku on jätetty pois, jonka jälkeen kolmen vuoden keskiarvo on otettu käyttöön. Hakijamaiden peltoa koskeva perusalassa komissio on soveltanut vuosien 1997-1999 viljellyn alan keskiarvoa. Myös maitokiintiössä komission tarjous on laskettu vuosien 1997-1999 tuotannon keskiarvosta (taulukko 3.8).

KIE-8:n viime vuosien toteutunut tuotantotaso on selkeästi vaatimustasoa alhaisempi, sillä esimerkiksi viljaa tuotettiin vuosina 1995-1999 keskimäärin 70 % asetetusta vaatimustavoitteesta. Viljantuotannossa positiopapereihin kirjatut vaatimukset ja EU:n esittämät tarjoukset ovat perusalan suhteen melko yhtenevät lukuun ottamatta Viroa (tarjous 40 % vaatimusta pienempi). Viitesatoja koskevissa neuvotteluissa on kuitenkin odotettavissa ongelmia, sillä näkemykset poikkeavat merkittävästi. Baltian maille esitetyt tarjoukset ovat vain 50-60 % niiden toivomasta tasosta.

KIE-maiden nautakarjasta on ollut vaikea saada luotettavien tilastotietoja, sillä nautojen tunnistamisessa ja rekisteröinnissä on ollut suuria puutteita useissa hakijamaissa. Komissio on ehdottanut, että nautojen päälukujen viitevuotena käytettäisiin hakijamaan valinnan mukaan yhtä kolmesta viimeisimmästä käy-

Taulukko 3.9. KIE-8:n positiopapereiden vaatimukset ja EU:n tarjoukset nautakarjan kohdalla.

Jäsenehdokas	Teuraspalkkio 000 kpl		Teuraspalkkio, vasikat 000 kpl		Sonnipalkkio 000 kpl		Emolehmäpalkkio 000 kpl		Uuhipalkkio 000 kpl	
	EU:n tarjous	Vaatimus	EU:n tarjous	Vaatimus	EU:n tarjous	Vaatimus	EU:n tarjous	Vaatimus	EU:n tarjous	Vaatimus
Puola	2 034	2 021	1 201	1 017	858	2 200	453	1 500	364	720
Unkari*	202	480	105	*	143	245	133	300	1 027	1 550
Tšekin tasavalta	425	530	180	131	232	305	90	230	57	130
Slovenia	125	163	54	22	78	95	49	150	52	125
Viro	81	107	74	79	36	50	1	2	28	142
Latvia	124	145	53	75	70	75	2	25	18	50
Liettua	367	335	244	290	150	154	10	82	17	12
Slovakia	204	260	63	60	78	80	40	50	218	400
KIE-8	3 562	4 041	1 974	1 674	1 645	3 204	778	2 319	1 781	3 129

* Unkarin vaatimus teuraspalkkion oikeuttavista naudoista ei sisällä erittelyä täysi-ikäisiin nautoihin ja vasikoihin. Komission tarjouksen perusteena on oletus, että 30 % naudoista olisi vasikoita.

Lähde: EC 2002.

tettävissä olevasta tilastovuodesta (1998-2000). EU:n tarjous ja hakijamaiden tavoitteet ovat lähellä toisiaan nautojen ja vasikoiden teuraspalkkioissa. Emolehmäpalkkiossa sitä vastoin EU:n tarjous on vain kolmannes hakijamaiden vaatimustasosta.

4. WTO-sitoumukset

EU on tulliliitto, joten maatalouskaupan WTO-sopimuksilla on tärkeä rooli itälaajentumisessa. Unionin yhteinen maatalouspolitiikka on vaativan haasteen edessä, sillä hakijamaiden ja EU:n sitoumukset vientituesta, markkinoille pääsystä ja sisäisestä tuesta yhdistetään integraatioprosessissa. Yhteisen ulkotullin soveltaminen hakijamaissa aiheuttaa tullitason nostoa kolmansiin maihin, joten EU:n täytyy maksaa kompensatiota markkinoillepääsyn vaikeutumisen johdosta. Lisäksi ongelmia on luvassa vientitukisitoumuksista, sillä ilman itälaajentumisen toteutumista EU:lla on ollut vaikeuksia pysyä eräissä tuotteissa vientitukikiintiörajojen sisällä.

Yleistä

Vuonna 1947 perustettiin kansainvälinen tullitariffeja ja kauppaa koskeva yleis-sopimus GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). GATT-sopimuksen ydin on kaupan vapauttaminen ja uusien kaupan esteiden muodostumisen estäminen. Sopimuksessa sovitaan tullien asteittaisesta alentamisesta. Tällä tarkoitetaan sopimusneuvotteluja, joilla tähdätään pitkällä aikavälillä tullien merkittävään alentamiseen ja lopulta poistamiseen. Sopimusosapuolten on noudatettava suosituimmuusperiaatetta, ns. MFN-kohtelua (Most-favoured-nation treatment), jolla tarkoitetaan jollekin maalle myönnettyjen etuuksien automaattista välittymistä muillekin sopimusosapuolille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikille GATT:n jäsenmaille on annettava samat tullien alennukset.

GATT:n piirissä on tehty kahdeksan tullialennuskierrosta, joista viimeisin eli Uruguayn kierros (Uruguay Round Agreement on Agriculture, URAA) päättyi vuonna 1994. Uruguayn kierroksella käsiteltiin perinteisten tariffineuvotteluiden lisäksi monia muita asioita, kuten maataloutta, palveluja, immateriaali-oikeutta ja riitojenratkaisua, sekä perustettiin Maailman kauppajärjestö WTO.

Uruguayn kierroksella päästiin ensimmäistä kertaa sopimukseen maatalous-tuotteiden maailmankaupan liberalisoinnin aloittamisesta ja maatalouden tukemisen pelisäännöistä. Sopimus koskee vientitukea, markkinoillepääsyä ja sisäistä tukea.

Vientituilla maataloussopimuksessa tarkoitetaan kaikkia niitä tukia, jotka edellyttävät tukia saaneen tuotteen vientiä. Vuoteen 2000 mennessä vientituen budjettimenoja oli alennettava 36 % ja tuetun viennin määrää 21 % referenssijaksioon 1986-1990 verrattuna. Kehitysmailla vientituen alennus määriteltiin budjettimenojen kohdalla 24 %:iin ja määrän kohdalla 14 %:iin. Kehitysmaiden on toteutettava vientitukien leikkaukset vuoteen 2004 mennessä. Velvoitteet ovat tuote- tai tuoteryhmäkohtaisia.

Markkinoillepääsyä koskevia velvoitteita ovat tullien alentaminen keskimäärin 36 % kuuden vuoden aikana vuosien 1986-1988 keskimääräiseltä tasolta

siten, että tuotekohtainen aleneminen on vähintään 15 %. Tuonnin vähimmäistaso (5 % kulutuksesta) haluttiin turvata sillä, että tätä vastaavat kiintiöt on mahdollista tuoda vielä alemmilla tulleilla (32 % perustullista). Kehitysmaat saivat myös tullien alennukseen erityiskohtelun, sillä ne velvoitettiin alentamaan tulleja tuotekohtaisesti vähintään 10 % ja keskimäärin 24 % kymmenen vuoden aikana.

Sopimuksessa sitouduttiin alentamaan myös maatalouden *sisäistä tukea* (maailmanmarkkinoiden referenssihinnan ja kotimarkkinoiden tuetun hinnan erotus kerrottuna tuotannon määrällä) yhteensä 20 % verrattuna 1986-1988 tasoon.

KIE-maista Tšekin tasavalta, Slovakia, Puola, Unkari ja Romania olivat jo ennen Uruguayn kierrosta WTO:n edeltäjän GATTin jäseniä. Liettua sai viimeisenä unionin jäsenyyttä tavoittelevana KIE-maana WTO:n jäsenyyden vuoden 2001 toukokuussa (taulukko 4.1).

MTT Taloustutkimuksessa (MTTL) valmistui syksyllä 2001 laaja tutkimus, jossa tarkastellaan laajentuvan unionin WTO-sitoumuksia ja niiden riittävyttä (Huan-Niemi ja Niemi 2001). Tutkimuksessa ei ole huomioitu integraation aiheuttaman hintojen nousun ja mahdollisten suorien tukien tarjontavaikutusta. Uuden WTO-kierroksen oletetaan olevan täysin samanlaisen kuin URAA-sopimuksen ja koskevan vuosia 2004-2009. Tutkimuksen mukaan laajentuminen vaikeuttaa joissakin tapauksissa unionin pysymistä kiintiörajojen puitteissa, mutta toisaalta joissakin tapauksissa hakijamaiden tuoma vientitukikiintiön lisäys ylittää nettoviennin lisäystarpeen ja helpottaa siten sopimuksissa pysymistä.

Taulukko 4.1. KIE-maiden WTO-jäsenyys.

Puola	1995 (tammikuu)
Unkari	1995 (tammikuu)
Tšekin tasavalta	1995 (tammikuu)
Slovakia	1995 (tammikuu)
*Romania	1995 (tammikuu)
Slovenia	1996 (heinäkuu)
Bulgaria	1996 (joulukuu)
Latvia	1999 (helmikuu)
Viro	1999 (marraskuu)
Liettua	2001 (toukokuu)

* Romania valitsi kehitysmaastatuksen sopimukseensa

Lähde: WTO 2001.

4.1. Vientitukisitoumukset

Laajentuvan EU:n vientitukisitoumusten riittävyys riippuu KIE-maiden EU:iin tuoman nettovientitarpeen kasvusta ja niiden tekemien vientitukisitoumusten määrästä. KIE-maat ovat Sloveniaa ja Baltian maita lukuun ottamatta tehneet vientitukia koskevia sitoumuksia WTO:n kanssa. Sitoumukset on tehty Uruguayn kierroksen referenssijakson (1986-1990) tunnuslukujen perusteella. Tällöin KIE-maissa vallitsi enemmän tai vähemmän suunnitelmatalouksille ominainen tilastointitietojen epäluotettavuus, minkä takia sitoumusten seuranta on ollut vaikeaa. Puola teki sitoumuksensa dollareissa ja Bulgaria ecuissa, mutta muiden KIE-maiden sitoumukset perustuvat kunkin maan kansalliseen valuuttaan.

Uruguayn kierroksen toimeenpanokauden aikana (1995-2000) Unkarin forintti, Romanian leu ja Slovakian koruna ovat heikentyneet selvästi euroon nähden, jolloin vientituen tarve on vähentynyt. Tšekin tasavallan koruna on ollut vakaampi. Pienten heilahtelujen jälkeen se oli syksyllä 2000 vain hieman heikompi kuin keväällä 1995.

Vain Unkarilla on ollut vaikeuksia pysyä sitoumustensa rajoissa, koska sen perustaso on laskettu puutteellisin tiedoin. Vuosina 1995-1996 Unkari maksoi vientitukea kaksinkertaisesti Uruguayn kierroksella sovittuun määrään verrattuna. Epäedullisiin sopimusehtoihin vedoten Unkari sai vuoden 1997 lokakuussa neuvoteltua väliaikaisen muutosluvan (waiver), jonka myötä vientituen perustaa laajennettiin ja vientitukisopimuksen referenssijankohdaksi vaihtui vuosi 1995. Muutoslupa on voimassa vuoden 2002 alkuun saakka.

Romanian ja Bulgarian hintataso on varsin matala ja lähellä maailmanmarkkinahintoja, joten niillä ei ole ollut tarvetta käyttää vientitukia vuosina 1995-2000. Lisäksi Romania valitsi kehitysmaakohtelun omaan WTO-sitoumuksiensa, joten se on sitoutunut hitaampaan ja pienempään vientitukien alentamiseen kuin muut KIE-maat.

Toistaiseksi ei ole selvää, miten KIE-maiden ja EU:n vientitukisitoumukset tullaan liittämään yhteen. Uusien jäsenmaiden ja unionin välisessä kaupassa sovellettu tuki vähennetään todennäköisesti sitoumuksia yhdistettäessä pois. Jos perusvuodeksi otetaan vuosi 2001, voidaan olemassa olevat sitoumukset yksinkertaisesti laskea yhteen, koska nolla-nolla -sopimusten mukainen vientitueton kauppa on tällöin voimassa EU:n ja KIE-maiden välillä.

Vientitukisitoumukset on tehty maakohtaisesti erikseen määritellyille tuoteryhmille, joten niiden keskinäinen vertailu eri hakijamaiden välillä on vaikeaa (liite 12). Seuraava tuotekohtainen analyysi perustuu vientitukisitoumusten riittävyyden arvioinnin osalta MTT:ssa tehtyyn tutkimukseen (Huan-Niemi ja Niemi 2001). Tutkimuksessa käytetyt tuotantoennusteet perustuvat olettamukseen uusien jäsenmaiden maatalouspolitiikan säilymisestä ennallaan. Hintojen nousun ja mahdollisten suorien tukien tarjontavaikutusta ei siten ole huomioitu.

Tutkimuksen mukaan laajentuminen voi eräissä tuotteissa jopa helpottaa unionin tilannetta vientitukisitoumusten osalta, mikäli hakijamaiden tuoma vientitukikiintiön lisäys ylittää nettoviennin lisäystarpeen. Pääsääntöisesti laajentuminen kuitenkin vaikeuttaisi unionin pysymistä kiintiörajojen puitteissa. Mahdolliset uudet sitoumusten kiristykset vaikeuttaisivat luonnollisesti tilannetta entisestään.

Naudan-, sian- ja siipikarjanliha

Lihan ja lihatuotteiden tuoteryhmien sitoumusten sisältö vaihtelee maittain. Pääsääntöisesti liha on jaettu naudan-, sian- ja siipikarjanlihaan, jolloin tuoteryhmä kattaa myös elävät eläimet. Puolan ja Romanian sopimuksissa on kuitenkin ainoastaan siipikarjanliha erotettu omaksi tuoteryhmäkseen. Puolan sopimuksessa muiden eläinten liha on jaettu kolmeen tuoteryhmään: liha, prosessoitu liha ja karjataloustuotteet, joista jälkimmäiseen kuuluvat myös elävät eläimet. Romania on jakanut muun lihan kahteen tuoteryhmään: a) naudan-, sian- ja lampaanlihaan ja b) eläviin eläimiin

KIE-maiden tuettu vienti on lihan osalta pysynyt melko hyvin vientitukisitoumusten puitteissa. Harvat sitoumusrajan ylitykset ovat yleensä tapahtuneet WTO-sopimuksen mahdollistamaa kiintiön siirtoa (roll over²) soveltaen. Vain Unkari, jonka vientitukitoiminta on muita KIE-maita säännöllisempää ja laajempaa, on ylittänyt sitoumusrajoja. Varsinkin ennen väliaikaisen uuden vientitukisopimuksen voimaantuloa (vuonna 1997) Unkarin sitoumusrajan ylitykset olivat varsin suuria. Vielä vuonna 1997 Unkari maksoi 125 tuhannelle tonnille naudanlihaa tukea, kun sitoumusraja oli tuolloin 95 tuhatta tonnia. Kiintiön siirron avulla Unkari kuitenkin pysyi tukisopimusten rajoissa. Tšekin tasavalta ja Slovakia ovat tukeneet naudanlihan vientiä sopimuksen sallimissa rajoissa.

Vain Unkari on tukenut säännöllisesti sianlihan vientiä. Se ylitti rahallisen sitoumuksensa vuosina 1996 ja 1997. Puola on tukenut sianlihan vientiä vain vuonna 1999, jolloin koko tuki annettiin sianruhoille. Myös Romania ja Slovakia ovat tukeneet sianlihan vientiä jonkin verran.

Sopimuksen alkuvuosina Unkari ylitti myös siipikarjan vientitukea rajoittavat sitoumuksensa. Rahallinen sitoumus ylittyi 1995-1997 ja määrällinen sitoumus 1995-1996. Sen jälkeen tehtyä uutta sitoumusta ei ole ylitetty. Slovakia on tukenut siipikarjan vientiä 1995 ja 1996, mutta Puola ja Tšekin tasavalta eivät ole tukeneet sitä lainkaan.

Inflaation vuoksi vientitukisitoumusten vertailu ja vaikutukset jäsenyys- ja WTO-neuvotteluihin on hedelmällistä tehdä painomääräisiä sitoumuksia tarkastelemalla (taulukko 4.2).

² Roll overilla tarkoitetaan oikeutta siirtää käyttämättä jäänyt tukikiintiö seuraaville vuosille.

Taulukko 4.2. KIE-maiden lihan vientitukisitoumukset vuodelle 2004 sekä vuonna 1999 tuettu vientimäärä (Unkarin tuettu vientimäärä vuodelta 1998), 1 000 tonnia.

Naudanliha	Sitoumusraja 2004 (1000 t)	Tuettu vienti 1999* (1000 t)	Tuetun viennin osuus sitoumusrajasta (%)
EU	821,7	721,7	87,8
Tšekin tasavalta	49,8	0	0,0
Unkari	83	7,8	9,4
Puola**			
Slovakia	28,4	0	0,0
Romania**			
KIE-5 yht.	161,2	7,8	4,8
EU+KIE-5 yht.	982,9	729,5	74,2
Sianliha	Sitoumusraja 2004 (1000 t)	Tuettu vienti 1999* (1000 t)	Tuetun viennin osuus sitoumusrajasta (%)
EU	443,5	742,7	167,5
Tšekin tasavalta	10,1	0	0,0
Unkari	126,0	57,3	45,5
Puola**	40,9	49,8	121,8
Slovakia	4,7	0	0,0
Romania**	140,9	0,9	0,6
KIE-5 yht.	322,6	108	33,5
EU+KIE-5	766,1	850,7	111,0
Siipikarja	Sitoumusraja 2004 (1000 t)	Tuettu vienti 1999* (1000 t)	Tuetun viennin osuus sitoumusrajasta (%)
EU	286,0	343,4	120,1
Tšekin tasavalta	22,8	0	0,0
Unkari	111,0	39,7	35,8
Puola	13,0	0	0,0
Slovakia	11,0	0	0,0
Romania	28,5	0,4	1,4
KIE-5 yht.	186,3	40,1	21,5
EU+KIE-5	472,3	383,5	81,2

**Puolan ja Romanian sitoumukset on tehty yhteisesti naudan-, sian- ja lampaanlihalle. Puola on tukenut lihaa vain vuonna 1999, tällöin koko tuki meni sianruhoille. Puolan osalta on huomioitu vain liha, ei lihatuotteita. Puolan ja Romanian sitoumukset ovat kokonaisuudessaan sianlihan kohdalla.

Lähde: WTO 2000, omat laskelmat.

Laajentuneen unionin lihan määrällisissä vientitukisitoumuksissa ei tapahdu huomattavia muutoksia. Naudanlihan sitoumustilanne säilyisi arvion mukaan lähes ennallaan laajentumisen jälkeenkin. Itälaajentuminen tulee kuitenkin olemaan ongelmallinen naudanlihan osalta. Tuotanto kasvaa EU:ssa, mutta kulutus pienenee, joten vientituen tarve lisääntyy, ja vientitukisitoumus saattaa osoittautua riittämättömäksi. KIE-maat eivät lisää kovinkaan paljon vientitarvetta heti integraation jälkeen, mutta pitemmällä aikavälillä tuotanto voi kasvaa.

Sianlihan osalta vientitilanne paranee. Ylijäämien ennustetaan pienenevän niin EU:ssa kuin KIE-maissakin integraatiohetken mennessä. Tehtyjen tutkimusten mukaan KIE-maiden tuotanto pienenee jopa neljänneksellä integraation vaikutuksesta. Syynä on tuotannon siirtyminen siasta nautaan. Myös rehujen hintojen nousun odotetaan alentavan sianlihan tuotantoa. Mallien ennustama muutos lihan tuotantorakenteessa on looginen hintamuutosten perusteella. Naudanlihan tuottajahinta nousee huomattavasti integraation seurauksena, kun sen sijaan sianlihan tuottajahinta on jo nyt lähellä EU:n tuottajahintaa. KIE-maiden naudanliha on kuitenkin laadultaan heikkoa, mikä selittää osaltaan sen matalan hinnan.

Ainoastaan noin neljännes EU:n sianlihan viennistä on ollut tuettua, minkä on tehnyt mahdolliseksi euron heikkous. Sitoumusrajojen puitteissa pysyminen sallii markkinavuonna 2009/2010 sianlihan tuetun viennin osuudeksi EU-25 -skenaariossa 35 %, kun EU-15 -skenaariossa tuetun viennin osuus voi olla enintään 25 %. Mikäli ennuste tuotannon alenemisesta KIE-maissa toteutuu, prosenttiosuus voi olla selvästi korkeampi. Heikon euron aikana tukea ei tarvittu, koska euroina laskettu maailmanmarkkinahinta oli korkea, mutta jos euro vahvistuu tai jos maailmanmarkkinahinta muutoin laskee, EU voi olla vaikeuksissa sitoumusten osalta.

Siipikarjanlihaa viedään huomattavia määriä niin EU:sta kuin KIE-maistakin. Vientitukisopimuksien näkökulmasta integraatio ei vaikeuta tilannetta, vaan pittemällä aikavälillä jopa helpottaa sitä, sillä mallilaskelmien mukaan tuotanto alenee KIE-maissa noin neljänneksen. Vientitukikiintiöt edellyttävät kuitenkin, että yli puolet viedään ilman tukea. Näin on tapahtunut ennenkin. Hinta joustaa alaspäin, jos tukea ei ole saatavissa. Markkinavuonna 2009/2010 tuetun viennin osuus siipikarjanlihan kokonaisvientitarpeesta voi olla enintään 20 % EU-15:ssä ja 30 % EU-25:ssä ilman pitkän aikavälin integraatiovaikutusta.

Maito

Maitotuotteet on jaettu pääsääntöisesti kahteen tuoteryhmään: maitojauheeseen ja muihin maitotuotteisiin. Tšekin tasavallalla maitojauhe on sekä omana tuoteryhmänään että osana muiden maitotuotteiden tuoteryhmää. Unkarilla on vain maitotuotteet -tuoteryhmä. Puolalla maitojauheet -tuoteryhmä pitää sisällään myös jogurtin ja heran, mutta muille maitotuotteille ei ole omaa tuoteryhmää. Romaniassa ja Bulgariassa ei ole sitoumuksia maitojauheelle. Romaniassa on kuitenkin erikseen tuoteryhmät juustolle ja voille.

KIE-maiden vientitukisitoumukset on asetettu yleisesti ottaen melko korkeiksi. Maitotuotteiden osalta kokonaisvientituki on ylittänyt silti tukisitoumusrajan Puolassa maitojauheen osalta ja Tšekin tasavallassa sekä Slovakiassa muiden maitotuotteiden osalta. Maitojauheen vientitukia on maksettu yli sitoumusrajan

Taulukko 4.3. EU:n ja KIE-maiden sitoumukset vientitukien rajoittamiseksi vuonna 2004.

Sitoumus vuonna 2004 (000 tonnia)		
	EU-15	KIE-10
Maitojauhe	272,5	118,9
*Muut maitotuotteet	1678,7	108,8
Sitoumus vuonna 2004 (milj. euroa)		
	EU-15	KIE-10
Maitojauhe	275,8	48,3
*Muut maitotuotteet	1987,2	48,9

* EU:n muiden maitotuotteiden kategoriaan on lisätty voi ja juusto. KIE-maiden kohdalla Romanian muut maitotuotteet koostuvat voista sekä juustosta, ja Bulgarian muut maitotuotteet = juusto.

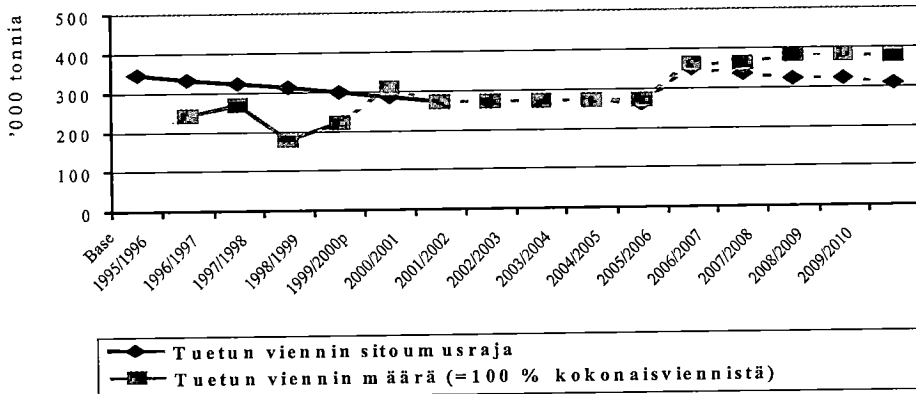
Lähde: WTO 2000.

kiintiön siirtoa käyttäen Unkarissa ja Puolassa vuonna 1999 sekä Slovakiassa muiden maitotuotteiden osalta vuosina 1998-1999.

Vientitukisitoumukset ovat useimpien maitotuotteiden kohdalla riittäviä laajentumisen jälkeenkin. Maidontuotannon ylijäämät purkautuvat kuitenkin helposti maitojauheeseen, sillä se on varastoitavissa ja sille löytyy hyvin vientimarkkinoita. Siten maitojauheylijäämän viennin tukeminen vaikeutuisi laajentuneessa unionissa.³ Vuonna 2009/2010 laajentuneen unionin (EU-25) tulisi laskea maitojauheen tuetun viennin osuus 80 %:iin, jotta määräsitoumusten rajoissa pysyttäisiin (kuvio 4.1). Ilman laajentumista unionin (EU-15) tilanne olisi hieman helpompi, sillä tuettua vientiä tulisi laskea 85 %:iin määräsitoumusten vuoksi. Toisin sanoen maitojauheen kohdalla uusien jäsenmaiden vientitukisitoumukset eivät riitä kattamaan nettovientitarpeen lisäystä.

KIE-maissa on halukkuutta ja potentiaalia maidontuotannon nostamiseksi, mutta tuotantokiintiöt tulevat luultavasti rajoittamaan tuotantoa ja estämään mahdollisten tuotantotukien kannustaman tuotannonkasvun. WTO:n vientitukisitoumukset riittänevät kattamaan ennustetun nettovientitarpeen maitotuotteissa, vaikka koko vienti tapahtuisikin integraatiosta lähtien tuettuna. Vientitukisitoumusten tuoteryhmät ja niiden yhteensovittaminen EU:n tuoteryhmien kanssa voivat kuitenkin tuottaa yllätyksiä. Paljon riippuukin siitä, mille tuotteille muiden maitotuotteiden kategorian vientitukikiintiöt tullaan jakamaan.

³ Vuonna 2008 kaikkien kymmenen KIE-maan yhteenlaskettu nettovientitarpeen lisäys rasvatomalle maitojauheelle on 109 000 tonnia, ja vientitukisitoumus 102 300 tonnia.

Kuvio 4.1. Rasvattoman maitojauheen määrällinen vientitukisitoumus ja arvio tuetun vientimäärän kehityksestä (EU-25) markkinavuosina 1995/96-2007/08, 1 000 tonnia (uuden WTO-sitoumuksen oletetaan alkavan markkinavuodesta 2004/2005) (Huan-Niemi ja Niemi 2001).

Vilja

KIE-maat lisäävät EU:n peltoalaa 50 %:lla. Tuotantopotentiaali kasvaa siis huomattavasti, varsinkin kun hehtaarisadot ovat Unkaria lukuun ottamatta huomattavasti alempia kuin EU:ssa. Viljaan kohdistuu siten paljon huomiota EU:n laajentuessa. Viljan vientimaita ovat Unkari, Puola, Slovakia ja Romania. Näistä Puola ei ole kuitenkaan tehnyt viljaa koskevaa vientitukisitoumusta.

Unkari on eritellyt viljatuotteensa kolmeen tuoteryhmään: vehnään, maissiin ja muihin viljatuotteisiin. Muilla KIE-mailla kaikki viljatuotteet kuuluvat samaan tuoteryhmään. Slovakiassa ja Tšekin tasavallalla siihen kuuluvat jopa leivonnaiset.

KIE-maista vain Unkari on säännöllisesti tukenut viljan vientiä. Slovakia ja Romania ovat myös käyttäneet vientitukea, mutta harvemmin ja sitoumusrajoja ylittämättä. Unkari on ylittänyt usein rahamääräisen sitoumuksensa, mutta myös määrällisen sitoumuksen rajoissa pysyminen on tuottanut vaikeuksia varsinkin maissin osalta. Vuonna 1998 Unkari maksoi viljan vientitukea määrälle, joka ylitti viidenneksellä nykyisen sitoumusrajan. Muutosluvan voimaantumisen jälkeen Unkari on pysynyt vehnän tukemisessa uuden sitoumuksensa rajoissa. Kaiken kaikkiaan KIE-maat tukevat vientiään huomattavasti vähemmän kuin WTO-rajoitteet sallisivat.

Toepfer International (Agra Europe 2000) on arvioinut, että ensimmäisten KIE-maiden liittyminen unioniin vähentää huomattavasti WTO-sopimuksen vientitukikiintiöitä EU:n osalta. Laskelman mukaan EU:n mahdollisuus viedä

Taulukko 4.4. EU:n ja KIE-maiden viljan vientitukisitoumukset vuodelle 2004, 1 000 tonnia.

Vilja	Sitoumusraja 2004 (1000 t)
EU	25281,2
Tšekin tasavalta	65,5
Unkari	1320,8
Slovakia	109
Romania	306
KIE-5 yht.	1801,3
EU+KIE-5 yht.	27082,5

Lähde: WTO 2000.

viljaa vientituen avulla vähenisi noin 2 milj. tonnia eli noin 10 % nykyisestä tasosta. Tähän vähenemiseen vaikuttaa jo vuonna 1995 edellisen laajentumisen yhteydessä käytetty nettoutusjärjestelmä (netting-out process). Nettoutuksessa EU:n ja uusien jäsenmaiden yhteenlasketuista vientitukisitoumuksista vähennetään niiden keskinäisessä kaupassa käytetyt tuet.

MTT Taloustutkimus (Huan-Niemi ja Niemi 2001) on kuitenkin arvioinut, ettei laajentuminen lisää EU:n vaikeuksia noudattaa viljan vientitukisitoumuksia. Sekä laajentumisskenaariossa (EU-25) että EU-15 -skenaariossa vehnän tuetun viennin osuus kokonaisviennistä voi olla enintään 55 % ja rehuviljan kohdalla vastaavasti 65 %. MTT olettaa ns. nolla-nolla -sopimusten takaavan, ettei laajentuminen vähennä EU:n vientitukikiintiöitä tulevalla WTO-kierroksella. On kuitenkin huomioitava, että hakijamaille mahdollisesti myönnettävillä suorilla tuilla ja perusalakiintiön suuruudella saattaa olla suuri vaikutus viljan tarjontaan.

Sokeri

KIE-maista Puolalla, Tšekin tasavallalla, Unkarilla, Slovakialla ja Romanialla on vientitukisitoumuksia sokerille. Yhteensä sitoumuksia on 296 tuhannelle tonnille vuonna 2004. Romanian sitoumus on kaikkein suurin, 151 tuhatta tonnia, vaikka se on alituotantomaa. Rahamääräinen vientitukisitoumus sokerille on KIE-maissa 39,8 miljoonaa euroa vuonna 2004. Puolan, joka on tehnyt sitoumuksensa dollareina, osuus rahamääräisestä sitoumuksesta on 36,2 miljoonaa euroa.

Puola on ainoana KIE-maana tukenut säännöllisesti sokerin vientiä. Se on käyttänyt vuodelta 1995 peräisin olevaa roll overia vuosina 1996-1998. Vuonna 1999 tuki pysytteli melko tarkasti sitoumusrajalla. Unkari on ylittänyt määrällisen sitoumuksensa 1995. Tšekin tasavalta ei ole tukenut sokerin vientiä lain-

Taulukko 4.5. EU:n ja KIE-maiden sitoumukset sokerin vientitukien rajoittamiseksi vuonna 2004.

Sitoumus vuonna 2004 (000 tonnia)		
	EU-15	KIE-10
Sokeri	1273,5	296,3
Sitoumus vuonna 2004 (milj. euroa)		
	EU-15	KIE-10
Sokeri	499,1	39,8

Lähde: WTO 2000.

kaan. Hakijamaiden liittyessä EU:n jäseniksi oletetaan viennin muuttuvan yhä tuetummaksi, koska tuottajahinnan ja maailmanmarkkinahinnan välinen ero edelleen kasvaa.

Luxemburg-ryhmän liittyminen unioniin aiheuttaa EU:n tuetulle sokerin viennille lisäongelmia, koska laajentumisesta koituva nettovientitarpeen lisäys on vientikiintiön kasvua suurempi. Erityisesti Puola tuo suuren määrän nettovientitarpeen lisäystä mukanaan. Helsinki-ryhmän liittyminen unioniin puolestaan parantaa tilannetta, sillä vientitukikiintiö lisääntyy huomattavasti. Varsinkin Bulgaria ja Romania lisäävät vientitukisitoumuskiintiötä, vaikka ne ovat sokerin nettotuojia.

4.2. Markkinoillepääsyyn liittyvät sitoumukset

WTO:n jäsenmaat ovat sitoutuneet alentamaan tuontitariffejaan keskimäärin 36 % perusperiodin 1986-88 tasosta vuosien 1995-2000 välisenä aikana siten, että nimikekohtainen vähimmäisalennus kyseisenä aikana on 15 %. Kehitysmaastatuksella olevat maat ovat sitoutuneet keskimäärin 24 %:n tariffienalennukseen vuoteen 2004 mennessä.

Laajentumisen toteutuessa *vanhat tariffisopimukset tulevat poistumaan ja tilalle astuvat EU:n tariffit*. Jos jonkin hakijamaan tulli liittymisen yhteydessä nousee WTO-jäsenmaihin verrattuna, tulisi unionin korvata näiden menetys laskemalla yhteistä tulliaan tai avaamalla kärsimään joutuneille maille tariffikiintiöitä. Unionin yhteinen ulkotulli muuttuu laajentumisen johdosta vain mahdollisten kolmansille maille annettavien kompensatioiden kautta.

Useimpien KIE-maiden enimmäistullit monilla tuotteilla ovat alle EU:n enimmäistullitason. Puolan, Romanian ja Unkarin sitoumustasot ovat kuitenkin lähellä EU-tasoa. Näin ollen EU:n ei tarvitse neuvotella hyvitysjärjestelyistä näiden kolmen suuren maatalousmaan osalta (väkiluvultaan ja maatalouden koolla mitaten yli 2/3 hakijamaista). Sen sijaan Baltian maiden osalta on erittäin todennäköistä, että EU joutuu neuvottelemaan hyvitysjärjestelyistä. Mahdollisesti myös Tšekin tasavallan, Slovakian, Unkarin ja Slovenian osalta hyvitys-

järjestelyt saattavat olla tarpeen. Kokonaisvaltaisesti tarkasteluna voidaan enustaa hyvitysjärjestelyjen olevan EU:n mittakaavassa melko vähäisiä.

KIE-maat ovat EU:n tavoin sitoutuneet WTO-sopimuksissaan turvaamaan muille jäsenmaille *vähimmäispääsyn markkinoilleen tariffikiintiöiden turvin. Näiden kiintiöiden tulee olla vähintään 5 % kotimaisesta kulutuksesta* (perusperiodin 1986-88 mukaan laskettuna) vuonna 2000. Kiintiöiden määrittely ja kattavuus on hyvin vaihtelevaa. Useiden EU:n tariffikiintiöiden vähimmäispääsy on täyttynyt KIE-maiden tuonnista, joten niiden liittyminen EU:n jäseneksi avaa väistämättömästi osan markkinoista kolmansille maille. Siten tullien alennusten sijasta korvauksia voidaan myöntää myös tariffikiintiötä lisäämällä. Myönnytysten määrä ei kuitenkaan tulle olemaan merkittävä.

4.3. Sisäistä tukea koskevat sitoumukset (AMS)

Sisäistä tukea (AMS, aggregate measure of support) koskevat sopimukset tulee myös ottaa huomioon KIE-maiden integraatiossa. Kunkin WTO-jäsenmaan tulee alentaa sisäistä tukea 20 % vuodesta 1995 vuoteen 2000. Sisäistä tukea on periaatteessa kaikki maatalouteen kohdistuva tuki, joka muodostuu markkinatuesta eli kotimaisen ja maailmanmarkkinahinnan välisestä erosta ja julkisen vallan maksamasta tuesta. Viimeksi mainittua ovat mm. hintatuki, suora tuki, investointituki jne. Jotta Uruguay-kierroksen neuvottelut olisi voitu päättää, USA ja EU sopivat sisäisen tuen jakamisesta kolmeen laatikkoon; vihreään, keltaiseen ja siniseen laatikkoon. Vihreään laatikkoon kuuluvat sellaiset tuet, jotka eivät ole lainkaan sidottu tuotannon määrään. Niitä ovat mm. tutkimus ja neuvonta. Niiden ei katsota lainkaan vääristävän maataloustuotteiden kansainvälistä kauppaa. Siniseen laatikkoon kuuluvat suorat tuet, joiden EU katsoo olevan suhteellisen neutraaleja kansainvälistä kauppaa ajatellen. Keltaiseen laatikkoon jäävät muut tuet, esim. hintatuki, jotka selvästi vääristävät kansainvälistä kauppaa ja joista halutaan päästä kokonaan eroon.

WTO-sopimuksen mukaan AMS-tukea ovat sinisen ja keltaisen laatikon tuet, ja sen mukaan on määritetty 20 %:n alentamisvelvoite eli raja, jota AMS ei saa ylittää. AMS:iin ei siis kuulu vihreä tuki. Näin määritetty AMS-tuki oli kuitenkin EU:lle vielä vaikea ja näytti, että EU ei pysty sitä toteuttamaan. Niinpä ongelma ratkaistiin USA:n ja EU:n kesken ns. Blair House -sopimuksessa siten, että monitorointikaudella vuoden 2003 loppuun saakka sininen tuki ei kuulu AMS:iin. AMS-sitoumusta seurataan vain keltaisen laatikon tuen perusteella, eli sen tulee pysyä koko AMS:in määrittämän rajan puitteissa. Tämän sopimuksen tekee mahdolliseksi ns. peace clause. Sen mukaan sinisen laatikon tukia ei riitauteta WTO:ssa ennen vuoden 2003 loppua. Tämän takia haluttaisiin myös uudet neuvottelut päättää vuoden 2003 loppuun mennessä. Oleellinen seikka on USA:n pyrkimys poistaa sininen laatikko. Kuten jäljempänä käy ilmi, sinisen laatikon sisällyttäminen alennusvelvoitteen piiriin on ongelmallinen EU:lle itä-

laajentumisen yhteydessä, mikäli EU maksaisi yhteisen maatalouspolitiikan mukaiset suorat tuet KIE-maille täysimääräisinä. EU:n suorat tuet kasvattavat sinisen laatikon tukien määrää tuntuvasti. Varsinaisen WTO-sopimuksen mukaan AMS-velvoitteen piiriin kuuluvat sekä keltainen että sininen tuki. EU pyrkii tulevissa WTO-neuvotteluissa puolustamaan käytännössä olevaa AMS-tulkin-taa.

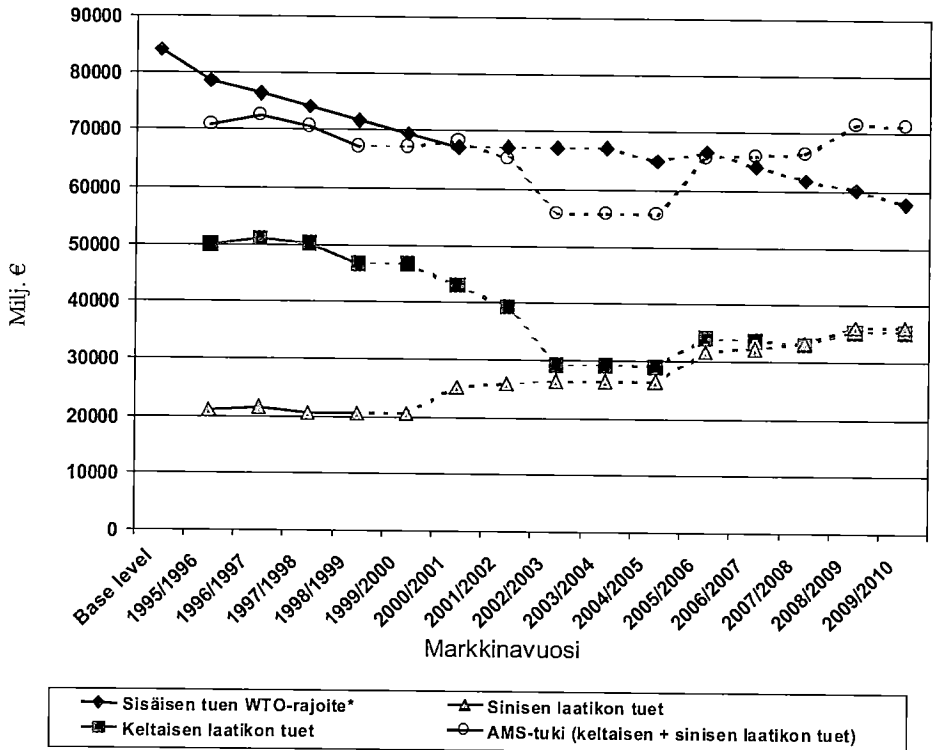
KIE-maista Romania ei ole tehnyt sisäistä tukea koskevia sitoumuksia. Bulgaria ja Slovenia ovat tehneet sitoumuksensa ecuina ja Puola dollareina. Muiden sitoumukset on tehty kansallisessa valuutassa. Inflaatio on alentanut kansalliseen valuuttaan tehtyjä sitoumuksia eniten Unkarin kohdalla. Tšekin ja Slovakian sitoumukset vastaavat paremmin alkuperäistä arvoaan, vaikka myös ne ovat alentuneet. Puola, joka on tehnyt sitoumuksensa dollareina, on saanut jo muutenkin reiluiksi neuvottelemiinsa sitoumuksiin lisävaraa dollarin vahvistuttua euroon nähden. KIE-maiden sitoumukset ovat tuotannon arvoon nähden matalammat kuin EU:n, vain Puolan sitoumukset yltävät lähelle EU-tasoa.

Hakijamaiden sisäistä tukea koskevat sitoumukset tultaneen yhdistämään unionin sitoumuksiin. Yhdistäminen tapahtuisi edellisen laajentumisprosessin tavoin laskemalla sitoumukset yhteen. KIE-maiden sisäiseen tukeen liittyvät sitoumukset ylittävät selvästi keltaisen tuen arvon. Hintataso tulee kuitenkin nousemaan hakijamaissa laajentumisen seurauksena, ja uusien jäsenmaiden unionille aiheuttama keltaisen tuen lisäys ylittäisi niiden tuoman sitoumusten kasvun.

Kuviossa 4.2 on verrattu EU:n sisäisen tuen tasoa WTO-rajoitteeseen. Luxemburg-ryhmän maiden oletetaan liittyvän unioniin markkinavuonna 2005/06 (EU-20) ja Helsinki-ryhmän maiden vastaavasti markkinavuonna 2008/09 (EU-25). Oletuksena on, että EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa sovelletaan myös uusiin jäsenmaihiin eli markkinatukijärjestelmä ja maatalouden suorat tuet ovat yhdenmukaiset. Sisäisen tuen (AMS) kohdalla unionin laajentuminen EU-25:een ei tule aiheuttamaan ongelmia, jos velvoitetta seurataan vain keltaisen laatikon perusteella.

EU:lla ei ole tähän asti ollut ongelmia AMS-sitoumuksiensa kanssa eikä ongelmia tule jatkossakaan laajentuneessa EU:ssa, mikäli sinisen laatikon tuet eivät kuulu alennusvelvoitteen piiriin. Muutamien hakijamaiden alhaisempi tukitaso ja tiukat alennusvelvoitteet vaikeuttavat EU:n asemaa, jos sinisen laatikon tuet siirretään alennusvelvoitteen alaisiksi.

EU:n kannalta on tärkeää se, miten hyvin onnistutaan parhaillaan käynnissä olevissa WTO:n maatalousneuvotteluissa sinisen laatikon olemassaolon puolustamisessa ja vihreän laatikon tukien kriteereiden mahdollisessa uudelleen määrittelyssä.

* Uuden sitoumuksen oletetaan alkavan markkinavuodesta 2004/2005. Sisäisen tuen sitoumuksen odotetaan alenevan 20 % markkinavuodesta 2004/2005 markkinavuoteen 2009/2010.

Kuvio 4.2. Sisäisen tuen WTO-rajoite ja arvio eri tukien kehityksestä laajentuneessa EU:ssa markkinavuosina 1995/96-2007/08, milj. euroa (Huan-Niemi ja Niemi 2001).

5. Yhteenveto ja johtopäätökset

Euroopan unioni tulee laajentumaan lähivuosina kahdellatoista uudella jäsenvaltiolla, joista kymmenen on Keski- ja Itä-Euroopan maita (KIE-maita). Edelleen on avoinna milloin ja miten itälaajentuminen toteutuu, kuten myös se, mitkä hakijamaat liittyvät ensimmäisinä unioniin. Göteborgissa kesäkuussa 2001 pidetyn huippukokouksen päätöksen mukaan ensimmäisten KIE-maiden tulisi olla EU:n jäseniä jo vuoden 2004 alusta alkaen. KIE-maista myös Romania ja Bulgaria ovat edelleen ehdokasmaita, mutta niiden ei katsota täyttävän edellytyksiä liittyä unionin jäseneksi vielä vuonna 2004.

Toisin kuin vuonna 1995, jolloin Suomi, Ruotsi ja Itävalta liittyivät unionin jäseneksi, jäsenkandidaattimaat ovat kehitystasoltaan hyvin eri tasolla kuin nykyiset unionin jäsenmaat. Hakijamaiden ja unionin nykyisten jäsenmaiden välillä on huomattavia eroja myös maa- ja elintarviketalouden tuottavuudessa ja merkityksessä kansantaloudelle sekä tuotteiden laadussa. Kyseiset erot vaikeuttavat sisämarkkinoiden laajentamista ja kauppapolitiikan yhdenmukaistamista. Laajentumisen suurimmat maatalouspoliittiset ongelmat liittyvät suoriin tukiin, tuotantokiintiöihin ja sisämarkkinoiden toimintaan. Sekä Luxemburgin että Berliinin huippukokoukset painottivat laajentumisen edellyttävän yhteisen maatalouspolitiikan uudistamista.

Laajentumisprosessin perustan muodostaa *acquis communautaire* eli EU:n perussopimukset ja muu lainsäädäntö. Hakijamaiden on hyväksyttävä *acquis*´n sisällään pitämät säännöt ja ehdot täydellisesti, jotta unionin jäsenyys voisi toteutua. Komissio on ilmoittanut, että hakijamaiden maataloussektoreille on tarpeen myöntää siirtymäkausi, jonka aikana hakijamaiden maatalous integroitaisiin asteittain EU:n markkinajärjestelmiin. Hakijamaat tavoittelevatkin yleensä pitkiä siirtymäaikoja mm. maidon- ja lihanjalostuslaitosten yhteisömääräyksille, sillä laatu- ja hygieniataso ei vastaa unionin kriteereitä. Toisaalta unioni pyrkii nopeuttamaan jäsenyyttä hakeneiden maiden maatalouspolitiikan ja maatalouden rakenteen uudistusta mm. maatalouden ja maaseudun kehittämiseen suunnatun erityisen liittymisohjelman (SAPARD) avulla.

5.1. Tuet

Liittymisneuvottelujen eräs keskeinen asia on kysymys yhteisen maatalouspolitiikan mukaisesta suorien tukien maksamisesta hakijamaille. MTT Taloustutkimuksen tekemän arvion mukaan suorien tukien maksusta aiheutuisi keskimäärin noin 7,2 mrd. euron vuosikustannukset vuosien 2004-2007 välisenä aikana, mikäli hakijamaille maksettaisiin täydet suorat tuet. Berliinin rahoituskehityksessä maataloudelle varatuista määrärahoista hakijamaiden suorat tuet olisivat noin viidennes. Unionin yhteisen maatalouspolitiikan mukaisia suoraa tukia ovat pelto-

kasvien hehtaaritukipalkkio, CAP-eläintuki (sonnipalkkio, emolehmäpalkkio ja teurastuspalkkio, uuhipalkkio) ja maidontuotannon tukipalkkio.

Tukien täysimääräinen soveltaminen uusiin jäsenmaihin hinnanalennusten kompensationsa ei ole todennäköistä ainakaan jäsenyyden alkuvaiheessa. EU:n komissio katsoi jo Agenda 2000 -esitystä muodostaessaan, että hakijamaat eivät suoria tukia tarvitse, koska niiden tuottajahinnat nousevat jäsenyyden johdosta. Tietyn siirtymäajan jälkeen tukien maksua uusille jäsenmaille ei kuitenkaan liene mahdollista evätä, mikäli nykyisen linjan mukainen maatalouspolitiikka jatkuu myös tulevaisuudessa. Tämä siksi, että erilaisen maatalouspolitiikan soveltaminen eri jäsenvaltioihin sotisi EU:n perusarvoja vastaan. Vaikka suorien tukien katsotaankin olevan suhteellisen neutraaleja tuotantoon nähden, niiden vaikutus lienee kuitenkin tosiasiasa tuotantoa lisäävä. Suorat tuet tulevat todennäköisesti lykkäämään tuotannosta luopumista.

EU:n komissio (EC 2002) julkisti tammikuussa 2002 esityksen, jonka mukaan uudet jäsenmaat pääsisivät täysimääräisesti mukaan unionin yhteiseen maatalouspolitiikkaan kymmenen vuoden siirtymäajan jälkeen. Komissio perustelee ehdotustaan sillä, että suorien tukien liian nopea käyttöönotto ehdokasmaissa johtaisi rakennemuutoksen hidastumiseen tai jopa loppumiseen. Tämä puolestaan loisi alhaisen tuottavuus- ja vaatimustason sekä piilotyöttömyyden noidankehän. Lisäksi olisi odotettavissa, että suorien tukien mahdollistama tietyn ammattiryhmän varallisuustason kohoaminen aiheuttaisi riskin huomattavien tuloerojen ja yhteiskunnallisten vääristymien syntymisestä. Arvioidulla liittymishetkellä, vuonna 2004, uusien jäsenmaiden maanviljelijöille maksettaisiin suoraa tukea 25 % nykyisten jäsenmaiden tukitasosta, ja tuen prosenttimäärä tulisi kohoamaan asteittain täyteen tasoonsa vuonna 2013.

EU:n talousarvion mukaan vuonna 2004 kymmenestä uudesta jäsenvaltiosta (8 KIE-maata, Kypros ja Malta) koituisi maatalousmenoja asteittaisen suorien tukien maksun osalta 1,17 mrd. euroa. MTT Taloustutkimuksen tekemä arvio antaa hyvin samankaltaisen tuloksen. Ilman Romaniaa ja Bulgariaa MTT Taloustutkimuksen arvio suorien tukien budjettikustannuksista vuodelle 2004 on 1,21 mrd. euroa.

Ongelmien minimoimiseksi ja valvonnan helpottamiseksi komissio ehdottaa, että uudet jäsenmaat soveltaisivat suorien tukien maksussa väliaikaista ja vapaaehtoista ns. yksinkertaistettua järjestelmää. Yksinkertaistetussa järjestelmässä suoria tukia voidaan myöntää hehtaarikohtaisena pinta-alatukena, jota ei ole sidottu tuotantoon. Yksinkertaistettua järjestelmää sovellettaisiin kolme vuotta, ja sitä voitaisiin jatkaa kahdesti vuoden kerrallaan. Komissio ehdottaa edelleen, että tuotantokiintiöt määräytyisivät viimeisimpien käytettävissä olevien viitejaksojen eli vuosien 1995-1999 perusteella. Maitokiintiöiden kohdalla komissio kuitenkin kannattaa vuosien 1997-1999 tuotantolukujen soveltamista.

Komission esitys liittymisehdoista on saanut hakijamaissa odotetusti melko kielteisen vastaanoton. Erityisesti ensimmäisenä jäsenyyvuonna maksettavaa

25 prosentin osuutta CAP-tuesta ja maataloustuen nousemista täyteen tasoonsa vasta kymmenen vuoden siirtymäajan jälkeen on kritisoitu. Tukiehdotus koetaan kilpailua vääristäväksi muihin unionin jäsenmaihiin nähden. Myös tuotanto-kiintiöiden, viljelyn perusalan ja viitesadon määräytymistä komission tarjouksessa 1990-luvun lopun tuotantovuosilta pidetään epäoikeudenmukaisena. KIE-maiden vaatimukset suorien tukien perustaksi pohjautuvat yleensä 1990-luvun alun suuriin tuotantolukuihin, joten erityisesti viitesadossa erot EU:n tarjouksen ja hakijamaiden vaatimusten välillä ovat huomattavan suuret. Hakijamaat perustelevat vaatimuksiaan mm. tuotannon suurella kasvupotentiaalilla.

Puolan mukaan komission pelko tulovääristymistä maataloussektorin ja muiden tuotantosektoreiden välillä on turhaa, sillä Puolan maatilat ovat keskimäärin 8 hehtaarin suuruisia ja vain 50 hehtaarista ylöspäin olevien tilojen voidaan odottaa saavan muita sektoreita enemmän hyötyä tukien maksusta. Hakijamaiden keskuudessa on saanut lisääntyvää kannatusta Slovakian kompromissiehdotus tukien maksutavasta. Ehdotuksen mukaan asteittainen suorien tukien maksu nousisi täyteen tasoonsa kolmessa vuodessa eli vuonna 2006, jolloin EU:n nykyinen rahoituskehys umpeutuu (Agra Europe 2002).

5.2. Hintataso, tuotanto ja kulutus

Hakijamaiden *tuottajahintataso* on keskimäärin EU:n tasoa alempi. Eri tuotteiden ja eri hakijamaiden kohdalla hintaero EU:n tuottajahintoihin vaihtelee kuitenkin huomattavasti. Agenda 2000:n johdosta ja hakijamaiden EU-maita nopeaman inflaation vuoksi hintaero on supistumassa edelleen. Eräissä tapauksissa ollaan EU:n tasolla tai lähellä sitä. Sloveniassa hintataso on jo ylittänyt unionin keskimääräiset hinnat lähes kaikissa maatalouden tuoteryhmissä. Usein hakijamaiden alhaisemmat hinnat ovat merkki heikommasta laadusta, joten ne eivät siten ole täysin vertailukelpoisia EU:n hintoihin. Esimerkiksi KIE-maiden maidontuotannosta vain noin puolet täyttää EU:n vaatimustason. Unionin tasoa edullisemmat työvoimakustannukset ja viljelysmaan halvemmat osto- ja vuokrahinnat selittävät osaltaan KIE-maiden alhaista tuottajahintatasoa.

EU-jäsenyys johtaa hakijamaiden elintarvikemarkkinoiden hintatason nousuun yhteisen rajasuojan sekä interventio- ja vientitukimekanismien vaikutuksesta. Aikaisemmat integraatiot osoittavat kuitenkin, etteivät tuottajahinnat nouse EU:n tasolle aivan heti. Esim. Kreikan hintataso oli huomattavasti EU:n hintatasoa alempi ennen sen jäsenyyttä, mutta hintojen nousuvauhti ei juuri muuttunut ja kesti useita vuosia, ennen kuin hintataso lähestyi EU:n keskimääräistä tasoa. Jäsenmaiden sisäinen hintataso määräytyy usein maan oman kysyntä-tarjontatilanteen mukaan, kuten on nähty Suomessa kananmunien kohdalla.

Maataloustuotanto on hakijamaissa yleensä selvästi talousreformia edeltänyttä aikaa alemmalla tasolla. Tuottavuus on edelleen hyvin matala. Hehtaarisadot ovat paljon EU:n tason alapuolella lannoitteiden vähäisen käytön takia. Leh-

mien keskituotokset ovat myös pienemmät kuin EU:ssa jalostuksen ja ruokinnan puutteiden takia. Sen perusteella voi ennustaa, että tuotanto kasvaa huomattavasti integraation tuoman hintojen ja tukien nousun takia.

On kuitenkin tekijöitä, jotka puhuvat tätä ennustetta vastaan. Maatalouden rakennemuutos on kesken, sillä yhteismarkkinoilla kilpailukyvyttömiä pienviljelmien määrä on vielä liian suuri, investointeihin ei ole riittävästi resursseja ja tuottavuus kasvaa hitaasti. Lisäksi EU:n tarjonnanrajoituskeinot (maitokiintiöt, pakollinen kesannointi) pitänevät huolen siitä, että suuria muutoksia tarjonnassa ei pääse syntymään. Viljantuotannon ennustetaan kuitenkin kasvavan satotason nousun takia. Maidontuotannon odotetaan myös kasvavan, elleivät kiintiöt estä sitä, sillä tuottajahinta on vielä selvästi alle EU:n tason ja tulee laajentumisen seurauksena todennäköisesti nousemaan huomattavasti.

Keskimääräinen alhainen tuottavuus on seurausta maatalouden rakenteesta. Kun heikommat tuotantoyksiköt tulevaisuudessa luopuvat toiminnasta, tulee keskimääräinen tuottavuus kasvamaan, vaikka tilakohtaisesti muutosta ei tapahdusikaan. Keskimääräiset tuotantoluvut voivat siten johtaa harhaan.

Integraation vaikutusta KIE-maiden *kulutukseen* on vaikea arvioida. Vaikutus riippuu siitä, miten kuluttajahinnat muuttuvat ja miten nopeaa on tulojen kasvu. Yleensä on ennustettu, että tuottajahintojen noususta seuraa myös voimakas kuluttajahintojen nousu, minkä takia elintarvikkeiden kulutus tulee laskemaan. Kulutus on kuitenkin jo reagoinut voimakkaasti 1990-luvulla talousuudistukseen, joten uutta suurta muutosta tuskin enää tapahtuu. Tuottajahintojen muutos ei ehkä olekaan enää kovin suuri tai se ei tapahdu kovin nopeasti, eikä kuluttajainnoissakaan siten tapahdu kovin suuria muutoksia. Maakohtaisia eroja tietenkin on. Kaupan ja jalostuksen tuottavuus nousee myös, joten hintamarginaalit eivät välttämättä kasva ainakaan heti laajentumisen jälkeen. Integraation katsotaan yleensä edistävän uusien jäsenmaiden taloudellista kasvua ja siten myötävaikuttavan kulutuksen kasvuun. Kuluttajien ostovoiman odotetaan pitkällä aikavälillä nousevan nopeammin kuin elintarvikkeiden hintojen.

Lyhyellä aikavälillä tuotanto kasvaneekin nopeammin kuin kulutus, joten on odotettavissa, että hakijamaiden vienti tulee kasvamaan. Siten uudet jäsenmaat tuovat oman lisänsä EU:n vientiylijäämien vaivaamiin yhteismarkkinoihin. Tarjontavaikutuksen merkitys lisääntyy edelleen, mikäli jäsenkandidaattimaiden maataloustuottajille maksetaan nykyisen maatalouspolitiikan mukaiset suorat tuet, sillä silloin maatalouden harjoittamisen edellytykset paranevat.

Maitomarkkinat

Maidontuotanto on sekä EU:ssa että KIE-maissa sidoksissa paikallisiin markkinoihin, sillä tuoretuotteiden kuljetusta kauemmaksi on vaikea tehdä kannattavasti. Tuoretuotteiden osuus maitotuotteiden kulutuksesta on merkittävä, joten vienti muodostuu lähinnä maitojauheesta, voista ja juustosta. Puola, Liettua ja

Taulukko 5.1. Maidontuotanto ja kulutus (milj. tonnia) KIE-maissa ja EU:ssa keskimäärin vuosina 1997-2000 sekä arvio vuoden 2008 tasosta ilman integraatiota. Münchin (2000) ennuste integraatiovaikutuksesta tuotantoon olettaa laajentumisen toteutuvan vuonna 2002.

Maidontuotanto	1997- 2000			2008e			**Integraatiovaikutus tuotantoon
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	28.2	25.9	2.3	26.3	25.3	1.0	3.1 %
EU-15	121.2	112,1*	9.1	120.6	109,5*	11.1	

* EU:n toteutunut kulutus vuodelta 1997 ja kulutusarvio vuodelle 2003.

**Integraatiovaikutus tuotantoon on ennustettu KIE-5-maille, mutta vaikutus voidaan olettaa samankaltaiseksi myös KIE-10 -maille. Integraatiovaikutusennusteen taustaoletukset on selitetty liitteessä 1.

e arvio

Lähde: EC 1998, EC 2000, EC 2001b, Münch 2000.

Tšekin tasavalta ovat hakijamaiden tärkeimmät maidon ja maitotuotteiden tuottajamaat. Laatu- ja hygieniataso ovat KIE-maiden maidontuotannon vaikeimmat ongelmat yhdessä maitosektorin rakennejärjestelyjen keskeneräisyyden kanssa. Puola tuottaa hieman alle puolet KIE-maiden maidosta ja maitotuotteista. Vuonna 2000 Puolan maidon tuotannosta vain 40 % oli EU:n laatu- ja hygieniavaatimusten mukaista. Jäsenyyden toteutumisen jälkeen unionin kriteerejä täyttämätöntä maitoa ei voi kaupata muissa jäsenmaissa, eikä viedä kolmansiin maihin.

Komission ennusteiden mukaan KIE-maiden tuotanto ja kulutus lähenevät toisiaan niin, että ylijäämät jopa hieman pienevät tulevina vuosina (taulukko 5.1). Varsinaisen integraation vaikutus riippuu kokonaan siitä, mille tasolle uusien jäsenmaiden kiintiöt asetetaan. Hakijamaiden tuotantokiintiötoiveet ovat keskimäärin yli neljänneksen korkeammat kuin vuoden 1999 tuotantotaso, mutta näin suuria kiintiöitä hakijamaat tuskin saavat. Yleisesti oletetaan, että kiintiöt määrätään 1990-luvun lopun tason mukaisiksi, mikä estäisi tuotannon kasvun lähes kokonaan. Kvantitatiivisten mallien tulokset tukevat tätä päätelmää. Tämä onkin välttämätöntä, jotta EU kykenee pysymään kansainvälisten vientisituumustensa rajoissa.

Lihamarkkinat

Naudanlihantuotanto liittyy hyvin läheisesti maidontuotantoon, sillä vain osa karjasta on varsinaista lihakarjaa (emolehmiä). Maitotiloilta saadaan vasikat lihantuotantoon. Mahdolliset maitokiintiöt ja muut maitosektoria kohtaavat rajoitukset vaikuttavat suoraan myös KIE-maiden naudanlihan tuotantomahdollisuuksiin. Jos maidontuotanto kasvaa, mahdollistaa se myös naudanlihantuotannon lisäämisen.

Naudanlihaa tuotetaan KIE-maissa pääasiassa maidontuotannon sivutuotteena, joten tuotanto on tehottomampaa ja lihan laatu heikompaa kuin unionin alueella. Tämän vuoksi tuottajahinta on vain noin puolet EU:n tasosta. KIE-maiden naudanlihantuotannon ennustetaan hieman alenevan tulevina vuosina (taulukko 5.2), ja kun kulutuksen ennustetaan säilyvän ennallaan, KIE-maat eivät tuo juuri lainkaan ylijäämiä laajentuvaan EU:iin. Sen sijaan nykyisen EU:n naudanlihan ylijäämät kasvavat entisestään.

EU:n tukipolitiikan mukaisten nautaeläinten tukipalkkioiden maksaminen hakijamaissa saattaisi kannattavuusnäköymien paranemisen vuoksi merkitä tuotannonlisäyspainetta naudanlihasektorilla. KIE-maat eivät ole tällä hetkellä Puolaa lukuun ottamatta merkittäviä naudanlihan nettoviejiä, mutta mahdollinen tuotannonlisäys voi muuttaa tilannetta tulevaisuudessa. Münchin (2000) ennuste osoittaa viidenneksen lisäystä KIE-5:n naudanlihantuotantoon EU-jäsenyyden seurauksena. Tähän arvioon on kuitenkin suhtauduttava varauksella maitokiintiöiden tuotantoa rajoittavan vaikutuksen takia.

KIE-maissa sianliha on perinteisesti ollut sekä tuotannon että kulutuksenkin suhteen huomattavasti tärkeämmässä asemassa kuin naudanliha. Sikatalouden kilpailukyky unionin markkinoilla on kuitenkin nykyisellä tehottomalla tuotantorakenteella heikko. Sianlihan käsittely tapahtuu yleensä pienissä teurastamoissa, joista vain pieni osa on EU:n laatustandardien mukaisia. Puola tuottaa lähes puolet KIE-maiden sianlihasta, mutta Unkarilla on paras vientipotentiaali, sillä lähes neljännes sen tuotannosta jää kulutuksen yli. Sianlihan kohdalla KIE-

Taulukko 5.2. Lihantuotanto ja kulutus (000 tonnia) KIE-maissa ja EU:ssa keskimäärin vuosina 1997-2000 sekä arvio vuoden 2007 tasosta ilman integraatiota. Münchin (2000) ennuste integraatiovaikutuksesta olettaa laajentumisen toteutuvan vuonna 2002.

Naudanliha	1997- 2000			2007e			*Integraatiovaikutus tuotantoon
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	1088	1030	58	1048	1035	13	21.6 %
EU-15	7701	7353	348	8013	7536	477	
Sianliha	1997- 2000			2007e			*Integraatiovaikutus tuotantoon
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	4392	4208	184	4714	4464	250	-25.1 %
EU-15	17344	16213	1131	18454	17376	1078	
Siipikarjanliha	1997- 2000			2007e			
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	1661	1586	75	2053	1938	115	
EU-15	8662	8007	655	10192	9390	802	

*Integraatiovaikutus tuotantoon on ennustettu KIE-5-maille, mutta vaikutus voidaan olettaa samankaltaiseksi myös KIE-10 -maille. Integraatiovaikutusennusteen taustaoletukset on selitetty liitteessä 1.

e arvio

Lähde: EC 2000, Münch 2000.

maiden tuoma nettovientitarve on suurempi kuin naudanlihassa (taulukko 5.2). Sianlihan lähellä EU:n tasoa oleva tuottajahinta yhdessä ongelmallisen tuotantorakenteen kanssa eivät anna perustetta tuotannon merkittävälle kasvulle jäsenyyden jälkeenkään. Kvantitatiivisten mallien mukaan tuotanto aleneekin uusissa jäsenmaissa huomattavasti integraation vaikuttaessa täysipainoisesti.

Valkoisen lihan maailmanlaajuinen suosion lisäys kuluttajien keskuudessa on kasvattanut myös KIE-maiden tuotantoa voimakkaasti. Siipikarjanlihantuotanto on keskittynyt lähinnä Puolaan, Unkariin ja Romaniaan. Siipikarjanlihantuotanto kasvoi vuosien 1996 ja 1999 välisenä aikana Puolassa peräti 40 % ja Unkarissakin lähes 20 %. Siipikarjanlihateollisuus on houkutellut muuta lihantuotantoa paremmin myös ulkomaisia pääomavirtoja. Ennusteet osoittavat sekä tuotannon että kulutuksen kasvavan voimakkaasti (taulukko 5.2). Ylijäämät kasvavat hie-man sen seurauksena ja kiristävät markkinoita EU:ssa. Tästä saattaisi seurata heijastusvaikutuksia myös Suomen markkinoille. Erityisesti Unkarissa on reilusti vientipotentiaalia siipikarjanlihan kohdalla, sillä vuonna 1999 Unkari kullutti vain 60 % siipikarjanlihan tuotannosta.

Yhteenvetona voi päätellä, ettei laajentuminen näytä lisäävän markkinaepätasapainoa EU:n lihamarkkinoilla. Ennen laajentumista tapahtuva kehitys ei juuri muuta kysyntä-tarjonta -tilannetta. Laajentumisen jälkeen on paineita naudanlihantuotannon lisääntymiseen, mutta kovin suuri tuotannon kasvu ei tunnu kuitenkaan todennäköiseltä tai mahdolliselta. Sianlihan osalta kvantitatiiviset mallit osoittavat jopa tuotannon pudotusta ja siten laajentuvan EU:n ylituotannon helpottumista.

Viljamarkkinat

KIE-maiden viljanviljely on vielä toistaiseksi varsin laajaperäistä, mutta lannoitteiden ja kasvinsuojeluaineiden käytön voidaan olettaa yleistyvän tulevaisuudessa, jolloin satotasot nousevat. Viljantuotannon arvioidaan kasvavan vuosien 1997-2000 keskimääräisestä tuotantotasosta viidenneksellä vuoteen 2007 mennessä (taulukko 5.3). Sen jälkeen näyttäisi tuotanto vielä kasvavan maiden liittyttyä EU:iin. Uusien jäsenmaiden viljantuotanto (erityisesti rehuviljantuotanto) tulee siten aiheuttamaan paineita EU:n jo nykyisellään ylituotannon vaivaamalle viljasektorille.

Vuonna 1999 KIE-maat olivat Baltian maita, Puolaa ja Sloveniaa lukuun ottamatta viljan suhteen omavaraisia. Viljan kulutuksen kasvu on pitänyt huolen siitä, että suuri ja kasvava tuotanto ei ole toistaiseksi kääntänyt KIE-maiden suurinta viljantuottajamaata, Puolaa, viljan nettoviejäksi. Komission mukaan vuoteen 2007 mennessä kuitenkin vain Viron ja Slovenian arvioidaan olevan viljan nettotuojia ja Puolan omavaraisuusasteen odotetaan nousevan selvästi yli 100 %:n. KIE-maiden viljan tuotantopotentiaali on merkittävä, ja sen realisointumiseen vaikuttavat päätökset suorien tukien maksusta uusille hakijamaille. Laajentuneen EU:n vientitukikiintiöt eivät riitä suurten ylijäämien vientiin.

Toisin kuin viljantuotannossa, öljykasvien tuotannossa ei ole odotettavissa vaikeuksia, koska EU ei ole öljykasvien suhteen omavarainen. KIE-maissa tuotanto kasvaa hieman kulutusta nopeammin, mutta ylijäämät ovat pieniä verrattuna EU:n tuontiin (taulukko 5.3).

Sokerijuurikkaan viljelyala on hakijamaissa noin 37 % unionin viljelyalasta. Puola on KIE-maista ylivoimaisesti tärkein sokerin tuottaja. Puolan sokerin tuotanto on 11 % EU:n tuotannosta ja 61 % kaikkien KIE-maiden tuotannosta. KIE-maiden sokerintuotanto on pääosin ulkomaisten, lähinnä unionin alueelta peräisin olevien omistajien käsissä. Hakijamaat ovat saattamassa sokerimarkkinoitaan ja lainsäädäntöään yhdenmukaiseksi EU:n kanssa. Suurimmissa tuottajamaissa Puolassa, Tšekin tasavallassa ja Unkarissa on jo käytössä tuotanto-kiintiöjärjestelmä. Muutkin KIE-maat joutunevat ottamaan käyttöön kiintiöt, ja niin ollen tuotanto tulee säilymään nykyisellä tasolla kulutuksen kasvaessa hieman. Pitkällä aikavälillä tuotanto näyttää hieman alenevan integraation vaikutuksessa täydellä teholla (taulukko 5.3).

Integraatio aiheuttaa unionin sokerimarkkinoille kuitenkin jonkin asteisia vaikeuksia. Lux-ryhmän maiden liittyminen EU:hun tuo ongelmia sokerin vientitukisitoumusten käydessä riittämättömiksi, koska erityisesti Puolan jäsenyys lisää nettovientitarvetta. Romanian ja Bulgarian liittyminen EU:n jäseneksi toisi puolestaan helpotusta, sillä vaikka molemmat maat ovat sokerin nettoviejiä, Romanialla on kehitysmaastatuksen johdosta suuri vientitukisitoumuskiintiö.

Taulukko 5.3. Viljantuotanto ja kulutus (milj. tonnia) KIE-maissa ja EU:ssa keskimäärin vuosina 1997-2000 sekä arvio vuoden 2007 tasosta ilman integraatiota. Münchin (2000) ennuste integraatiovaikutuksesta olettaa laajentumisen toteutuvan vuonna 2002.

Vilja	1997 - 2000			2007e			**Integraatiovaikutus tuotantoon
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	73.4	71.8	1.6	85.6	75.3	10.3	19.4 %
EU-15	205.3	180	25.3	223	195.9	27.1	
Öljykasvit	1997 - 2000			2007e			**Integraatiovaikutus tuotantoon
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	4.6	4.2	0.4	5.4	4.8	0.6	-6.6 %
EU-15	14.5	27,6*	13.1	14.7	29,0*	-14.3	
Sokeri	1997			2003e			**Integraatiovaikutus tuotantoon
	Tuotanto	Kulutus	Tase	Tuotanto	Kulutus	Tase	
KIE-10	3.8	3.9	-0.1	3.8	4.1	-0.3	-5.9 %
EU-15	17.8	12.7	5.1	17.3	12.7	4.6	

* EU:n toteutunut kulutus vuodelta 1997 ja kulutusarvio vuodelle 2003.

** Integraatiovaikutus tuotantoon on ennustettu KIE-5-maille, mutta vaikutus voidaan olettaa samankaltaiseksi myös KIE-10 -maille. Integraatiovaikutusennusteen taustaoletukset on selitetty liitteessä 1.

e arvio

Lähde: EC 1998, EC 2000, Münch 2000.

EU:n sokeripolitiikan kannalta Romanian ja Bulgarian jäsenyys tapahtunee liian myöhään, joten politiikkauudistukset saattavat olla välttämättömiä ensimmäisten hakijamaiden liittyessä unioniin.

5.3. Itälaajentumisen vaikutukset Suomen elintarvikekauppaan

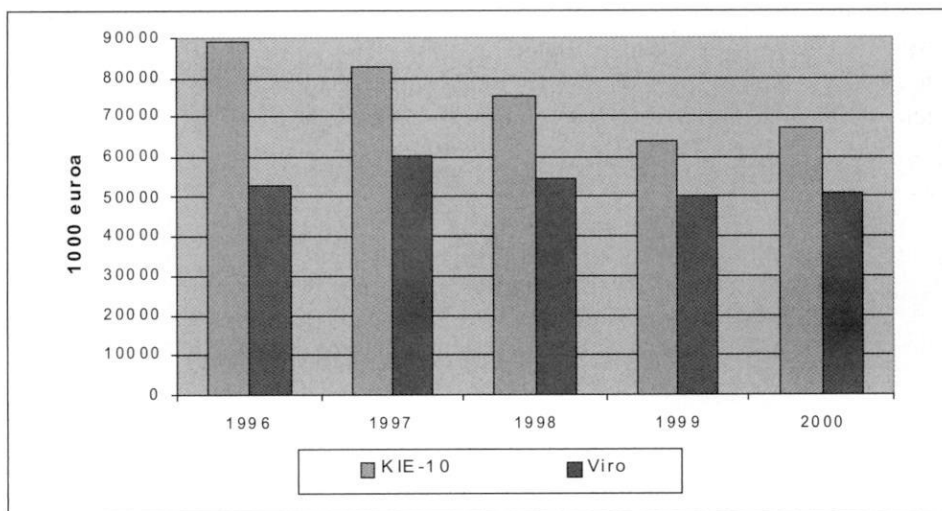
KIE-maiden elintarvikekaupan rakenne on painottunut yhä vahvemmin osittain ja pitkälle jalostettujen elintarvikkeiden kauppaan, minkä johdosta perinteinen maataloustuotekauppa on saanut väistyä. Jalostettujen elintarvikkeiden kysynnän kasvua on kasvattanut tarjonnan monipuolistuminen, jakelukanavien kehittyminen ja kuluttajien ostovoiman paraneminen.

Venäjän kriisi vauhditti KIE-maiden kilpailukyvyyn kehitystä, sillä niiden kaupankäynti on suuntautunut enenevästi unionin kilpailuille sisämarkkinoille. Varsinkin Baltian maissa, mutta myös muissa hakijamaissa elintarvikekauppa on perinteisesti ollut tuontia EU:n alueelta ja vientiä IVY-maihin. KIE-maissa tuotetut pitkälle jalostetut elintarvikkeet päätyvät edelleen lähinnä Venäjän markkinoille (Kallio ym. 2001). Maataloustuotteiden kauppa EU:n ja hakijamaiden välillä tulee kasvamaan jo ennen integraatiota vuoden 2000 aikana solmittujen ns. nolla-nolla-sopimusten ansiosta huomattavasti, koska tullittomien tuotteiden osuus hakijamaiden maataloustuotteiden viennistä unionin alueelle odotetaan yli kaksinkertaistuvan.

Suomen ja KIE-maiden välinen elintarvikkeiden ulkomaankauppa on Baltia-kauppaa lukuun ottamatta varsin vähäistä. Ilman Baltian maita KIE-mailla on ollut vuosien 1996-2000 välillä keskimäärin prosentin suuruinen osuus Suomen kokonaiselintarvikeviennistä⁴ (Liite 13). Suhteellisesti Baltia-kaupan merkitys onkin EU-maista selvästi suurin Suomelle. Baltian maiden osuus Suomen kokonaiselintarvikeviennin arvosta on noussut 1990-luvun alun 5 prosentista noin 9-10 prosenttiin viime vuosina. Baltian maat vievät edelleen merkittävän määrän EU:n alueelta tuoduista elintarvikkeista jälleenvientinä erityisesti Venäjälle ja Ukrainaan. Esimerkiksi vuonna 1998 Viron jälleenviennin sisältävästä elintarvikeviennistä 40 % suuntautui Venäjälle, mutta ilman jälleenvientiä vain 17 % elintarvikeviennistä oli Venäjävientiä (Peltoniemi 2000).

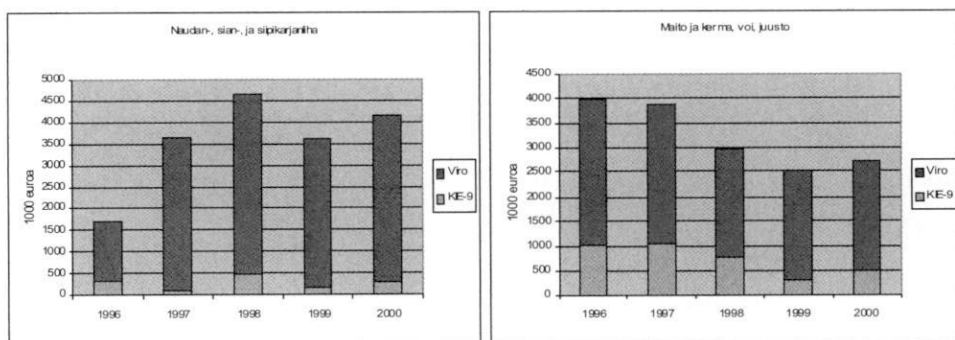
Suomen ja Viron välinen elintarvikekauppa on lähinnä Suomen vientiä Viroon, sillä esim. vuonna 2000 Suomen tuonnin arvon osuus viennistä Viroon oli 13,4 %. Viron osuus Suomen KIE-maihin suuntautuneessa elintarvikeviennin arvossa on vaihdellut vuosien 1996-2000 välisenä aikana 60 ja 78 prosentin välillä (kuvio 5.1). Tuoteryhmien (liha, maito, vilja ja sokeri) osalta nautan-

⁴ Tarkastelu perustuu kansainväliseen Standard International Trade Classification (SITC) ulkomaankaupan tavaraluokitusjärjestelmään. Viennissä tavarann tilastoarvo on sen kauppa-arvo vientipaikalla (fob) ja tuonnissa vastaavasti tuontipaikalla (cif).

Kuvio 5.1. Suomen elintarvike- ja maataloustuotteiden (SITC 0, ilman juomia) vienti KIE-maihin, ja Viron osuus KIE-viennistä vuosina 1996-2000, 1 000 euroa (Comext 2001).

lihaa on viety vain Viroon. Sianlihaa ja siipikarjanlihaa on viety Baltian maiden lisäksi jonkin verran myös muihin KIE-maihin. Vuosina 1996-2000 keskimäärin yli 90 % KIE-maihin viedystä lihasta on päätynyt Viroon (kuvio 5.2) Myös maitotalous-, sokeri- ja viljatuotteissa viennin kohdemaita ovat lähinnä Baltian maat (Liite 13). Suomelle tärkeitä muita vientituotteita ovat lähinnä suklaa- ja makeist tuotteet sekä mallasjuomat ja väkevät alkoholijuomat.

Kuvio 5.2. Suomen lihan (SITC 011, SITC 0122, SITC 0123) ja maitotuotteiden (SITC 022, SITC 023, SITC 024) vienti Viroon ja muihin KIE-maihin (KIE-9) vuosina 1996-2000, 1 000 euroa (Comext 2001).

KIE-maista ei toistaiseksi ole juurikaan tuotu liha- ja maitotaloustuotteita, koska puutteellisten laatu- ja hygieniakriteerien vuoksi vain harvoille elintarvikevientiä harjoittaville yrityksille on myönnetty vientilupa unionin alueelle. Suomeen tuodaan KIE-maista enimmäkseen hedelmiä, vihanneksia, marjoja ja viiniä, joten Puolan ja Unkarin merkitys elintarviketuonnissa on Baltian maita suurempi.

Venäjä on ollut perinteisesti tärkein yksittäinen vientikohdema Suomen elintarvikeviennissä. Parhaimmillaan kolmannes Suomen elintarvikeviennistä on suuntautunut Venäjälle. Suomi vie Venäjälle erityisesti meijeri- ja viljatuotteita. Venäjän taloudellisen tilanteen heikentymisen johdosta elintarvikevienti notkahti välillä, mutta merkkejä elpymisestä on näkyvissä. Vuonna 2000 elintarvikevienti Venäjälle kasvoi noin 12 % edellisvuodesta ja se oli noin viidennes kaikesta elintarvikeviennistä.

Ulkomaankauppaa käyvät yritykset joutuvat usein tekemään strategisia valintapäätöksiä viennin ja suoran sijoituksen välillä. Elintarviketeollisuusliiton (2001) mukaan suomalaisyritysten ulkomailla tapahtuva elintarvikevalmistus on arvoltaan noin 16 % suurempi kuin elintarvikevienti. Osa suomalaisista elintarvikealan yrityksistä on siirtänyt tuotantoaan jäsenyyttä tavoitteleviin hakijamaihin, mm. Puolaan ja Baltian maihin. KIE-maihin sijoittaneissa kansainvälisissä yhteisyrityksissäkin on yhä useammin myös suomalaisyrityksiä osakkaina. Suuri osa suomalaisinvestoinnista on kanavoitunut Viroon.

Viro on hyvä esimerkki siitä, että tuonnin vapautuminen ei johtanut pelättyyn investointivirran tyrehtymiseen. Henkeä kohden laskettuna Viro on saanut KIE-maista kolmanneksi eniten ulkomaisia investointeja 1990-luvun lopulla. Ulkomaiset investoinnit ovat ohjautuneet mm. kiinteistö-, kuljetus- ja telekommunikaatiosektorille, mutta myös elintarvikesektori on houkuttellut investointeja.

Erityisesti Baltian maissa suomalaisyritykset ovat tehneet sijoituksia mm. lihanjalostukseen, panimo- ja makeisteollisuuteen sekä vähittäiskaupan alalle. Laajentumista silmälläpitäen suomalaisten elintarvikeyritysten eräänä tavoitteena on ollut turvata sijoituksillaan vakaat markkinaosuudet kohdemaissa. Investointeja varsinaiseen maataloustuotteiden alkutuotantoon on tehty hyvin vähän, sillä tuottoihin vaikuttavia epävarmuustekijöitä on maataloudessa enemmän kuin jalostusteollisuudessa. Maataloussektorin voittojen kotiuttaminen on hitaampaa, odotettavissa olevat voitot ovat pienempiä ja maatalous on haavoittuvainen politiikkamuutoksille. Sijoituksilla teollisuuteen on kuitenkin yleensä ollut positiivisia vaikutuksia myös maataloustuotantoon, sillä useimmiten teollisuus hankkii raaka-aineensa lähialueilta.

Suomen elintarvikemarkkinoille kohdistuu tulevista jäsenmaista markkina-vaikutuksia jo ennen laajentumisen toteutumista, koska useilla tulevien jäsenmaiden elintarvikkeilla on vapaa pääsy myös Suomen markkinoille. Elintarvikevienti hakijamaista on ollut hyvin vähäistä, joten odotettavissa oleva jonkinasteinen kasvu ei aiheuttane suurta muutosta markkinoille. KIE-maiden maata-

lous- ja elintarviketuotannon huomattavan kasvupotentiaalin realisoituminen lisääisi kuitenkin kilpailua unionin laajentuville markkinoilla. Kilpailun kiristymisen heijastuisi Suomeen tuonnin kasvuna sekä suoraan KIE-maista että myös muista EU-maista. Liittyessään unionin jäseniksi KIE-maat tulevat samalla osaksi EU:n kauppapolitiikkaa ja kilpailevat sen myöntämästä vientituesta. Näin ollen ne saavat nykyistä paremmat edellytykset viennilleen. Myös Suomen elintarvikementien Venäjälle kohtaa tulevaisuudessa kovenevan kilpailutilanteen, sillä useat ulkomaiset elintarvikealan yritykset ovat investoineet KIE-maihin (varsinkin Puolaan, Unkariin ja Tšekin tasavaltaan) Venäjän markkinoihin kohdistuvien suurten tulevaisuuden odotusten vuoksi.

Toisaalta sisämarkkinoiden muodostuminen nykyisen EU:n ja uusien jäsenmaiden välille avaa uusia mahdollisuuksia suomalaisille elintarvikeyrityksille. Tulotason nousu parantaa KIE-maiden kuluttajien ostovoimaa, jolloin pitkälle jalostettujen elintarvikkeiden kysyntä kasvaa ja samalla suomalaisyritysten asema vahvistuu. Itämeren alue on myös tulevaisuudessa strategisesti hyvin tärkeä kauppalue Suomelle. On realistista olettaa, että suomalaiset elintarvikealan yritykset kohdistavat suurimmat markkinointiponnistelunsa Baltian maihin ja Puolaan myös jatkossa. Laajempaa rönsyilyä muihin KIE-maihin hillitsee pitkän etäisyyden ohella suomalaisyritysten pieni koko ja pääomien puute. Jo maantieteellisen läheisyytensä sekä kulttuuriin liittyvien yhtäläisyyksien vuoksi erityisesti Viron, mutta myös muiden Baltian maiden elintarvikemarkkinat tarjoavat tulevaisuudessakin hyviä vientimahdollisuuksia suomalaisyrityksille.

Suomen markkinatasapainoon ei ole odotettavissa suurta muutosta laajentumisen seurauksena. Yksittäisten tuotteiden kohdalla integraatio voi aiheuttaa markkinaheilahtelua, mikäli tuotteella on vähäinen merkitys koko EU:n markkinoilla mutta suuri merkitys Suomelle. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kaura ja ruis, joissa uusia suuria tuottajamaita (erityisesti Puola) liittyy unioniin, mutta varsinaisia hallinnollisia interventiomekanismeja ei ole käytössä. Lisäksi marjojen ja vihannesten tuonti lähinnä Virosta niiden alkusesongin aikana voi heikentää suomalaisen varhaistuotannon kannattavuutta laskemalla hintatasoa. Venäjän tuontikysynnän kasvaminen ohjaa Suomen elintarvikementiä myös välillisesti, sillä arvioiden mukaan suomalaisten elintarvikkeiden jälleenvienti Baltian maiden kautta Venäjälle kasvaa laajentumisen jälkeen entisestään.

Kirjallisuus

- Agenda 2000. The legislative proposals. European Commission 1998.
- Agra Europe, various issues.
- Bach, C.F., Frandsen, S.E. & Jensen, H.G. 1998. Agricultural and Economic-Wide Effects of European Enlargement: Modelling the Common Agricultural Policy. Danish Institute of Agricultural and Fisheries Economics, Copenhagen. Working Paper No. 11/1998. Saatavilla: <http://www.sjfi.dk/>.
- Brenton, P. & Nunez Ferrer, J. 1999. EU Agriculture, the WTO and Enlargement. Working Document No. 138, CEPS. Saatavilla: <http://www.ceps.be/>.
- COMEXT 2000. Eurostat, internal and External Trade of the EU, CD-Rom.
- Csaki, C. 2000. Agricultural reforms in Central Eastern Europe and the former Soviet Union: Status and perspectives. *Agricultural Economics* 22(2000): 37-54.
- EC 1998. European Commission, DG VI 1998. Agricultural Situation in the CEECs: Country Reports and Summary Report. Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/dg06/publi/peco/index_en.htm.
- EC 1999. European Commission, DG VI 1999. CAP Reports: Prospects for Agricultural Markets in the CEECs 1999-2006. Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/dg06/publi/caprep/prospects/2_en.pdf.
- EC 2000. European Commission, DG VI 2000. CAP Reports: Prospects for Agricultural Markets in the CEECs 2000-2007. Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/dg06/publi/caprep/prospects/2_en.pdf.
- EC 2001a. European Commission, Financial Perspectives 2000-2006. Saatavilla: <http://europa.eu.int/comm/budget/>.
- EC 2001b. European Commission, DG VI 2000. CAP Reports: Prospects for Agricultural Markets in the CEECs 2001-2008. Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/dg06/publi/caprep/prospects/2_en.pdf.
- EC 2001c. European Commission, DG VI 2001. Fact Sheet. Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/agriculture/index_en.htm.
- Eurostat 2001. New Cronos 2001. Saatavilla: <http://europa.eu.int/eurostat.html>
- FAO 2000. FAOSTAT. Saatavilla: <http://apps.fao.org/>.
- FAO 2001. FAOSTAT. Saatavilla: <http://apps.fao.org/>.
- FAPRI 2000. World Agricultural Outlook 2000, tables. Saatavilla: <http://www.fapri.iastate.edu/outlook2000/outlook2000.htm>.
- Frandsen, S.E. & Jensen, H.G. 2000. Economic Impacts of the Enlargement of the European Union: Analysing the importance of direct payments. Danish Institute of Agricultural and Fisheries Economics, Copenhagen. Working Paper No. 15/2000. Saatavilla: <http://www.sjfi.dk/>.
- Fuller, F., Beghin, J., Fabiosa, J., Mohanty, S., Fang, C. & Kaus, P. 2000. Accession of the Czech Republic, Hungary and Poland to the European

- Union: Impacts on Agricultural Markets. Center for Agricultural and Rural Development. Working Paper No. 00-WP 259.
- Friebel, G., Nilsson, L. & Wallner, K., 1999. Enlargement of the EU: What are prospects of success. Saatavilla: <http://www.hhs.se/personal/klauswallner/papers.htm>.
- Hertel, T.W. (ed.). 1997. Global Trade Analysis: Modelling and applications. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huan-Niemi, E. & Niemi, J. 2001. The Next WTO Round on Agriculture and EU Enlargement: Pressures for Reforms in the EU Common Agricultural Policy. Economic Research (MTTL), Agrifood Research Finland. Working papers 22/2001, 59 s.
- International Grains Council, 2001. Grain Market Reports, 2001.
- Kallio, P., Marttila, J. & Mäkimattila, M. 2001. Euroopan Unionin laajenemisen vaikutukset elintarviketalouteen. PTT:n työpapereita No. 40.
- Korhonen, I. 2001. EU-kandidaatit ja rahaliitto. Siirtymätalouksien tutkimuslaitoksen julkaisuja, Bofit online 4/2001.
- Liettuan keskuspankki 2001. Saatavilla: <http://www.lbank.lt/Eng/Default.htm>.
- McDougall, R.A. 1998. The GTAP 4 Database. Centre for Global Trade Analysis, Purdue University, Indiana, USA.
- Münch, W. 2000. Effects of CEC-EU Accession on Agricultural Markets in the CEC and on Government Expenditure. In: Tangermann, S. & Banse, M. (eds.). Central and Eastern European Agriculture in an Expanding European Union.
- Mäkimattila, M. 1999. Euroopan unionin laajentuminen ja Suomen elintarviketalous. Kuvaus Puolan, Unkarin ja Tšekin tasavallan maa- ja elintarviketalouksista. PTT:n raportteja No. 164.
- Mäkimattila, M. 2000. Elintarviketalouden kilpailukyky Puolassa ja Unkarissa. PTT:n raportteja No. 172.
- Niemi, J. & Peltoniemi, A. 2001. Challenges Facing the EU Meat Sector in Regard to the Enlargement. Proceedings (volume I) of International Scientific Conference "Agriculture in Globalising World" on June 1-2, 2001 in Tartu, Estonia, s. 111-122.
- OECD 2000a. Agricultural Policies in OECD Countries 2000. Centre for Co-operation With the Non-Members. Paris. 263 s.
- OECD 2000b. Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies 2000. 153 s. Centre for Co-operation With the Non-Members. Paris.
- Peltoniemi, A. 2000. Baltian maiden elintarvikkeiden ulkomaankauppa. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 243. Helsinki. 103 s.
- Positiopaperit 2000.
- SAPARD Poland 2000. SAPARD. Operational Programme for Poland. Ministry of Agriculture and Rural Development. Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/countries/poland/index_en.htm.

- Sarris, A.H., Doucha, T. & Mathijs, E. 1999. Agricultural restructuring in central and eastern Europe: implications for competitiveness and rural development. *European Review of Agricultural Economics* Vol 26(3) (1999): 305-329.
- Silvis, H.J., van Rijiswick, C.W.J. & de Klejin, A.J. 2001. EU agricultural expenditure for various accession scenarios. LEI-report 6.01.04.
- Tangermann, S. 2000. Widening the EU to CEECs. In: Burrell, A. & Oskam, A. (eds.). *Agricultural Policy and Enlargement of the European Union*.
- Tilastokeskus 2001. Saatavilla: <http://www.stat.fi/>.
- Tullihallitus. Ulkomaankauppatilastot.
- UNCTAD TRAINS –tietokanta. United Nations Conference on Trade and Development Trade Analysis and Information System.
- Unkarin keskuspankki 2001. Saatavilla: <http://www.mnb.hu/index-a.htm>.
- WIIW 2000. EU Eastern Enlargement: The case of the former "second-wave" applicant countries. Research Reports No. 270, september 2000. Saatavilla: <http://www.wiiw.ac.at/>.
- WTO CD-ROM 1996 "The Results of the Uruguay Round".
- WTO 2000. World Trade Organisation. Notifications. Saatavilla <http://www.wto.org/>.
- WTO 2001. Saatavilla: <http://www.wto.org/>.

Liite 1. Integraatioennusteet

Arviot itälaajentumisen vaikutuksista tehdään koskemaan tilannetta, jolloin maat liittyvät EU:iin eli tämän selvityksen ennusteissa oletettuina vuosina 2002, 2003 ja 2005. Tätä varten joudutaan siis tekemään ennusteita tuotannon ja kulutuksen kehityksestä ennen integraatiota usean vuoden ajalta, koska viimeisimmät tilastot ovat vuodelta 1999 tai jossain tapauksessa vuodelta 2000. Ennusteiden laadintaa vaikeuttaa kaikissa jäsenehdokasmaissa tapahtunut raju tuotannon ja kulutuksen vaihtelu 1990-luvun alkupuolella. Tilanne tasapainottui vuosikymmenen puolivälissä, mutta edelleen kehityskuva on epävarma, minkä takia ennusteiden pohjana on vain muutaman vuoden kehitys.

Luontevinta ennusteessa olisi olettaa, että uusien jäsenmaiden hintataso nousee (joissakin tapauksissa laskee) EU-tasolle. Näin ei kuitenkaan välttämättä käy. Unionin alueella on jo nyt melkoisia hintaeroja kansallisesta tai paikallisesta markkinatilanteesta riippuen. Eroja on myös hakijamaiden hintojen välillä. Myös yleinen palkka- ja hintataso vaikuttaa maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden hintoihin. Ennusteisiin tarvitaan lisäksi hinta-, tulo- ja tarjontajoustoja, joita on vaikea estimoida puutteellisten tilastojen takia. Muutoinkin tarjonta- ja kysyntäreaktiot ovat ehkä muuttumassa uuden taloudellisen tilanteen takia, joten tilastoaineistoa on vain lyhyeltä ajalta joustojen estimointiin.

Ennustetulokset ovat kuitenkin pääosin samansuuntaiset. Tuottajahintataso nousee integraation myötä useimmissa hakijamaissa ja sen takia viljan-, lihan- ja maidontuotanto kasvaa. KIE-maiden hintasuhteet poikkeavat kuitenkin EU-maiden hintasuhteista. Esim. naudanlihan tuottajahinta on KIE-maissa selvästi alempi suhteessa sianlihaan kuin EU:ssa. Niinpä mallit osoittavat kasvua naudanlihalle, mutta sianlihan tuotanto voi jopa alentua integraation seurauksena. Maidontuotanto näyttäisi nousevan useimmissa hakijamaissa, ellei sitä rajoiteta kiintiöiden avulla. Integraation jälkeiseen tukitasoon liittyy myös epävarmuustekijöitä, jotka hidastavat investointeja niin maidontuotantoon kuin muihinkin tuotantosuuntiin. Hintojen noustessa kulutuksen lasku on todennäköinen, ellei tulojen kasvu pysty nostamaan kysyntää riittävästi. Ennusteiden mukaan ylitarjonta lisääntyy jossain määrin, mutta suhteessa EU:n nykyiseen ylituotantoon tilanne ei huonone oleellisesti.

Skenaariot Agenda 2000 -uudistuksen vaikutuksesta (suorat tuet, kiintiöt)

Tässä raportissa käsitellään kolmea tutkimusta, jotka pyrkivät analysoimaan maatalouspolitiikan Agenda 2000 -uudistuksen vaikutusta KIE-maihin, mikäli niille maksetaan suorat tuet ja tuotantokiintiöt ovat voimassa. Tutkimusten tuottamia ennusteita ei voida kuitenkaan suoraan verrata keskenään, koska ne poikkeavat toisistaan monessa suhteessa. Uusien jäsenmaiden lukumäärä vaihtelee, kuten myös maiden liittymisvuodet ja ennustemenetelmät.

Fuller ym. (2000) ovat asettaneet perusvuosien 2004 ja 2009 tuotanto- ja hintatasoiksi FAPRI:n (FAPRI baseline projection 2000) tuottamat arviot. Laajentumisen oletetaan tapahtuvan KIE-3 -maiden (Puola, Tšekin tasavalta ja Unkari) osalta vuonna 2003. Tutkimuksessa ennustetaan vuosien 2004 ja 2009 markkinatilannetta olettaen, että uudet jäsenmaat saavat täydet suorat tuet ja maidon tuotantokiintiöt astuvat voimaan. Maitokiintiöt on laskettu FAPRI:n vuosien 2000-2002 tuotantoarvioista.

Bach ym. (1998, 2000) ovat tehneet ennusteet laajentumisen vaikutuksista KIE-7:ään (ilman Baltian maita) ja unionin alueelle (EU-15). Tutkimus perustuu GTAP-sovellettuun maailman talouden yleiseen tasapainomalliin (Hertel, 1997) ja GTAP data-aineistoon (McDougall 1998). Sekä malli että data-aineisto on kuitenkin modifioitu tutkimuksen tarpeiden mukaiseksi. Tutkimuksen perusvuosi on 1995 ja perustaso vuosien 1995-2005 välinen kumulatiivinen kehitys niin tuotannon kuin tuottajahintojen kohdalla. Perustaso on skenaario 1, jolloin kumulatiivinen kehitys tapahtuu Agenda 2000 -oletusten (suorat tuet, maitokiintiöt ym.) mukaisesti ja ilman itälaajentumista. Laajentumisen vaikutus osoitetaan skenaariossa 2, josta nähdään tuotannon ja hintojen muutos skenaarioon 1, mikäli laajentuminen toteutuu vuonna 2005. Maidontuotanto KIE-maissa on integroitumisvuonna (2005) rajoitettu tuotantokiintiöin vastaamaan tuotannon kasvun osoittamaa tasoa, joten laajentuminen ei siten lisäisi tuotantoa.

Münch (2000) käyttää tutkimuksessaan itälaajentumisen vaikutuksista modifioitua ESIM-mallia (European simulation model). Ennusteet laajentumisen vaikutuksesta maataloustuotteiden tuotantotasoon tuotetaan KIE-5:lle (Luxemburgryhmä). Selvitykseen otettu skenaario olettaa, että KIE-5 liittyy unionin jäseniksi vuonna 2002, jolloin Agenda 2000 olisi voimassa ja uudet jäsenmaat saisivat suorat tuet ja tuotantokiintiöt kohdistuisivat sekä sokeriin että maitoon. Kyseisen skenaarion toteutumisen vaikutusta tutkitaan vertaamalla vuosien 2006 ja 2013 tuotantoennustetta vuosien 1994-1996 viiteperiodiin.

Liite 2. KIE-maiden ja EU:n lihan tuottajahintatason kehitys, reaali- set tuottajahintaindeksit (vuosi 1995=100)

Naudanliha (cattle without calves)

	1995	1996	1997	1998	1999
Unkari	100	83.7	75.3	84.0	72.1
Puola	100	94.5	79.9	70.0	68.2
Bulgaria	100	62.1	85.6	69.5	51.5
Latvia	100	91.2	82.4	99.1	69.9
Liettua	100	95.0	82.4	82.4	70.4
Romania	100	96.6	79.1	112.1	68.2
Slovakia	100	92.1	87.6	85.2	79.0
KIE-7	100	87.9	81.8	86.0	68.5
EU-15	100	85.1	84.4	84.3	81.1

Sianliha

	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	100	92.4	82.1	84.0	65.4
Unkari	100	82.3	89.9	82.4	63.0
Puola	100	97.3	106.6	87.0	71.2
Bulgaria	100	75.1	119.3	86.5	58.8
Latvia	100	79.3	72.6	61.5	41.2
Liettua	100	95.8	94.1	77.4	60.1
Romania	100	98.8	86.7	79.4	48.2
Slovakia	100	96.6	97.8	94.2	83.7
KIE-8	100	89.7	93.6	81.6	61.5
EU-15	100	108.3	108.1	76.6	69.4

Siipikarjanliha

	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	100	92	95.4	89.4	75.2
Unkari	100	107.1	108.4	97.5	83.8
Puola	100	98.6	91.4	79.7	64.2
Bulgaria	100	94.0	116.8	99.7	81.1
Latvia	100	95.5	87.5	71.6	70.1
Liettua	100	94.4	91.4	85.1	71.7
Romania	100	99.4	96.0	101.6	72.9
Slovakia	100	107.8	103.1	99.4	81.8
KIE-8	100	98.6	98.8	90.5	75.1
EU-15	100	104.8	101.4	95.0	86.8

Lähde: Eurostat 2001

Liite 3. KIE-maiden lihan tuotanto ja -kulutus vuosina 1996–2007

Naudanlihan tuotanto ja -kulutus (1 000 tonnia)

	Tuotanto										Kokim. kulutus										Tase			
	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	435	446	473	423	404	397	414	390	345	358	350	357	21	56	128	65	54	40						
Unkari	63	66	57	63	62	57	72	51	56	61	63	77	-9	15	1	2	-1	-20						
Tšekin tasavalta	163	154	129	121	116	102	162	144	126	121	119	116	1	10	3	0	-3	-14						
Slovenia	54	56	48	46	50	48	55	53	46	46	46	46	-1	3	2	0	4	2						
Viro	22	19	20	19	18	17	27	20	21	21	19	18	-5	-1	-1	-2	-1	-1						
Lux-ryhmä	737	741	727	672	650	621	730	658	584	607	597	614	7	83	133	65	53	7						
Romania	229	233	209	203	198	206	234	236	213	212	207	204	-5	-3	-4	-9	-9	2						
Bulgaria	71	57	56	65	65	68	79	78	81	81	74	73	-8	-21	-25	-16	-9	-5						
Slovakia	67	70	63	54	53	50	56	63	61	55	50	49	11	7	2	-1	3	1						
Liettua	83	90	81	77	75	66	82	71	79	66	66	57	1	19	2	11	9	9						
Latvia*	31	28	28	25	29	37	38	37	37	38	38	38	-7	-9	-9	-13	-9	-1						
KIE-ryhmä	481	478	437	424	420	427	489	485	471	452	435	421	-8	-7	-34	-28	-15	6						
KIE-10	1218	1219	1164	1096	1070	1048	1219	1143	1065	1059	1032	1035	-1	76	99	37	38	13						
EU-16		7937	7668	7742	7830	8013	7109	7392	7643	7680	7636		828	276	99	170	477							

Sianlihan tuotanto ja -kulutus (1 000 tonnia)

	Tuotanto										Kokim. kulutus										Tase			
	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	2020	1895	2029	2087	1935	2216	1887	1682	1900	1931	1835	2033	133	213	129	156	100	183						
Unkari	721	713	684	738	701	787	570	575	586	586	606	647	151	138	78	142	86	140						
Tšekin tasavalta	491	483	476	452	421	440	496	471	471	448	424	448	-5	12	5	4	-3	-8						
Slovenia	61	61	61	72	66	70	72	75	79	83	85	99	-11	-14	-18	-11	-19	-29						
Viro	32	30	32	24	25	26	37	40	38	39	39	41	-5	-10	-6	-15	-14	-15						
Lux-ryhmä	3325	3182	3262	3373	3148	3539	3162	2843	3074	3197	2989	3268	263	339	188	276	159	271						
Romania	679	683	640	673	647	698	649	656	610	638	597	576	30	37	30	35	10	20						
Bulgaria	276	277	248	285	241	282	263	223	254	265	239	260	13	4	-6	0	2	2						
Slovakia	239	197	181	176	165	178	208	200	200	192	176	188	1	-3	-10	-16	-11	-10						
Liettua	88	87	95	91	80	90	91	92	94	94	88	97	-2	-5	2	-7	-8	-7						
Latvia	44	45	43	42	42	47	71	66	67	67	68	73	-17	-21	-24	-25	-26	-26						
KIE-ryhmä	1297	1249	1208	1247	1075	1175	1282	1237	1225	1260	1198	1196	-25	12	-17	-13	-33	-21						
KIE-10	4622	4431	4470	4620	4223	4714	4344	4080	4269	4357	4497	4464	278	351	171	263	126	260						
EU-15		16247	17572	18022	17569	18454	15406	16367	16729	16537	17376		841	1205	1293	1032	1078							

Liite 3. jatkoa

Siipikarjanlihantuotanto ja -kulutus (1 000 tonnia)

	Tuotanto						Kulm. kulutus						Tase					
	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f	1996	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	410	474	520	573	590	666	429	501	522	536	555	677	-19	-27	-2	37	25	-11
Unkari	369	383	434	438	456	526	247	242	250	255	260	296	122	141	184	183	196	220
Tšekin tasavalta	134	143	181	205	209	228	140	155	184	209	212	226	-6	-12	-3	-4	-3	2
Slovenia	58	59	58	54	54	54	41	52	52	47	48	56	17	7	6	7	6	-2
Viro	5	5	6	6	6	7	17	18	18	19	19	21	-12	-13	-12	-13	-13	-14
Lux-yhymä	976	1064	1199	1276	1305	1481	874	968	1026	1066	1094	1276	102	96	173	210	211	205
Romania	288	294	286	280	277	321	285	316	326	348	328	375	-2	-22	-60	-68	-51	-54
Bulgaria	100	101	105	106	101	115	98	103	120	115	116	123	7	-2	-15	-9	-15	-8
Slovakia	79	79	84	90	80	93	81	83	86	94	84	97	-2	-4	-2	-4	-4	-4
Liettua	25	23	24	23	25	30	26	31	33	30	34	44	-1	-8	-9	-7	-9	-14
Latvia	9	8	6	7	7	13	18	19	19	20	20	23	-9	-11	-13	-13	-13	-10
Hik-yhymä	506	505	485	506	490	572	513	552	584	607	592	662	-7	-47	-89	-101	-82	-90
KE-10	1482	1669	1894	1762	1795	2053	1387	1520	1610	1673	1676	1938	95	40	74	109	119	115
EU-15	8549	8740	8798	8880	8880	10192	7847	7847	7991	8033	7956	9300	702	702	740	765	734	802

e arvio

f ennuste

Lähde: EC 1999, EC 2000.

Liite 4. KIE-maiden lihan kokonaisnettovienti vuosina 1995-1999

Naudanlihan kokonaisnettovienti (1 000 tonnia)

Naudanliha (Bovine Meat) Nettovienti - Qty	Vuosi				
	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	1,98	1,21	11,08	10,12	10,36
Viro	0,82	-4,14	-1,48	-3,06	0,31
Unkari	4,89	10,57	11,43	11,50	11,46
Puola	15,35	6,65	35,90	88,21	30,26
Slovenia	-1,23	-1,48	3,72	5,00	5,02
Lux-ryhmä	21,82	12,82	60,64	111,77	57,41
Bulgaria	-26,64	-2,16	-21,02	-28,60	-15,24
Latvia	-0,18	-1,95	-2,62	-2,18	-1,41
Liettua	11,48	8,49	20,27	2,22	10,93
Romania	-14,05	-5,32	-3,56	-20,46	-4,38
Slovakia	-2,42	-1,69	-0,84	-1,60	-6,00
Hki-ryhmä	-31,80	-2,63	-7,77	-50,62	-16,10
KIE-10	-9,98	10,19	52,88	61,15	41,31

Sianlihan kokonaisnettovienti (1 000 tonnia)

Sianliha (Pig Meat) Nettovienti - Qty	Vuosi				
	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	-8,48	-8,88	3,98	-3,99	-13,53
Viro	-1,07	-6,30	-2,93	-2,92	-11,96
Unkari	45,40	124,38	118,76	83,44	117,18
Puola	23,08	90,60	159,33	85,47	121,77
Slovenia	-15,56	-10,47	-16,22	-15,72	-15,86
Lux-ryhmä	43,38	189,32	262,91	146,28	197,61
Bulgaria	0,84	14,16	7,06	-15,38	-5,41
Latvia	-0,84	-3,43	-0,01	-2,82	-6,15
Liettua	1,26	2,04	1,39	0,40	-3,32
Romania	27,08	31,34	51,76	-45,31	-24,44
Slovakia	-4,48	-2,13	-2,85	-18,51	-16,03
Hki-ryhmä	23,87	41,98	57,35	-81,61	-55,34
KIE-10	67,24	231,31	320,26	64,67	142,27

Siipikarjanlihan kokonaisnettovienti (1 000 tonnia)

Siipikarjanliha (Poultry Meat) Nettovienti - Qty	Vuosi				
	1995	1996	1997	1998	1999
Tšekin tasavalta	-2,70	-8,15	-14,06	-9,90	-10,69
Viro	-4,95	-12,65	-19,25	-21,25	-11,01
Unkari	108,23	124,65	137,68	123,66	122,65
Puola	-17,13	-17,28	-23,91	6,67	41,98
Slovenia	17,27	13,57	12,13	7,28	2,32
Lux-ryhmä	100,73	100,15	92,59	106,46	145,24
Bulgaria	7,96	7,31	-0,85	-14,91	-3,68
Latvia	-1,13	-4,52	-9,53	-13,33	-11,46
Liettua	1,17	-2,37	-8,17	-9,67	-7,39
Romania	-24,71	-2,27	-14,72	-51,95	-26,89
Slovakia	-0,63	-1,14	-4,52	-3,07	-1,27
Hki-ryhmä	-17,34	-2,97	-37,79	-92,93	-50,68
KIE-10	83,38	97,18	54,81	13,54	94,56

Lähde: FAO 2000.

Liite 5. KIE-maiden lihan nettovienti EU:n alueelle vuosina 1995-1999 (1 000 tonnia)

Naudanlihan (CN 0201+0202) nettovienti EU-maihin

	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-4,70	-6,86	-1,64	4,24	5,31
Tšekin tasavalta	-3,04	-2,96	-0,03	-4,20	-1,52
Unkari	-6,62	-0,67	-4,50	-0,42	4,77
Slovenia	-1,39	-0,43	1,93	2,23	2,41
Viro	-0,06	-0,56	-0,68	-0,72	-0,20
Lux-ryhmä	-15,82	-11,48	-4,92	1,14	10,78
Romania	-0,24	0,25	-0,39	-0,81	-0,53
Bulgaria	-5,08	-0,54	-4,20	-2,90	-8,56
Slovakia	-1,04	-0,44	-0,25	-1,16	-1,09
Liettua	-0,16	0,00	-0,01	-0,11	-0,08
Latvia	-0,23	-0,72	-0,30	-0,43	-0,15
Hki-ryhmä	-6,74	-1,45	-5,14	-5,41	-10,42
KIE-10	-22,56	-12,93	-10,06	-4,26	0,36

Sianlihan (CN 0203) nettovienti EU-maihin

	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-36,89	-22,82	-21,64	-50,45	-29,41
Tšekin tasavalta	-9,41	-3,90	-0,19	-20,66	-14,20
Unkari	-11,83	23,72	18,20	6,11	22,83
Slovenia	-7,29	-3,77	-7,81	-18,08	-8,87
Viro	-1,19	-1,97	-3,41	-4,87	-7,96
Lux-ryhmä	-66,61	-8,75	-14,85	-87,96	-37,61
Romania	-0,57	-0,02	-0,15	-12,78	-5,96
Bulgaria	-0,12	-0,08	-0,95	-7,48	-5,99
Slovakia	-1,29	-0,44	-0,25	-4,05	-5,78
Liettua	-1,59	-1,23	-1,05	-1,51	-0,76
Latvia	-3,27	-0,73	-0,36	-4,40	-2,04
Hki-ryhmä	-6,83	-2,50	-2,76	-30,21	-20,53
KIE-10	-73,43	-11,25	-17,61	-118,18	-58,14

Süipikarjanlihan (CN 0207) nettovienti EU-maihin

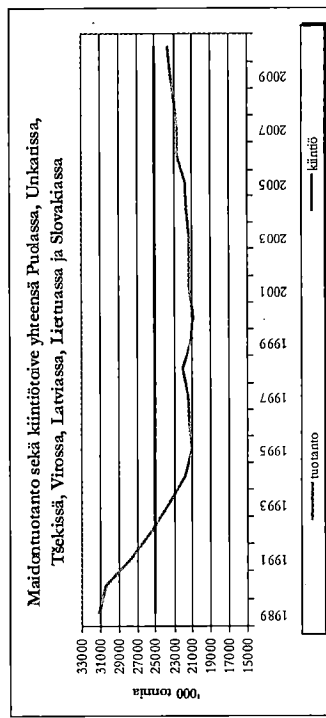
	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-0,82	5,56	-1,55	2,00	20,38
Tšekin tasavalta	-0,93	-0,53	-0,80	-2,57	-0,76
Unkari	62,18	66,37	58,95	56,20	61,93
Slovenia	0,39	-0,09	0,15	-0,45	0,23
Viro	-0,95	-0,58	-0,85	-3,37	-5,63
Lux-ryhmä	59,86	70,73	55,90	51,82	76,16
Romania	-1,35	-0,15	0,22	-5,40	-5,68
Bulgaria	0,72	-0,73	-4,29	-8,26	-9,33
Slovakia	-0,03	-0,06	-0,21	-0,11	-0,09
Liettua	-3,84	-6,59	-9,49	-12,06	-7,75
Latvia	-8,84	-11,61	-15,61	-12,66	-6,98
Hki-ryhmä	-13,33	-19,13	-29,38	-38,48	-29,82
KIE-10	46,53	51,60	26,52	13,34	46,34

Lähde: COMEXT 2000, omat laskelmat.

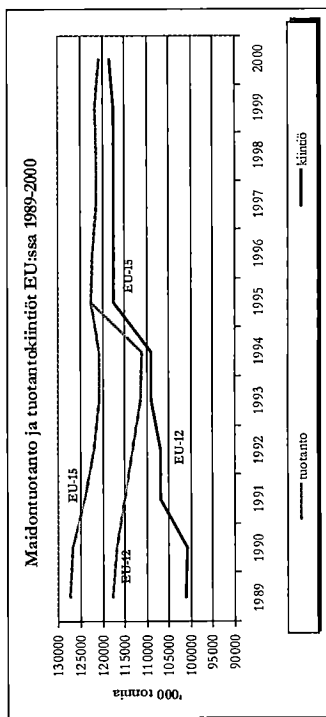
Liite 6. Maidontuotanto ja kiintötoiveet erässä KIE-maissa sekä maidontuotanto EU:ssa

KIE-maiden maidontuotanto ja -kulutus (1 000 tonnia) vuosina 1997-2007

	Tuotanto					Kohim. kulutus				
	1997	1998	1999	2000e	2007f	1997	1998	1999	2000e	2007f
Puola	11770	12229	11763	11500	12508	11146	11800	11329	11150	12398
Unkari	1931	2045	2076	2069	2122	1906	1980	2061	2084	2155
Tšekin tasavalta	2757	2773	2813	2776	2713	2208	2188	2251	2356	2380
Slovenia	570	582	615	615	584	501	484	489	482	497
Viro	717	729	626	647	672	494	528	482	494	474
Lux-ryhmä	11745	18358	17893	17607	18599	16255	16780	16512	16556	17304
Romania	5086	5148	5225	4991	5395	5126	5167	5187	4803	5253
Bulgaria	1299	1437	1484	1517	1740	1298	1437	1484	1523	1745
Slovakia	1150	1178	1107	1081	1147	1016	1026	922	920	939
Liettua	1950	1930	1714	1626	1676	938	979	1100	1080	1092
Latvia*	996	949	810	810	868	941	904	800	800	781
Hiki-ryhmä	10471	10642	10340	10025	10826	9339	9513	9493	9126	9810
KIE-10	28216	29000	28233	27632	29425	25584	26293	26105	25862	27714
EU-15	120900	120700	121900	121400	121300	112100				

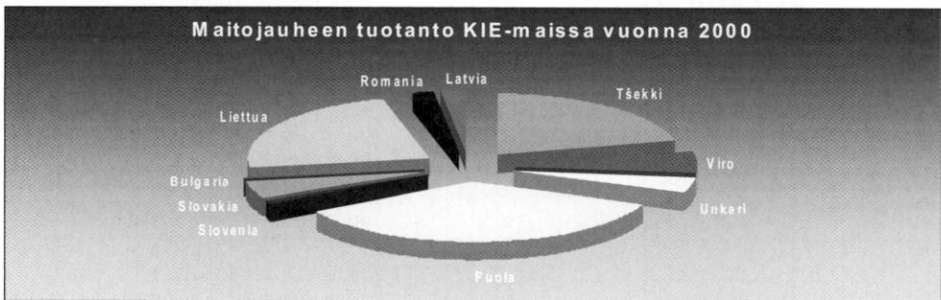

Lähde: Positiopaperit 2000 ja FAPRI 2000.

Lähde: Agra Europe 2000 ja FAO 2001.

Liite 7. Maitotuotteiden tuotanto KIE-maissa vuonna 2000

KIE-maiden maitotuotteiden tuotanto vuonna 2000 ('000 tonnia)			
	Voi	Juusto	Maitojauhe
Tšekin tasavalta	68	145	60
Viro	16	16	16
Unkari	15	93	13
Puola	160	476	100
Slovenia	4	21	3
Slovakia	16	55	14
Bulgaria	1	58	1
Liettua	36	49	66
Romania	10	52	6
Latvia	8	12	6

Lähde: FAO 2001.

Liite 8. KIE-maiden viljan ja öljykasvien tuotanto ja kulutus vuosina 1996–2007
Viljantuotanto ja -kulutus (milj. tonnia)

	Tuotanto				Kölmikulutus				Tase						
	1996	1997	1998	2000e	2007f	1996	1997	1998	2000e	2007f	1996	1997	1998	2000e	2007f
Ruola	25,3	25,4	27,2	25,8	30,3	26,2	27,0	28,2	27,7	28,9	-0,9	-1,6	-1,0	-2,0	-3,4
Unkari	11,3	14,1	13,0	11,3	14,3	9,3	9,5	9,4	9,2	10,0	2,0	4,6	3,6	2,1	0,8
Tšekin tasavalta	6,6	7,0	6,7	6,9	6,4	6,8	6,5	6,5	6,5	6,6	-0,2	0,5	0,2	0,4	0,0
Slovenia	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0	-0,5	-0,5	-0,3	-0,5	-0,4
Viro	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	-0,2	-0,2	-0,2	-0,3	-0,1
Hi-tyhmä	44,3	47,7	48,0	45,0	53,6	44,1	44,8	45,8	45,2	47,4	0,2	2,9	2,2	-0,2	-3,5
Romania	14,2	22,1	15,5	17,1	17,6	16,2	17,4	14,7	15,8	12,4	-2,0	4,7	0,8	1,3	-0,8
Bulgaria	3,4	6,2	5,4	5,2	4,8	4,5	5,3	4,6	4,6	4,4	-1,1	0,9	0,8	0,6	0,4
Slovakia	3,3	3,7	3,5	2,8	3,3	3,4	3,3	3,1	2,8	3,0	-0,1	0,4	0,4	0,0	-0,7
Liettua	2,6	3,0	2,7	2,0	2,5	2,5	2,9	2,7	2,1	2,6	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,1
Lavia	1,0	1,0	1,0	0,8	0,9	0,9	1,1	1,0	0,9	1,0	1,1	0,1	0,0	-0,2	0,0
Lux-tyhmä	24,5	36,0	28,0	27,9	32,0	27,5	30,0	26,1	26,2	27,9	-3,1	6,0	1,9	1,7	-1,4
KIE-10	68,8	83,7	76,0	72,9	85,6	71,6	74,8	71,9	71,4	75,3	-2,8	8,9	4,1	1,5	-4,9
EU-15		201,7	206,9	198,1	223,0	175,5	175,5	177,2	178,2	182,9	26,2	26,2	28,7	19,9	28,1
															21,1

Öljykasvi tuotanto ja -kulutus (1 000 tonnia)

	Tuotanto				Kölmikulutus				Tase						
	1996	1997	1998	2000e	2007f	1996	1997	1998	2000e	2007f	1996	1997	1998	2000e	2007f
Ruola	449	595	1039	1132	1185	815	923	995	908	933	-366	-328	114	224	-83
Unkari	1004	716	841	1198	881	688	778	817	822	681	366	-62	24	376	-2
Tšekin tasavalta	561	593	717	994	918	527	547	524	534	546	34	36	193	460	172
Slovenia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Viro	0	10	18	30	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hi-tyhmä	2044	1904	2675	3354	3000	2010	2248	2266	2264	2140	34	-354	331	1060	117
Romania	1212	991	1303	1586	1423	1192	1032	1388	1590	1402	20	-41	-55	-4	-30
Bulgaria	530	444	530	611	430	515	482	529	311	326	15	-38	1	300	104
Slovakia	253	266	226	368	246	180	187	217	239	261	93	79	9	159	-15
Liettua	0	37	56	44	40	0	27	28	29	30	0	0	0	0	10
Lavia	0	1	2	2	2	0	1	2	2	2	0	0	0	0	0
Lux-tyhmä	1996	1739	2117	2611	2376	1867	1729	2134	2441	2021	128	0	-45	455	153
KIE-10	4039	3643	4752	5935	5406	3877	3977	4460	4405	4161	162	-354	286	1515	567
EU-15		14500	15000	16100	13700	27800									-13100

e arvio, f ennuste

Lähde: EC 1999, EC 2000.

Liite 9. KIE-maiden vehnän ja rehuviljan (ohra ja maissi) kokonaisnettovienti vuosina 1995-1999 (1 000 tonnia)

Vehnän kokonaisnettovienti (1 000 tonnia)

	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-902,4	-2165,1	-590,1	-661,9	197,0
Tšekin tasavalta	1014,0	143,3	-221,2	71,1	523,8
Unkari	2759,7	285,5	967,1	1893,0	597,4
Slovenia	-82,4	-62,2	-167,8	-120,3	-209,9
Viro	-9,9	-16,9	-41,6	-37,6	-20,6
Lux-ryhmä	2779,0	-1815,4	-53,6	1144,3	1087,7
Slovakia	620,9	-4,2	7,5	60,9	91,6
Romania	623,6	1281,0	439,7	419,4	755,5
Bulgaria	823,3	-364,0	-250,8	917,2	548,7
Latvia	-36,0	-123,5	-12,9	1,3	19,1
Liettua	-45,4	-30,8	86,2	139,4	246,5
Hki-ryhmä	1986,4	758,5	269,7	1538,2	1661,4
KIE-10	4765,4	-1056,9	216,1	2682,5	2749,1

Rehuviljan (ohra ja maissi) kokonaisnettovienti (1 000 tonnia)

	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-874,1	-1205,1	-564,8	-593,9	-500,7
Tšekin tasavalta	-85,6	-258,4	-263,7	-103,5	81,7
Unkari	762,6	105,0	1263,3	3282,9	1800,5
Slovenia	-277,9	-291,5	-244,7	-195,4	-529,6
Viro	-52,2	-91,7	-20,0	-23,4	-20,2
Lux-ryhmä	-527,2	-1741,7	170,1	2366,7	831,7
Slovakia	139,4	-71,0	-16,9	329,8	292,7
Romania	198,1	306,6	235,5	391,6	190,1
Bulgaria	148,7	-95,7	-41,5	99,9	131,8
Latvia	-13,0	-56,9	-20,8	-20,9	-11,8
Liettua	-89,3	-140,9	-54,1	-36,1	-17,8
Hki-ryhmä	383,9	-57,9	102,2	764,3	585,0
KIE-10	-143,3	-1799,6	272,3	3131,0	1416,7

Lähde: FAO 2000.

Liite 10. KIE-maiden vehnän ja rehuviljan nettovienti EU:n alueelle vuosina 1995-1999 (1 000 tonnia)

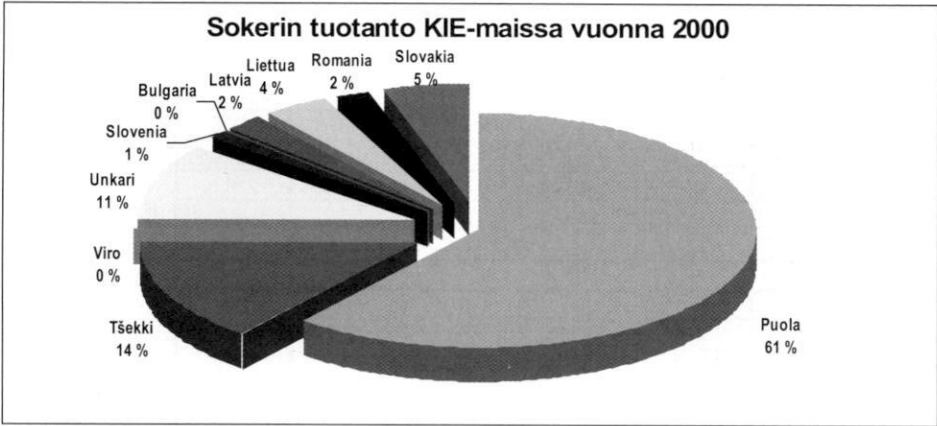
Vehnän (CN 1001) nettovienti

	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-66,5	-1231,4	-446,3	-36,1	-2,2
Tšekin tasavalta	2,3	-2,7	-192,9	0,8	0,6
Unkari	281,1	13,4	177,5	408,3	218,8
Slovenia	-0,1	-4,5	-55,7	-36,2	-3,2
Viro	-34,4	-2,2	-1,6	2,6	-2,8
Lux-ryhmä	182,4	-1227,4	-519,0	339,3	211,2
Slovakia	-0,3	3,5	-6,3	0,4	4,6
Romania	4,4	4,3	8,8	32,4	39,1
Bulgaria	15,7	2,8	-74,6	3,1	2,5
Latvia	-16,4	-55,0	-14,3	-0,2	-0,1
Liettua	-0,3	-0,2	-16,7	-0,1	-0,1
Hki-ryhmä	3,1	-44,6	-103,1	35,6	46,1
KIE-10	185,5	-1272,0	-622,1	374,9	257,3

Ohran (CN 1003) nettovienti

	1995	1996	1997	1998	1999
Puola	-82,2	-372,0	-140,0	-174,5	-145,9
Tšekin tasavalta	28,9	-134,0	-147,5	6,9	10,4
Unkari	38,4	-22,7	-30,2	21,8	-12,3
Slovenia	-0,5	-33,1	-4,8	-2,1	-90,7
Viro	-0,1	-7,1	-19,4	-11,7	-8,0
Lux-ryhmä	-15,5	-568,9	-341,9	-159,6	-246,5
Slovakia	2,2	-35,0	-28,5	2,8	10,3
Romania	-0,1	-52,9	-17,0	-2,3	-20,3
Bulgaria	0,0	0,0	-10,9	0,0	0,0
Latvia	0,0	-1,1	-10,6	-0,1	-5,7
Liettua	0,0	-3,2	-0,1	-0,8	-0,1
Hki-ryhmä	2,2	-92,2	-67,1	-0,4	-15,8
KIE-10	-13,3	-661,1	-409,0	-160,0	-262,3

Liite 11. Sokerin tuotanto-osuuksien ja ulkomaankauppalukujen jakauma KIE-maissa

Sokerin vienti KIE-maista ja EU:sta 1993-1999 (1 000 tonnia)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
EU-15	7424.2	7591.7	7818.9	6541.6	7894.4	8882	7798
Puola	118.6	200.2	4.3	167.7	561	364.8	447.2
Tšekki	106.2	100.7	32.6	36	114.8	88.7	20.6
Viro	26.1	13.9	5	10	31.2	42.8	1.9
Unkari	0.3	0.7	37.7	15.1	40.3	144	52.4
Slovenia	3.7	0.3	0.4	0.3	0.1	0.3	0.3
Lux-ryhmä	254.9	315.8	80	229.1	747.4	640.6	522.4
Bulgaria	61.3	71.8	125.3	148.2	59.7	51.6	51.6
Latvia	2.5	1	24.1	17.2	4.1	1.4	0.01
Liettua	205	9	3	11.7	0.5	0.03	12.9
Romania	5.4	0.09	0.3	1.6	0.9	2.5	0.7
Slovakia	10.7	1.2	7.6	1	20.6	58.2	5.3
Hki-ryhmä	284.9	83.09	160.3	179.7	85.8	113.73	70.51
KIE-10	539.8	398.89	240.3	408.8	833.2	754.33	592.91

Sokerin tuonti KIE-maista ja EU:sta 1993-1999 (1 000 tonnia)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
EU-15	3204.8	3247.9	3587.1	3631.1	4075.6	4247.4	4306.4
Puola	16.5	0	165.3	50.2	58.3	19.5	2.4
Tšekki	1.8	0.4	13.8	23.4	9	42.9	52.6
Viro	57.4	53.8	40.3	59.7	99.9	98.8	62.5
Unkari	18	12.6	3.1	2.3	5.6	8.1	15.8
Slovenia	50.8	56.3	62.4	49.5	39.4	14.2	18.6
Lux-ryhmä	144.5	123.1	284.9	185.1	212.2	183.5	151.9
Bulgaria	370.6	359	387.7	328.2	369.7	220.4	212.3
Latvia	36	49	57.3	79.2	68.3	47.9	62.6
Liettua	268.1	1.7	35.2	55.4	14.8	9.2	3.3
Romania	227.5	218	254.5	444.2	222.3	373.5	333
Slovakia	28.9	39.6	57.1	19.8	41.8	38.8	50.4
Hki-ryhmä	931.1	667.3	791.8	926.8	716.9	689.8	661.6
KIE-10	1075.6	790.4	1076.7	1111.9	929.1	873.3	813.5

Lähde: FAO 2001.

Liite 12. Eräiden KIE-maiden sitoumukset vientitukien vähentämiseksi liha- ja maitotuotteissa

Kukin maa on tehnyt omat sitoumuksensa erikseen sovitulle tuoteryhmille, jotka vaihtelevat maittain eivätkä ole aina vertailukelpoisia keskenään. Varsinkin lihatuotteiden osalla vertailu on vaikeaa, koska osalla maista nautan- ja sianliha ovat omia tuoteryhmiään ja osalla ne muodostavat yhteisen tuoteryhmän.

Tuoteryhmät on nimetty sen mukaan, millaista nimeä niistä käytetään alkuperäisissä maakohtaisissa sitoumuksissa.

Kunkin tuoteryhmän tarkemman kuvauksen alla on neljä riviä, jotka kertovat kysyisen maan tuoteryhmäkohtaisen

- (a) sitoumuksen rahamääräisen vientituen alentamisesta vuoteen 2000
 (b) sitoumuksen tuettavan viennin määrän alentamisesta vuoteen 2000
 (c) kokonaisviennin vuonna 1999
 (d) tuetun vientimäärän vuonna 1999

Huom. Unkarin tiedot ovat vuodelta 1998. Romanian vuodelta 1997. Romanian sitoumuksia ei ole määritetty nimikeltään.

Lihatuotteet:	Slovakia	Romania	Puola	Unkari	Tšekki
Naudanliha	Naudanliha 0102, 0201, 0202, 1601, 1602 Elävät nautaeläimet, naudanliha, makkara, naudanlihavalmisteet 182,4 milj. SKK 28 400 t 6 900 t 0	Naudan sian ja lampaanliha sekä lihatuotteet 469,2 milj. ROL 148 600 t 58 505 t Elävät eläimet 109 milj. ROL 18 000 t 77 558 t 0	Liha 0201, 0202, 0203, 0204, 0205, 0206, 0208, 0209, 0210, 0504 Naudan, sian, lampaan, vuohen, hevosen, aasin, muulin ja muulaasin liha ja muut syötävät osat 37,9 milj. USD 40 900 t 158 800 t 49 800 t	Naudanliha 0102, 0201, 0202, 0206, 0210, 0511, 1602 Elävät nautaeläimet, naudanliha ja muut syötävät osat, naudanlihavalmisteet 2025 milj. HUF 83 000 t 17 100 t	Naudanliha 0102, 0201, 0202, 0206, 0210, 1602 Elävät nautaeläimet, naudanliha ja muut syötävät osat, naudanlihavalmisteet 369,8 milj. CZK 49 800 t 14 200 t 0
Sianliha	Sianliha 0103, 0203, 0210, 1601, 1602 Elävät siat, sianliha ja muut syötävät sian osat, makkara 32 milj. SKK 4 700 t 300 t 0	Prossessoitu liha 1501, 1502, 1503, 1601, 1602, 1603 Eläinten rasva, makkara, lihavalmisteet ja säilykkeet, lihasta ja kalasta saatavat uutteet ja mehut 85,6 milj. USD 39 800 t 132 872 t 0	Prossessoitu liha 1501, 1502, 1503, 1601, 1602, 1603 Eläinten rasva, makkara, lihavalmisteet ja säilykkeet, lihasta ja kalasta saatavat uutteet ja mehut 85,6 milj. USD 39 800 t 132 872 t 0	Sianliha 0103, 0203, 0206, 0209, 0210, 0504, 1601, 1602 Elävät siat, sianliha ja muut syötävät osat, silava, makkara ja sianlihavalmisteet 5878 milj. HUF 126 000 t 89 300 t	Sianliha 0103, 0203, 0206, 0210, 1602 Elävät siat, sianliha ja muut syötävät sian osat, makkara 71,7 milj. CZK 10 100 t 10 825 t 0
Siipikarja	Siipikarjatuotteet 0105, 0207, 0407, 0408, 1602 Elävä siipikarja ja siipikarjanliha sekä munat, siipikarjavalmisteet 114,6 milj. SKK 11 000 t 4 300 t 0	Siipikarjanliha 201,5 milj. ROL 30 000 t 1 325 t 0	Siipikarjanliha 0207 Siipikarjanliha 9,6 milj. USD 13 000 t 43 983 t 0	Siipikarja 0105, 0207, 0407, 0408, 1602 Elävä siipikarja ja siipikarjanliha, linnunmunat, valmisteet ja säilykkeet 5302 milj. HUF 111 000 t 82 400 t	Siipikarjatuotteet 0105, 0207, 0210, 0407, 0408, 1602 Elävä siipikarja, siipikarjanliha ja muut syötävät osat, siipikarjan munat ja siipikarjavalmisteet 234,3 milj. CZK 22 800 t 15 346 t 0
Maitotuotteet:	Slovakia	Romania	Puola	Unkari	Tšekki
Maitojauhe	Maitojauha 0402 Maitojauhe 269,4 milj. SKK 15 000 t 10 600 t 9 300 t		Maitojauha 0402, 0403, 0404 Maitojauhe, jogurtti, hera 5,6 milj. USD 37 000 t 115 394 t 41 482 t	Maitotuotteet 0401, 0402, 0404, 0405, 0406 Maito, kerma, maitojauhe, hera, voi, juusto 600,5 milj. HUF 13 500 t 4 000 t	Maitojauha 0402 Maitojauhe 1246 milj. CZK 66 900 t 83 300 t 31 100 t
Muut maitotuotteet	Muut maitotuotteet 0401, 0403, 0404, 0405, 0406, 2105 Maito, kerma, pilmä, jogurtti, hera, voi, juusto, jäätelö 241,9 milj. SKK 7 100 t 33 800 t 8 300 t	Voi 158 milj. ROL 15 600 t 1 090 t 0 Juusto 27,2 milj. ROL 12 000 t 778 t 0			Muut maitotuotteet 0401, 0402, 0403, 0404, 0405, 0406, 2105 Maito, kerma, maitojauhe, pilmä, jogurtti, hera, voi, juusto, jäätelö 1280 milj. CZK 62 800 t 54 300 t 33 800 t

Lähde: WTO 2000.

Liite 13. Suomen elintarvike- ja maataloustuotteiden kauppa yhteensä ja KIE-maiden kanssa käyty kauppa vuosina 1996-2000 (1000 euroa)

Suomen elintarvikevientii (SITC 0) yhteensä ja vientii KIE-maihin (1 000 euroa)

Vuosi	Yhteensä	Viro	Latvia	Liettua	Puola	Slovakia	Tšekin tasavalta	Unkari	Romania	Bulgaria	Slovenia	KIE-10	KIE/yhteensä %
1996	746100	52944	10076	8751	12649	62	3979	203	81	68	104	88917	11.9
1997	870440	60325	7268	6943	3535	214	3532	465	23	29	80	82414	9.5
1998	748860	54623	7022	7286	2208	76	3182	195	78	304	41	75015	10.0
1999	614760	49972	4485	5426	2689	94	1153	156	3	187	45	64210	10.4
2000	710800	50580	4933	7368	2398	73	1326	70	38	353	115	67254	9.5

Suomen elintarvikeuonti (SITC 0) yhteensä ja tuonti KIE-maista (1 000 euroa)

Vuosi	Yhteensä	Viro	Latvia	Liettua	Puola	Slovakia	Tšekin tasavalta	Unkari	Romania	Bulgaria	Slovenia	KIE-10	KIE/yhteensä %
1996	1321130	4536	23	1343	10182	3	552	7701	259	263	3	24865	1.9
1997	1515150	5091	68	1719	11871	3	656	7906	240	91	3	27648	1.8
1998	1554540	4716	349	2544	12650	0	431	8258	58	138	1	29145	1.9
1999	1516950	6626	242	1914	11737	90	508	7428	118	118	1	28664	1.9
2000	1573890	7158	238	2740	11576	17	304	6871	67	107	28	29106	1.8

Suomen lihan vientii (SITC 011, SITC 0122, SITC 0123) KIE-maihin (1 000 euroa)

Vuosi	Naudanliha 011	Sianliha 0122				Siipikarjanliha 0123				Puola	Unkari
		Viro	Latvia	Puola	Tšekin tasavalta	Viro	Liettua	Puola	Unkari		
1996	140	1216	228	23	0	11	72	21	20	0	0
1997	192	3126	0	0	0	0	209	109	0	0	0
1998	216	3388	0	0	344	25	587	88	7	0	0
1999	239	1813	0	0	0	17	1409	141	0	0	0
2000	244	2590	0	0	0	0	1032	272	0	0	10

Liite 13. jatkoa

Suomen maitotuotteiden vienti (SITC 022, SITC 023, SITC 0024) KIE-maihin (1 000 euroa)

Vuosi	Maito ja kerma 022		Liettua		Puola		Romania		Bulgaria		Voi ym. 023		Juusto 024		Romania	
	Viro	Latvia	Viro	Latvia	Viro	Latvia	Viro	Latvia	Viro	Latvia	Viro	Latvia	Viro	Latvia	Viro	Latvia
1996	2716	588	402	0	0	0	0	0	0	26	0	2	33	0	0	0
1997	2422	542	361	0	16	0	0	0	0	169	0	105	0	0	248	16
1998	1823	291	223	0	0	0	0	0	0	139	0	141	0	79	252	15
1999	1883	153	63	2	0	0	64	0	0	97	30	0	0	0	214	6
2000	1799	95	34	190	0	110	0	0	0	141	0	2	0	64	287	5

Suomen viljan vienti (SITC 041, SITC 043, SITC 0451, SITC 0452) KIE-maihin (1 000 euroa)

Vuosi	Vehnä 041		Ohra 043		Ruis 0451		Kaura 0452		Slovenia	
	Viro	Latvia	Viro	Puola	Viro	Puola	Viro	Puola	Viro	Puola
1996	6	0	849	2925	0	0	23	0	0	0
1997	5	0	10	0	1	0	1	0	0	0
1998	9	0	14	0	0	0	0	0	0	0
1999	6	1	1	0	0	0	9	0	0	0
2000	4	1	6	0	0	0	113	126	96	96

Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia
Research Reports of the Agricultural Economics Research Institute

- No 238 Virolainen, M. 1999. EU:n ja Mercosurin välinen maatalouskauppa. 76 s.
- No 239 Kupiainen, T., Helenius, J., Kaihola, O. & Hyvönen, S. 2000. Maaseudun pienyrityksen menestyminen. 128 s.
- No 240 Kirjanpitotilojen tuloksia. Tilivuodet 1996 ja 1997. 201 s.
- No 241 Lankoski, J. (ed.). 2000. Multifunctional character of agriculture. 80 p.
Lankoski, J. 2000. Multifunctional agriculture, non-trade concerns and the WTO. p. 5-12.
Lankoski, J. & Miettinen, A. 2000. Multifunctional character of agriculture: differences in views between the countries. p. 13-22.
Miettinen, A. 2000. On the effects of multifunctional agriculture on food security and viability of rural areas: review of current knowledge. p. 23-38.
Yrjölä, T. & Kola, J. 2000. Multifunctional agriculture: cost-benefit approach. p. 39-57.
Laurila, I.P. 2000. European model of agriculture. p. 59-75.
- No 242 Väre, M. 2000. Viljelijöiden tulotasovertilau. 168 s.
- No 243 Peltoniemi, A. 2000. Baltian maiden elintarvikkeiden ulkomaankauppa. 103 s.
- No 244 Ala-Mantila, O., Lehtonen, H., Aakkula, J., Knaapinen, P., Laurila, I.P. & Nieminen, J. 2000. Agenda 2000:n vaikutus Suomen maatalouteen. s. 7-103.
Hirvonen, A. 2000. Maatalouden kokonaislaskelmat 1992-1999. s. 105-148.
- No 245 Rantamäki-Lahtinen, L. 2000. Maaseudun pienyritysten rakennekehitys. 126 s.
- No 246 Lehtonen, H., Ala-Orvola, L. & Uusitalo, P. 2000. Sikatalouden tuotantostrategiat. 69 s.
- No 247 Kuorikoski, R. & Kupiainen, T. 2001. Kehittävä projekti. Tutkimus elintarvikealan maaseutuyrityksille markkinoinnin koulutus- ja kehittämispalveluja tuottavien projektien toiminnasta. 130 s.
- No 248 Vihtonen, T. & Forsman, S. 2001. Tuotteiden kustannusrakenne ja yhteistyön taloudelliset vaikutukset elintarvikealan maaseutuyrityksissä. 74 s.
- No 249 Uusitalo, P. & Pietola, K. 2001. Teknologiaavainnat ja sopimukset Suomen sikatiloilla. 114 s.

MTT Taloustutkimuksen (MTTL) tutkimuksia
Research Reports of Agrifood Research Finland, Economic Research (MTTL)

- No 250 Jansik, C. 2001. Foreign Direct Investment in the Food Processing of the Baltic Countries. 228 p.
- No 251 Väre, M. & Pietola, K. 2001. Viljelijöiden luopumistukijärjestelmät ja luopumispäätökset. 40 s.
- No 252 Paananen, J. & Forsman, S. 2001. Lähiruoka elintarvikealan maaseutuyritysten ja suurkeittiöiden kokemana. 94 s.
- No 253 Myyrä, S. 2002. Tilusrakenteen vaikutus tuotannon järjestämiseen ja kannattavuuteen. 35 s.

